

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО**

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДНИК ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

практикум

*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання
(спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)), 014 Середня освіта (Мова
і література (китайська)); 014 Середня освіта (Мова і література (турецька))*

УДК 821.161.2'27(075.8)

У 453

*Друк за ухвалою вченої ради Університету Ушинського
(протокол №3 від 30 вересня 2021 року)*

Укладач: Прокопенко Л. І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін Університету Ушинського

Рецензенти:

Назаренко О. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Мельник С. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Державного університету «Одеська політехніка»

У453

Наукова комунікація як складник фахової діяльності : практикум / уклад. Л. І. Прокопенко. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 99 с.

Практикум укладено відповідно до нормативної програми з навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для організації практичного опрацювання змісту модуля «Наукова комунікація як складник фахової діяльності». Видання містить завдання до дванадцяти тем модуля, тестові, контрольні-пошукові, проблемні завдання для самостійної пізнавальної діяльності студентів у неаудиторний час, питання до іспиту, теми індивідуальних навчально-дослідних завдань, критерії оцінювання самостійних робіт, а також довідковий матеріал. Метою практикуму є підвищення рівня науково-дослідницької компетентності студентів, формування умінь і навичок створення, аналізу і оцінювання різних типів наукової продукції у гуманітарному дискурсі, практичне засвоєння закономірностей науково-комунікативної діяльності.

Для студентів денної форми навчання (спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)), 014 Середня освіта (Мова і література (китайська)); 014 Середня освіта (Мова і література (турецька)), викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 821.161.2'27(075.8)

© Л. І. Прокопенко, укладання, 2021

© УНІВЕРСИТЕТ УШИНСЬКОГО, 2021

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ПЕРЕДМОВА	4
НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
П №1 Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні.....	5
СРС №1 Мовностилістичні особливості текстів наукового стилю.....	14
П №2 Нормативність сучасного наукового тексту.....	19
П №3 Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела. Компресія наукового тексту.....	21
П №4 Вторинні жанри наукової комунікації. Реферування й анотування наукових текстів.....	26
СРС №2 Стаття як науковий твір.....	29
П №5 Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці.....	33
П № 6 Курсове та магістерське дослідження як науковий текст.....	41
П №7 Мовностилістичне та технічне оформлення наукового (курсowego, магістерського) дослідження. Плагіат. Компіляція.....	46
СРС 3 Термінологія обраного фаху.....	48
П №8 Переклад і редагування наукових текстів.....	53
П №9 Науковий етикет. Форми наукової комунікації і презентації наукового дослідження.....	58
ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ	63
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНИХ РОБІТ	64
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	67
СЛОВНИК ПОМИЛКОНЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЙ У ТЕКСТІ	69
НАУКОВОЇ РОБОТИ	
ДОДАТКИ	74
ЛІТЕРАТУРА	98

ПЕРЕДМОВА

Навчально-практичне видання виконує функцію методичного забезпечення пізнавальної роботи бакалаврів на практичних заняттях з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Упорядкований відповідно до чинної програми практикум сприятиме усвідомленому засвоєнню студентами змісту тем модуля «Наукова комунікація як складник фахової діяльності», формуванню практичних умінь, отриманню досвіду творчої і дослідницької діяльності. Матеріали посібника зорієнтовано на специфіку педагогічної спеціальності, а відтак зосереджують увагу студентів на закономірностях організації наукового тексту гуманітарної сфери та умовах ефективності науково-педагогічної комунікації.

Основна мета практикуму – розширити уявлення здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти про українську наукову мову, мовні засоби наукового тексту, допомогти їм оволодіти важливими процедурами сучасних наукових досліджень, розвинути потребу в нормативному використанні засобів наукової мови для успішної презентації результатів наукової діяльності.

У результаті вивчення змістового модуля здобувачі повинні

знати:

- специфічні риси усної та писемної форм наукового стилю української літературної мови, основні жанрові різновиди наукового стилю, стильові ознаки української наукової мови;
- правила побудови і культури читання наукового тексту, особливості анотування, реферування наукових джерел;
- мовні засоби організації наукової інформації в науковому тексті, основи й техніки наукового редагування, саморедагування, перекладу наукових праць;
- мовностилістичні ресурси української літературної мови;
- композиційно-логічну побудову усної наукової доповіді, повідомлення, виступу;

уміти:

- аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів відповідно до рівня розвитку сучасної української літературної мови;
- створювати і редагувати текст наукової роботи згідно з вимогами наукового стилю, зокрема й із використанням інформаційних технологій;
- трансформувати науковий текст у його усно-інформативний різновид, пристосований до сприймання слухачів;
- користуватися технікою наукового редагування, саморедагування;
- володіти культурою усного виступу, брати участь у науковій дискусії.

Практикум містить завдання до дванадцяти тем модуля «Наукова комунікація як складник фахової діяльності», тестові й проблемні завдання для проміжного контролю знань, теми індивідуальних навчально-дослідних робіт, критерії оцінювання самостійних робіт, а також додатки, призначені оптимізувати практичний перебіг навчального процесу й сприяти усвідомленому засвоєнню студентами навчальної інформації через оволодіння навичками самостійної роботи. Кожна тема представлена переліком теоретичних питань, списком рекомендованої літератури, системою вправ конструктивного, продуктивного, дослідницького, мовленнєвого й творчого характеру.

Для студентів денної форми навчання (спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)), 014 Середня освіта (Мова і література (китайська))); 014 Середня освіта (Мова і література (турецька)), викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

Практичне заняття №1

Тема: НАУКОВИЙ СТИЛЬ І ЙОГО ЗАСОБИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

План практичного заняття

1. Загальна характеристика наукового тексту. Мовні засоби наукового стилю.
2. Функційно-сміслові типи висловлювань у професійному науковому мовленні. Різновиди міркування: власне міркування, доведення, спростування, пояснення.
3. Жанри навчально-педагогічного мовлення: епістемічні, метатекстові, оцінні. Опис мовного явища, класифікація, зіставлення. Визначення поняття (дефініція). Види дефініцій у науковому тексті. Навчальне пояснення як педагогічний жанр.

Рекомендована література

1. Карамишева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика. Львів, 2002. 198 с.
2. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: структура наукового тексту. К., 1970. 306 с.
3. Мацько Л., Деніскіна Г. Українська наукова мова: теорія і практика : навч. посіб. Тернопіль. : Підручники і посібники, 2011. 272 с.
4. Михайлова О. Г., Сидоренко А. А., Сухопар В. Ф. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості : навч. посіб. Харків, 2000. 97 с.
5. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : «Центр навчальної літератури», 2006. 312 с.
6. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю : монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.
7. Семенов О.М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. 252с.
8. Серажим К. Тексти-міркування і тексти-докази : семантичне і стилістичне розмежування. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL : <http://www.jorn.univ.kiev.ua>
9. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатівич, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.
10. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.
11. Хоменко І. В. Логіка: підручник. Київ, 2007. С. 139–145
12. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ. *Лінгвістичні студії*. Донецьк, 2002. Вип. 10. С. 157–161.
13. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2010. 696 с.

Практичні завдання

Завдання 1. Доберіть фрагменти фахових текстів, що ілюструють різні підстили (власне науковий, навчально-науковий, науково-популярний, науково-довідковий, науково-діловий, науково-фантастичний) наукового стилю мовлення. Знайдіть особливості, що вказують на їх приналежність до того чи іншого підстилю наукового стилю. Оформіть свої висновки у вигляді міркування-доказу. Як зразком скористайтесь публікацією Хом'як І. М. Науковий текст як об'єкт вивчення стилістики. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 54–59.

Текст № 1. Позитивним моментом атомарного підходу є намагання тлумачити лексичне значення в термінах дискретних ознак, які слугують засобом «членування інформації». В аспекті типологічних досліджень такий погляд узгоджується з ідеєю членування фізичного континууму, в межах якого мови можуть проводити одні й ті самі або різні розмежування. Зокрема, дослідження лексем на позначення кольору виявили розходження в кількості та номенклатурі кольороназв у різних мовах, що, як вважається, зумовлено допустимістю множинності способів членування та довільністю дискретизації колірних спектра. Феномен дискретизації колірних континууму визначають два чинники: класифікаційна та інтерпретаційна поведінка людини, що в контексті когнітивного підходу до тлумачення значення свідчить про гносеологічну природу елементарних смислів (Деменчук О.В.).

Текст належить до книжного стилю, наукового стилю, власне наукового підстилю. Насичений науковою лексикою, мовознавчими термінами: *атомарний підхід, лексичне значення, дискретизація, лексема, когнітивний підхід* та ін. Важливою ознакою власне наукового стилю є послідовне вживання інтернаціоналізмів, що відображено в тексті: *континуум, феномен, номенклатура, гносеологічний* та ін. Використання безособових дієслів (*вважається, свідчить, визначають*) та вживання форм на -но, -то (*зумовлено*) також підтверджує правильність визначеного різновиду, адже в таких текстах здебільшого йдеться про наукові результати, висновки з проведеного дослідження. Стиль викладу – чіткий, позбавлений суб'єктивних оцінок. Усі речення розповідні, словесно розгалужені, автор використовує складні синтаксичні конструкції.

Текст № 2. *Орфографія – 1) система однакових написань, що історично склалася, яку використовують у писемному мовленні; 2) розділ мовознавства, який вивчає й опрацьовує систему правил, що забезпечують однакові написання. Орфографія будь-якої мови ґрунтується на певних принципах. Орфографічні принципи визначають вибір одного написання там, де є орфограми, тобто там, де можливі два чи більше різних написань. На основі цих принципів устанавлюються орфографічні правила. Залежно від того, який принцип є провідним при позначенні звукового складу слів у тій чи іншій національній орфографії, говорять про основний принцип цієї орфографічної системи загалом. Існує чотири -16- принципів орфографії: фонетичний, морфологічний, історико-традиційний та ідеографічний (Кочерган М.П.).*

Текст належить до наукового стилю, навчально-наукового підстилю, призначений для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Характеризується об'єктивністю, абстрактністю, точністю викладу матеріалу та відсутністю емоційно-експресивної лексики. Текст насичений спеціальною термінологією, що притаманна навчально-науковому підстилю (*орфографія, орфографічні принципи, орфограма, орфографічне правило*), науковими термінами (*система, принцип, правило*), використовуються типові сполучники і сполучні слова (*що, залежно від того, який*). Вищенаведеному тексту характерні чіткі за будовою прості поширені речення і складні – з підрядними означальними. Особові конструкції (*система склалася; розділ вивчає; орфографія ґрунтується*) переважають над безособовими (*устанавлюються*). У реченнях прямий порядок слів, вони ускладнені однорідними членами (фонетичний, морфологічний, історико-традиційний, ідеографічний), що служить для повного і логічного викладу наукового матеріалу.

Текст № 3. *Вияткові характеристики радіотелескопа УТР-2 із системою УРАН дали змогу вітчизняним ученим проводити унікальні дослідження й одержати -17- надзвичайно цінні наукові результати. За понад 40-річний період роботи декаметрової радіоастрономії в Україні було виконано величезний обсяг досліджень, які переважають 10 наукових напрямів. Для вивчення виявилися доступними практично всі об'єкти всесвіту – від найближчого оточення Землі, Сонячної системи, нашої Галактики – до найвіддаленіших космічних об'єктів. Нині близько 90 відс. усіх даних, що надходять у декаметровому діапазоні – найбільш довгохвильовій ділянці спектра космічного випромінювання, яка ще доступна для спостережень із поверхні Землі, – отримуються за допомогою українських радіотелескопів (Мар'їн Ю.).*

Текст належить до науково-популярного підстилю наукового стилю, оскільки, з одного боку, характеризується науковим викладом інформації (достовірність, чіткість, логічність, послідовність), а з іншого – спрямований на зацікавлення нефахівців фактами, явищами, актуальними проблемами радіоастрономії (доступність, популярність). Тексту властива стандартизація у висловах, широке вживання сталих словесних формул, наприклад: *дати змогу, одержати результати, проводити дослідження*. Лексика здебільшого нейтральна, вживається в прямому значенні. Широко використовуються терміни та термінологізовані сполуки, які подекуди пояснюються, що забезпечує краще розуміння інформації (декаметрова радіоастрономія, Сонячна система, Галактика, декаметровий діапазон, довгохвильова ділянка спектра). Найчастіше вживаються іменні частини мови (віддієслівні іменники на -нн(я): *випромінювання, спостереження; відносні прикметники*), а також безособові дієслова. Надається перевага простим ускладненим реченням або складнопідрядним із підрядними означальними.

Завдання 2. Прочитайте текст. У кожному абзаці підкресліть ключові слова і словосполучення, що передають основну інформацію й викресліть ті, що несуть другорядну, додаткову, роз'яснювальну. Сформулюйте основну думку кожного абзацу одним-двома реченнями, по можливості проілюструвавши її прикладами. Перекладіть отримані тези українською мовою.

Композиція в научному стилі стандартна: текст має заглав'я, а його "тіло" ділиться на вступ, основну частину і висновок. В змістовому відношенні композиція наукового тексту відображає епістемическу ситуацію (процес пізнання) і, якщо підійти з динамічних позицій, слідують за її етапами. Композиційні блоки і фрагменти наукового твору достатньо чітко розмежовані с

помощью лексического состава и специальных единиц связывания. Это помогает правильному восприятию текста: адресат получает возможность отслеживать общую логику автора и отделять главную информацию от не главной.

Заглавие обычно носит информативный характер и включает в себя базовое имя темы целого текста. Заголовки прагматического характера в академическом и учебно-научном научном тексте - сравнительно редкое явление, хотя в научно-художественной речи, а также в полемических и "парадных" ситуациях идёт постоянный поиск привлекательных для адресата формулировок. Заголовочные клише научного текста - это номинативное словосочетание на базе имени темы (*Нравственные концепты в лексическом освещении; Архетипы философского дискурса*), речевые формулы о [чём], к вопросу о [чём] к проблеме [чего] (*О геохимической эволюции биосферы; О культуре медведя у эвенков; К вопросу о стилистическом словаре; К проблеме стереотипов сознания*). В последнее время получила широкое распространение структура с отражением объекта исследования: к имени объекта или общей темы исследования через двоеточие добавляется имя (имена) предмета рассмотрения, например: *Фразеологизмы в научной речи: обоснование типологии; Мироззрение современного актёра: парадоксы и противоречия*.

В научном тексте возможен подзаголовок, цель которого – определить этап исследования (*к постановке вопроса; некоторые итоги*), его материал (*на материале [каком]*), в журнальной статье – повод (*в связи с выходом в свет...*) и др. Жанровые обозначения вводить в заглавие не принято. Жанр подразумевается или обозначается на титульном листе научного издания (*автореферат; сборник статей; тезисы; материалы конференции*), может служить названием рубрики научного периодического издания (*обзоры; рецензии*).

Введение как часть научного текста отражает начальные этапы познавательного процесса и включает в себя обзорный фон избранной проблемы, характеристику проблемной ситуации и представление уже имеющегося научного знания по данной проблеме (старого знания). В наличии и компоновке соответствующих композиционных фрагментов возможны варианты. Как правило, в конце введения с большей или меньшей уверенностью определяется цель автора и формулируется авторская гипотеза. Например, композиционное развитие во введении статьи Д. С. Лихачёва идёт по следующей логической схеме: понятие стиля в искусстве > принадлежность двум стилям подготовлена природой искусства > наличие в одном произведении нескольких стилей - задача, которую автор предлагает своим читателям > (гипотеза): *видимое нарушение единства на самом деле создаёт новое высшее единство*.

Переход от одного композиционного фрагмента к другому в рамках введения может осуществляться плавно, без специальных логических связок. Есть, однако, множество речевых стереотипов, помогающих адресату следить за развитием мысли автора. Вот, к примеру, операторы ввода старого знания: *теоретические основы [чего] были заложены [кем, когда]; история науки показывает; если взглянуть ретроспективно; к данной проблеме обращались [кто]*. Е. А. Баженовой выявлен обширный перечень таких операторов, в составе которых лексика речи и мысли (*писать, утверждать, предполагать, истолкование, идея, точка зрения*), вводные и вставные конструкции того же значения (*по словам, согласно концепции [кого], в понимании [чьём]*), цитирование и отсылки к источнику цитируемого (*в книге, статье, монографии [чьей]*), антропонимы и нарицательные обозначения носителей старого знания (*основоположник, представитель формального направления*). Кроме того, композиционному делению способствует размещение информации, открывающей новый содержательный фрагмент, в начале абзаца. Иногда такая информация оформляется в виде отдельного короткого абзаца.

Заключение научного произведения обязательно соотносится с гипотезой автора. Содержательное ядро заключения – обогащенный в содержательном и модальном отношении вводный авторский тезис. Он служит обобщением, повторяется в более полной и отточенной формулировке и подаётся в тональности уверенного утверждения. Научная речь пользуется целым рядом стандартных речевых вводов заключительной части текста: *итак, таким образом, в итоге, обобщая всё сказанное, перейдём к обобщению/заключению*. Обязательными вводящие стереотипы не являются. Автор может организовать переход к заключению только на лексическом сдвиге, в лекции или докладе использовать паузу, но и при этом соблюдаются два правила. Во-первых, в заключении появляется лексика обобщения (*весь круг вопросов, проблема в целом, современная риторика, анализ приведённого материала показал*), усиливается роль множественного числа (*наши наблюдения свидетельствуют, эти опыты создают общую основу*) и категории среднего рода (*в связи со сказанным, обследование продемонстрировало*), появляются обобщённые метатекстовые речевые сигналы (*в настоящей статье, данная монография*).

Парадоксальным образом, в научном тексте заключения может не быть вообще (встречаются тексты, чаще эмпирические, которые заканчиваются с рассмотрением последней группы материала или последнего этапа эксперимента), но если данная композиционная часть присутствует, она строится по

названным правилам. Как и в большинстве функциональных стилей, введение и заключение образуют целостный дискретный текст в тексте – композиционную рамку.

Основная часть научного текста представляет новое знание автора. Её композиционные блоки и фрагменты отражают движение авторской мысли по линии развития темы, а также введение дополнительной и побочной информации (иллюстрации, сопоставления, общение с адресатом, субъективно-модальные наслоения, фрагментарное обращение к старому знанию).

В делении содержания на информационные фрагменты и в обеспечении единого логического развития текста огромную роль играют лексические и лексико-синтаксические единицы с текстовой функцией сегментации, т.е. расчленения и одновременно связи смысловых фрагментов в рамках всего текста. Будем называть такие единицы логическими связками. Они делятся на собственно логические, указывающие на тип или характер последующей или предшествующей информации, и композиционно-логические, организующие заданную автором общую последовательность частей текста. Ср.: *основное, главное, как правило, кроме того, то же, с одной стороны, с другой стороны, кстати, например* (собственно логические) и *вначале, прежде всего, в первую очередь; перейдём к [чему], затем, далее; наконец, в последнюю очередь; здесь, теперь* (композиционные связки). Вводными операторами такого рода выделяются все фрагменты субъективно-модального характера: *лучше сказать, конечно, нетрудно заметить, естественно, вполне понятно, к сожалению, удивительно, интересно*. Весь лексический материал связок научного текста относится к нейтральным либо книжным языковым средствам.

Связки очень часто употребляются группами, образуя "цепочки хода мысли": *во-первых - во-вторых - в-третьих; начнём с [чего] - продолжим - заканчивая, отметим*. Ряд связок работает ретроспективно или проспективно, устанавливая дистантную связь с предшествующим или последующим фрагментом текста, иногда достаточно отдалённым (*ещё раз, как отмечалось, сказанное ранее, в приведённых мнениях, вернёмся к; в этих примерах перед нами; позже, в дальнейшем, впоследствии, ниже следует*). При этом начальный микротекст, как правило, не маркируется связкой, она появляется во втором и следующих фрагментах, а связь с предшествующим(-и) фрагментом(-ами) устанавливается на лексико-семантическом основании и поддерживается синтаксически (обычно анафорой). Научная речь располагает относительно устойчивыми композиционно-логическими моделями выстраивания частей текста, а то и целых текстов, например:

(1) - *Для сравнения укажем - Приведём ещё один пример -Если попытаться привести к общему знаменателю мнения о..., то;*

(2) - *Так, В связи с тем, что... - Однако;*

(3) ... *подошли к очень важной проблеме – С самого своего возникновения - Как правило - Иногда - Приведу пример - Вспомним - И всё-таки снова - Именно в этом заключается*. Сигналы хода мысли оформляются однотипными видовременными и личными формами глагола, что подчёркивает их взаимосвязь. Например: *Настоящая работа ставит своей целью... - Для сравнения укажем - Заметим здесь - Вернёмся к - Присмотримся более внимательно - Прежде всего отметим - Подчеркнём - Проведём одну параллель - Подведём некоторые итоги*. Так эксплицируются логические связи и одновременно обеспечивается композиционная чёткость научного текста.

Итак, разграничение композиционных частей, блоков, фрагментов научного текста базируется на использовании целого ряда речевых стереотипов, а также обдуманной лексико-синтаксической стратегии текста. Дополнительно в крупных научных жанрах (монография, диссертация) применяются рубрикация, заголовки глав и разделов. Компактному осмыслению композиции способствует дополнительный вторичный текст-оглавление (содержание).

Завдання 3. За допомогою програмних засобів (інструментів Word) візуалізуйте інформацію про:

а) польову структуру міркування як функційно-семантичного типу мовлення,

б) відмінність між власне міркуванням і доказом, задля цього оберіть потрібний вид структурно-логічної схеми (див. рекомендовану літ-ру № 9, №12, лекцію).

Завдання 4. Визначте функційний тип (опис, розповідь, міркування, доказ) поданих висловлювань.

1. Основоположним принципом будь-якого наукового дослідження вважають методологічний принцип об'єктивності. Він виражається у всебічному врахуванні факторів, які зумовлюють те чи інше явище, умов, в яких вони розвиваються, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість одержати справжні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі й оцінці фактів (С.Гончаренко).

2. Випрацювання української морфологічної термінології на живомовній національній основі припадає на середину -- другу половину XIX ст. Національне іноді стихійно, але більшою мірою цілеспрямовано вироблялося в західноукраїнських граматиках Т. Глинського, І. Могильницького, М. Лучкая, М. Осадци та ін. (І. Ярошевич).
3. У дисертації зосереджено увагу на лінгвістичній об'єктивації феномену неокласичного тексту, де критерій стилістичної домінанти в аналізі аргументується дослідницькою увагою до екстра- й інтралінгвальних факторів. До екстралінгвальних віднесено позамовну культурну ситуацію, що спричинила текст, зумовила його цілісність і приналежність до «поля культури». Інтралінгвальна сутність зумовлена особливостями мовної свідомості, репрезентованої в тексті та його одиницях, що розгортається у просторі мовної системи, можливості реалізації функцій (А. Калетнік).
4. Не будь-який пошук відповіді на запитання можна віднести до проблемних. Якщо в результаті дослідження з'ясується, що аналізоване нами відоме явище підпорядковане вже відомому закону, то поставлене запитання не є проблемним. Отже, до проблемних відносимо монографічні дослідження, які містять поєднання аналізу непізаного, невідомого з припущенням про можливість дії невідомого з припущенням про можливість дії невідомого закону в певному непізаному середовищі (С.Гончаренко).
5. Справді, якщо бодай побіжно ознайомимося зі змістом психопедагогіки Е. Стоунса, то переконаємося, що врешті-решт ми маємо людську педагогіку, де чітко окреслені два суб'єкти педагогічної дії, завдання й цілі їхньої спільної праці, засоби досягнення цілей, мотивації їхньої праці й ін. Маємо вступ і 18 розділів (без поділу на підрозділи). Звернемо увагу на назви: *Ті, хто навчаються, учителі, психологи; Учіння. Основи; Мова й учіння людини; Думка, мовленнєве спілкування, дія; Мовленнєве спілкування вчителя; Типи мовленнєвого спілкування; Завдання учіння; Аналіз учіння; Навчання поняттю; Навчання психомоторним навикам; Навчання вирішенню проблем; Закріплення учіння; Структура навиків учіння; Програмоване учіння; Оцінка учіння й навчання; Розроблення тесту; Чи потрібні виміри?; Навчання учінню.* Перед нами розгорнута програма підготовки вчителя до педагогічної дії зі значної кількості питань із проблем учіння й виховання. Ця програма називається педагогічною майстерністю (І. Зязюн).
6. Засоби виразності наукового стилю мають великий і ще незужитий комунікативний потенціал. По-перше, це стосується ясності й стислості : дотримування цих комунікативних якостей не лише відповідає інтересам читача, а й віддзеркалює природу обгрунтованих, досконало організованих наукових знань. По-друге йдеться про композицію, яка покликана втілювати в тексті послідовність і систематичність мислення. Це досягається, зокрема, чітким членуванням викладу на мікротеми, розмежуванням змісту на головне та другорядне. По-третє, підвищення комунікативності наукового тексту пов'язане з вільнішим виявом авторової індивідуальності, доречним використанням розмовних та експресивних елементів, оптимальним співвідношенням у викладі фактів і узагальнень, гармонією конкретного й абстрактного. Творче використання всіх цих засобів полегшує й поліпшує читацьке сприйняття. Виклад у такому тексті стає логічним, доказовим, переконливим.
7. Мета поданого тексту - наукове повідомлення, пояснення фактів і явищ. У тексті розповідається про розвиток опорно-рухової системи людини. Основна думка тексту: на розвиток опорно-рухової системи людини впливає вік, харчування, а також її рухова активність. Текст подано монологом, який вирізняється об'єктивністю, точністю, логічністю і узагальненістю. У тексті спостерігаються прямий порядок слів (*У дитинстві, юнацькому віці вони швидко ростуть і розвиваються*), а також інверсія (*На розвиток скелета впливає також рухова активність людини*). Побудований він за допомогою простих і складнопідрядних речень (*Скелет і м'язи людини змінюються протягом життя. Крім того, окістя рясніше забезпечується кров'ю, кістки швидше ростуть*). Відмінною особливістю є дієслова недоконаного виду у формі теперішнього часу (*змінюються, завершуються*). Це надає тексту позачасового узагальненого значення. Також вжиті зворотні дієслова (*Окістя рясніше забезпечується кров'ю*). Вони позначають дію як відмінну рису предмета. Спостерігаємо також використання абстрактних і речовинних іменників у формі множини (*мінеральні солі*). Вони змінюють лексичне значення, оскільки називають вже не саму речовину, а позначають конкретний вид. Для найменування цілого класу предметів вживаються іменники однини зі

значенням узагальненої множинності (*активність (спорт, фізичні вправи)*). Усі перераховані вище ознаки вказують на приналежність цього тексту до навчально-наукового підстилю наукового стилю мовлення.

Завдання 5. Доберіть приклад фахового тексту (6-10 речень), який би відповідав таким параметрам: науковий стиль, функціональний тип – статичний опис. В обраному тексті визначте межі таких типових компонентів структури описів: 1. Зачин (за наявності). 2. Основна частина: а) найменування поняття й розкриття його у визначенні; б) перелік суттєвих ознак поняття з прикладами, коментарями; цитування; опис особливостей прояву ознак предмета у взаємодії з іншими предметами. 3. Кінцівка (за наявності).

Подані характерні риси статичного опису проілюструйте прикладами з обраного тексту:

а) основне смислове навантаження несуть іменники і прикметники:...

б) часто використовується дієслівна форма теперішнього часу, що передає довготривалий стан предмета або "позачасовий" стан:...

г) однотипність форм присудка, яка є показником статичності зображуваного: ...

д) поширеність складнопідрядних речень:...

е) паралельний тип зв'язку речень у тексті:...

4. Знайдіть фрагменти тексту, що відповідають **визначенню поняття**, прокоментуйте його композиційну схему. Перевірте, чи збігається їх будова із характерними для цього жанру моделями: Назва поняття – родові (або більш загальні) поняття – суттєві ознаки.

Завдання 6. Випишіть із наукових праць (гуманітарного спрямування) приклад тексту-роздуму. Визначте, де подана теза, у яких абзацах розташований аналіз і доведення автором своєї позиції, у яких – висновок? Знайдіть і підкресліть в обраному зразкові мовно-стилістичні засоби організації наукового тексту.

Завдання 7. Розкажіть про особливості опису процесів і дій. Наведіть приклад тексту-опису дії чи процесу в науковому стилі.

Створіть фрагмент пояснювального мовлення вчителя, у якому а) дайте учням рекомендації щодо послідовності дій під час розбору слова за будовою; б) порадьте як вчити напам'ять вірші; як «згорнути» текст до рівня плану. У поясненні використовуйте слова, що вказують на зв'язок думок, порядок викладу інформації:

Спочатку, згодом, потім, під час, далі, перш за все, в першу чергу, водночас, пізніше, на завершення (закінчення), потому, раніше, ще, зараз, тепер, попередньо, розпочинаючи, поряд з цим, паралельно з, одночасно з, у подальшому, підсумовуючи, на завершення, повертаючись до, під час, пізніше, після того як, коли, як тільки, щойно, наприкінці.

Завдання 8. Визначте, чи дотримані правила порівняння в пояснювальному мовленні вчителя (фрагмент уроку на тему «Прикметник як частина мови», пояснення нового матеріалу здійснюється шляхом порівняння прикметника з іменником). Введіть у висловлювання вчителя пропущені підстави для порівняння двох частин мови. Вимовте виправлений варіант, уявивши, що ви пояснюєте матеріал п'ятикласникам.

...Іменники і прикметники схожі тим, що вони змінюються за числами і відмінками. Розгляньмо такий приклад: словосполучення «зелене дерево». Спробуємо змінити обидва слова за числами (дерево – дерева; зелене – зелені). Обидва слова змінюються за відмінками: «зеленого дерева – на зеленому дереві». Так? Тепер подивимося на відмінності.

Різниця між іменником і прикметником полягає в тому, що іменники (ви це вже знаєте) не змінюються за родами (ми говоримо, що вони належать до одного з трьох родів), а прикметники – змінюються. У цьому легко переконатися: «молода людина» – іменник «людина» належить до чоловічого роду, а прикметник «молодий» змінюється за родами – «молода жінка», «молоде дерево» <...>!

Завдання 9. Подані уривки текстів побудовані за схемами послідовного і паралельного порівняння. Визначте тип порівняння. Доведіть свою думку, використовуючи модель: «Аналізований текст є науково-навчальним повідомленням/поясненням, в основі якого лежить процес зіставлення. Мета – визначити схожість/відмінність... і .... Текст побудовано за типом паралельного/послідовного зіставлення, оскільки.... Зіставлення є повним/неповним, оскільки....

I. «Відмінність між додатком і обставиною полягає в наступному: по-перше, додаток позначає предмет, а обставина - час, місце, спосіб дії; по-друге, додаток відповідає на запитання непрямих відмінків, тоді як обставина - на запитання "де?", "куди?", "як?", "коли?" та ін., по-третє, додаток часто виражається займенником, обставина, навпаки, часто виступає прислівником. Звернемося до прикладу: "До нас повільно наближалася група хлопців". У цьому реченні додаток "до нас" відповідає на питання "до кого?", означає предмет (в широкому розумінні) і виражається займенником; обставиною є слово "повільно", тому що воно відповідає на запитання "як?", позначає спосіб дії і виражене прислівником ...».

II. Важко розрізнати другорядні члени речення, виражені іменниками у непрямих відмінках з прийменниками чи без них. Це стосується насамперед додатка і обставини, порівняймо їх.

Якщо додаток позначає предмет, то обставина – час, місце і спосіб дії. Розгляньмо такий приклад: «Сьогодні хмари затягли все небо». У цьому прикладі обставина «сьогодні» позначає час дії: (затягли коли?) – сьогодні; додаток «небо» позначає предмет: затягли (що?) – небо.

Перейдемо до другої відмінності. Різниця між додатком і обставиною полягає ще в тому, що додаток відповідає на запитання непрямих відмінків, тоді як обставина – на запитання «де?», «куди?», «коли?» та ін. Візьмімо для прикладу речення: «У нашому місті побудували новий кінотеатр». У цьому прикладі обставина «у місті» відповідає на запитання «де?»: побудували (де?) – у місті, а додаток «кінотеатр» відповідає на запитання «що?»: побудували (що?) – кінотеатр.

Розглядаємо далі. Третя відмінність між додатком і обставиною полягає в тому, що обставина може бути прислівником, а додаток, навпаки, прислівником не виступає (а найчастіше виступає займенником). Наприклад: «До нас повільно наближалася група дітей». У цьому реченні обставина «повільно» виступає прислівником, а додаток «до нас» – займенником з прийменником.

Таким чином, для розрізнення додатка і обставини слід враховувати: значення, належність до тієї чи іншої частини мови і синтаксичну функцію слова.

III Іменники і прикметники схожі тим, що вони змінюються за числами і відмінками. Розгляньмо такий приклад: словосполучення «зелене дерево». Спробуємо змінити обидва слова за числами (дерево - дерева; зелене - зелені). Обидва слова змінюються за відмінками: «зеленого дерева - на зеленому дереві» Так? Тепер подивимося на відмінності.

Різниця між іменником і прикметником полягає в тому, що іменники (ви це вже знаєте) не змінюються за родами (ми говоримо, що вони належать до одного з трьох родів), а прикметники - змінюються. У цьому легко переконатися: «молода людина» - іменник «людина» належить до чоловічого роду, а прикметник «молодий» змінюється за родами – «молода жінка», «молоде дерево» <...>!

Доберіть приклад висловлювання у власне науковому або науково-навчальному підстилях (це може бути фрагмент тексту підручника, наукової статті, конспекту уроку), який містить пояснення на основі зіставлення будь-яких мовних явищ (порівняння звуків, фонем, частин мови, речень, мов і т. ін.).

Завдання 10. Побудуйте висловлювання-зіставлення у формі послідовного, а потім паралельного порівняння з тем «Майбутній час дієслова: проста і складна форма», «Текст-міркування і тексти-докази: спільне і відмінне», «Мова і мовлення», або іншу мовознавчу тему. Підготуйтеся пояснити цей матеріал однокласникам: продумайте його структуру, за якими ознаками (підставами) ви буди порівнювати явища, які мовні засоби допоможуть вам висловити порівняльно-зіставні відношення під час пояснення (однак, проте; але, та, також, так само як; як..., як..., так і...; не лише..., але й; порівняно; подібно; на відміну від; напровагу, навпаки, аналогічно, також, таким же чином, з одного боку, з іншого боку, в(у) той же час, як; між тим, як; в(у) той час, як; разом із тим, інакше, по-інакшому, саме так; так само, як і, у такий же спосіб; як порівняти, то; якщо, то).

Завдання 11. Прочитайте текст. Проаналізуйте й скажіть, чи відповідає він за змістом і структурою поясненню. Які прийоми використав автор? Поясніть значення слів, позначених зірочкою.

1. МАРЖИНА може здатися дуже ягідним словом, але це тільки на перший погляд. Римована співзвучність із такими смачними лексемами як малина, лохина і калина у жодному разі не роблять його наближеним до ягід. І до квітів також, бо яким би ароматним і пишним не було слово жоржина, утім, із маржиною воно не має нічого спільного, крім літери «же», звичайно. «То що ж за слово таке загадкове?», – нетерпляче зайорзаєте на бамбетлі* ви, театральні ляснувши руками об коліна! А ми

скажемо: «Ну ж бо, спробуйте відгадати! Загадка перша: «На п'яних зелених луках, де бує полонина, там мольфар збира опеньки, ремига* траву маржина».

Здогадалися? Як – ні?! Ну добре, тоді слухайте ще одну: «Коло хвіртки є калина, ягода гірка й корисна, в Галі гнуться коромисла, до хліва бредє маржина».

А цього разу? Відгадали?! Ну пра-а-а-авильно! Маржина – то є всяка живність, яку тримають газдині* вдома, у хлівцях: пацята, козенята, телята. Іншими словами, маржина – то є худоба. Тільки «худоба» – слово дуже прозаїчне і звичайне, а «маржина» – поетичне й загадкове! Тож читайте словнички і вивчайте нашу чудову, колоритну мову! На цім слові – будьте здорові! (Слава Світова).

Завдання 12. Візьміть участь у проєкті (аудиторна робота) «Пояснювальне мовлення як педагогічний жанр».

1	Вид проєкту	Характеристики
2	за метою виконання	дослідницький, практико-орієнтований
3	за характером змістового (предметного) матеріалу	лінгвістичний монопроєкт
4	за характером контактів	аудиторний
5	за тривалістю	середньостроковий
6	за кількістю учасників	груповий; індивідуальний
7	Мета проєкту	усвідомлення студентами специфічних жанроутворювальних ознак пояснювального монологу, розвитку умінь створювати жанрові різновиди навчального пояснення
8	Груповий проєктний продукт	узагальнена (у вигляді схеми, таблиці, інфографіки) інформація з теми; модельні характеристики жанрів, пам'ятка «Секрети ефективного пояснення».
9	Індивідуальний проєктний продукт	авторський текст у жанрі пояснення

Питання для самостійного опрацювання

1. Визначення поняття (дефініція). Види дефініцій у науковому тексті: а) номінальні й реальні; б) явні (атрибутивні, генетичні, операційні) і неявні (контекстуальні, остенсивні, аксіоматичні). Правила визначення і типові помилки. Прийоми, які заміняють визначення понять: опис, характеристика, порівняння, роз'яснення.

Використовуйте:

1. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: структура наукового тексту. Київ, 1970. 306 с.
2. Мацько Л., Деніскіна. Українська наукова мова: теорія і практика: навч. посіб. Тернопіль. : Підручники і посібники, 2011. 272 с.
3. Михайлова О. Г., Сидоренко А. А., Сухопар В. Ф. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості : навч. посіб. Харків, 2000. 97 с.
4. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 252с.

Практичний блок

Завдання 1. Прочитайте фрагмент тексту. З'ясуйте, чим відрізняється доведення в текстах природничих і гуманітарних наук? Відповідь запишіть у двох варіантах висловлювання-зіставлення: у формі послідовного і паралельного порівняння.

С логической точки зрения гипотеза представляет собой тезис, требующий подтверждения, объяснения, доказательства или опровержения, при этом способ утверждения или, напротив, опровержения тезиса может быть формальным и неформальным.

Формальное доказательство характеризуется использованием специальных символов искусственного языка (формул, уравнений, графиков и др.) и строится по известной логической схеме: сначала вводится тезис в виде теоремы, задачи или постулата, затем с помощью аргументов (доводов)

обосновывается его достоверность. Часть содержания этих доводов выражается математическими символами, каждый из которых является либо исходным моментом доказательства, либо дополнительным допущением, либо выводится из посылок согласно строгим правилам преобразования. В результате формируется цепь умозаключений, последнее из которых является выводом из доказательства теоремы или решением задачи.

Приведем пример типичного формального доказательства (доказательства от противного) из статьи по механике:

Уравнения (1) имеют квадратичный интеграл, независимый от интеграла энергии, только в случаях Лагранжа и Е.И. Харламовой. Доказательство от противного. Пусть (2) – квадратичный интеграл с интегралом энергии. Продифференцируем Φ по t : [уравнение]. Подставим в (3) значения производных $p, q, v...$ из системы (1) и сгруппируем их. Получим полином не выше третьей степени относительно p, q , тождественно равный нулю. Приравняем их нулю при третьих степенях p, q : [уравнения]. Из уравнений (5) находим, что [уравнения]... Следовательно, F и H имеют вид [уравнения]... Из этих формул и соотношения (6) находим [уравнение]. Приравнявая нулю коэффициенты..., получаем уравнения... Из (7) следует, что [уравнения]. Поэтому [уравнения]... Поставим (10) в (9) и приравняем нулю коэффициенты при одинаковых степенях... Учитывая только первые члены разложения, получаем серию равенств. Из части этих равенств следует, что если [уравнение], то [уравнения]... Итак, мы установили, что если [уравнения], то мы имеем случай Лагранжа. Тогда существует линейный интеграл, следовательно, и квадратичный. Нам осталось рассмотреть случай $a=0$. Определим коэффициенты квадратичного интеграла... Так как интеграл определяется с точностью до постоянного множителя, то можно считать $k=1$. Найдем t . Ограничившись первыми членами рядов, получим несколько равенств, из которых следует, что [уравнения]. Из этой системы определим [уравнение]. Следовательно, при [уравнение] искомым интеграл совпадает с интегралом энергии с точностью до постоянного множителя, если не выполнены условия Е. И. Харламовой или условия аналога случая Лагранжа.

Как видим, автор демонстрирует логику научной мысли, фиксируя буквально каждое звено в цепочке рассуждений. Все предложения в приведенном фрагменте связаны жесткой условноследственной зависимостью и образуют сложно организованную систему умозаключений. Предпочтительность использования личных форм глагола в формальном доказательстве (*продифференцируем, подставим, сгруппируем, получим* и мн. др.) связана, скорее всего, с «фактором адресата», однако значение первого лица здесь предельно ослаблено, поскольку личные формы могут быть заменены безличными без ущерба для смысла, ср.: *если продифференцировать, подставить и сгруппировать – то получится...*

Формально логическое доказательство гипотезы используется не только в математике, но и в физике, химии и других естественных науках, в которых широко применяются точные методы исследования, а значит, математический язык. В гуманитарных науках, отличающихся вероятностным характером знания и оперирующих так называемыми «размытыми» понятиями, применяется неформальное доказательство, т.е. гипотеза получает обоснование с помощью утверждений, обладающих наибольшей очевидностью. Общая логическая схема рассуждения (тезис – аргументация – вывод) сохраняется, но в качестве аргументов широко используются ссылки на достоверное (аксиоматичное) знание; чужая речь, актуализирующая мнение авторитетного предшественника и подтверждающая собственные выводы автора; наблюдения над эмпирическим материалом и др. При этом логические звенья рассуждения обычно маркируются союзами и союзными аналогами, а также вводными словами *так как, поскольку... постольку, ибо, потому что, поэтому, итак, если... то, в связи с, значит, в то время как, в то же время, напротив, хотя, впрочем, однако, тем самым, наоборот, таким образом, во первых, во вторых...* и мн. др.

Важно, что всякое доказательство по своей природе диалогично и обращено к реальному или мысленному адресату. Для достижения диалогичности используются различные риторические приемы, обороты речи, усиливающие убедительность приводимых аргументов. Весьма действенным средством убеждения читателя в истинности выдвинутого тезиса является вопросоответный комплекс, имитирующий диалог автора и адресата. Вот как он выглядит в тексте: *Возникает вопрос: не является ли изложенное выше понимание общего значения фактически возвращением к традиционному перечислению частных значений? Нет, между семантическим содержанием... и перечнем отдельных значений данной формы имеются существенные различия.* Кроме того, типичными средствами, подчеркивающими авторскую убежденность в достоверности нового знания, являются стандартизированные конструкции типа *отсюда отнюдь не следует, факты заставляют сделать вывод, факты противоречат, нельзя не заметить, не подлежит сомнению, необходимо знать, обстоятельства обуславливают, из ... со всей очевидностью следует* и др. Этой же цели служат усилительные частицы *лишь, только, даже, вряд ли* и др., а также вводные слова *действительно, несомненно, конечно, безусловно, в самом деле* и др. Обычно перечисленные средства выступают в научном тексте в комплексе, усиливая убедительность изложения.

См.: *Не подлежит никакому сомнению, что изучать общение, в том числе (и особенно!) процессы формирования общения, можно только имея определенное представление о социальной структуре и социальной психологии общества... Общение, коммуникация есть не только и не столько взаимодействие людей в обществе, сколько, – и прежде всего! – взаимодействие людей как членов общества.*

Доказательство гипотезы обычно завершается формулировкой вывода – высказывания обобщающего характера, логически вытекающего из рассуждений автора и концентрированно выражающего новое знание. Следует иметь в виду, что ни один научный текст не может обойтись без выводов, компактно представляющих читателю результат научного поиска. Говорят даже о культе вывода в научной прозе. В качестве маркеров вывода используются стереотипные конструкции, выражающие отношения следования, напр.: *все сказанное свидетельствует о; на основании вышеизложенного(вышесказанного, сказанного) можно сделать вывод о; из сказанного следует, что; в заключение подчеркнем(отметим), что; нами(опытами) установлено, что; в ходе исследования установле но, что; было установлено, что; можно утверждать, что; нетрудно видеть, что; стало ясно, что; подведем итоги; практика(опыт, схема, проведенное исследование) позволяет сделать вывод о том, что; анализ материала показал, что; в результате мы пришли к следующим выводам и др.* Выводные суждения имеют различную степень категоричности, выражая большую или меньшую уверенность автора в их обоснованности, ср.: *можно отметить – хотел бы отметить – следует (нужно, необходимо) отметить.*

Завдання 2. Наведіть приклади різних видів родо-видових дефініцій лінгвістичних явищ.

Завдання 3. Знайдіть дефінісндум і вкажіть, які з визначень є реальними, а які — номінальними:

Надрядковий або підрядковий знак при букві, що вказує на вимову, яка відрізняється від вимови звука, позначеного цією ж буквою без знака – це діакритичний знак, або діакритик. Співвідносне – поняття, зміст якого передбачає неодмінну наявність іншого поняття і є осмисленим лише у зв'язку з ним. «Демократія» походить від грецьких «демос» – народ і «кратос» – влада, правління. «Термін» – слово або словосполучення, що визначає чітко й однозначно окреслене поняття і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. «Дефініція» – слово, що походить із латини.

СРС №1

Тема: МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ НАУКОВОГО СТИЛЮ

Питання для самостійного опрацювання

1. Експресивність наукового тексту. Засоби експресивності наукового тексту.
2. Образ автора в науковому тексті. Его-номінації у наукових текстах Номінації ментальних станів Номінації мовної рефлексії.
3. Культура наукового мовлення.

Використовуйте:

1. Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови : навч. посіб. Київ: МАУП, 2002. 208 с.
2. Котюрова М. П. Культура наукової мови : текст и его редактирование. Москва : Флинта : Наука, 2008. 280 с. URL: <https://uploads.philology.by/logo/nauchnyjstil.pdf>
3. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Стилїстика української мови: підручник. Київ : Вища школа, 2003. С. 256 – 263.
4. Мажарова Т. М. Культура наукового мовлення. Вісник КДУ імені Михайла Остроградського. Вип. 5 (64). Ч.1. Кременчук, 2010. С. 169–173. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2010-5-1\(64\)/PDF_5_2010_ch1/169.PDF](http://www.kdu.edu.ua/statti/2010-5-1(64)/PDF_5_2010_ch1/169.PDF).
5. Мозговий В. І. Українська мова у професійному спілкуванні. Модульний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 362 с.
6. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю : монографія. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська

Практичний блок

Завдання 1. Прочитайте, визначте стиль і підстиль поданих текстів. На основі опрацьованого матеріалу створіть власне висловлювання на тему «Особливості експресії наукового тексту» й підготуйтеся до його виголошення на занятті.

Текст №1

Як потужний каталізатор сприйняття, експресивність істотно підвищує прагматичний потенціал тексту. Але якщо в публіцистичному чи художньому творі вона слугує для прямого емоційного впливу на читача, то в науковому її призначення інше – посилити ясність, підкреслити важливу інформацію, передати внутрішню енергію дослідника. Різновидами експресивного в науковому тексті виступають емоційність, образність, оцінність. У текстах різних авторів час від часу знаходимо сліди захоплення предметом дослідів, то більші, то менші вияви інтелектуальних емоцій: «*Марія*» – *вершина Шевченкової великої простоти, і разом з тим – яка вона глибока, і складна, і невичерпна!* (І.Дзюба). Не надмірна, зі смаком застосована експресивність уяскравлює думку, приваблює читача: *Уперше французька мова пов'язалася не тільки з блиском французької культури, а й з блиском французьких багнетів* (О.Ткаченко).

Образність науковому викладу не чужа, тому що без порівняння немає розуміння, а саме в аналогіях образне мислення сильніше за поняттєве. І хоч аналогія не є строгим доказом (висновки на її підставі не вірогідні, а правдоподібні), часом вона здатна повідомити більше, ніж найдовший опис чи докладні роз'яснення. Це своєрідна образна підтримка наукової думки: *Інформаційна система організації, її інформаційні ресурси є «нервовою системою» будь-якої системи управління* (В. Гужва), *Як у коморі хорошого господаря різні речі розташовані по певних полицях та скриньках, так в арсеналі фактів, що ними оперує хімія, неодмінною умовою є раціональна система* (О.Голуб). Виявом образності є й практика метафоричного термінотворення, поширена в мові багатьох галузей: *валютний коктейль, вірусний маркетинг, демон Максвелла, клітинне сміття, нудота тексту, хмарні технології* та ін. Яскрава авторська індивідуальність (надто в гуманітарних науках) поживляє думку й приносить естетичне задоволення. Вона здатна здобути авторові більше учнів і послідовників, дає нагоду успішно працювати в науково-навчальному та науково-популярному жанрах.

Огляд літератури, альтернативні гіпотези, роз'яснення й захист власних позицій, результати та шляхи їх здобуття – усе це потребує оцінювання. Воно буває як схвальним (*блискучий, глибокий, неперевершений, перспективний, ретельний, слушний, унікальний*), так і критичним (*бездоказовий, дилетантський, застарілий, непереколивий, поверховий, примітивний, скороспілий, фантастичний*).

У багатьох випадках емоційність, образність, оцінність у науковому тексті засвідчують, що автор прагне налагодити контакт із читачем. Елементи експресивності активізують сприйняття, допомагають привернути увагу, загострити проблему, полегшують сприйняття важких ділянок тексту, примушують думати й тоді, коли читання вже завершено. Експресивне не порушує стильову витриманість наукового мовлення, за умови якщо виявляється помірно й не призводить до алогізмів чи тенденційності.

(П. Селігей).

Текст №2

У науково-дидактичних текстах образні засоби виконують допоміжну роль – їх уживають, щоб пояснити наукові поняття шляхом зіставлення таких понять зі звичайними: "Атоми, що знаходяться в вузлах, зв'язані зі своїми найближчими сусідами ковалентним зв'язком". Поширеним засобом образності є порівняння: "... Хроматофор у вигляді спіральної стрічки... округле ядро, ніби підвішене на нитках, що відходять від цитоплазми". Використання образів наближає науковий виклад до художнього: "По твердому гладенькому насту ковзають, як маленькі саночки з вітрилами, крилаті насіння ялини, які підганяє вітер" і навіть поетичного: "Світлої години від Сонця на Землю безперервними потоками ллється сонячне проміння".

Текст №3

Аксіологічна діяльність автора наукового тексту реалізується в оцінках двох типів – *раціональних (логічних) й ірраціональних (емоційних)*. Раціональна оцінка виражає інтелектуалізоване ставлення автора до старого і нового наукового знання з позиції його відповідності чи невідповідності певному стандарту, тобто певним нормам і вимогам, виробленим у процесі історичного розвитку науки. У науковій

комунікації стандарт формується уявленням про ідеальне наукове знання, що характеризується ознаками новизни, значущості й достовірності. Означені ціннісні категорії конкретизуються у таких значеннях як *відоме / невідоме, актуальне / неактуальне, важливе / неважливе, розроблене / нерозроблене, точне / неточне, доцільне / недоцільне, обґрунтоване / необґрунтоване, доречне / недоречне, припустиме / неприпустиме, можливе / неможливе, зрозуміле / незрозуміле, визначене / невизначене, оригінальне / неоригінальне* тощо.

Ірраціональна сфера свідомості лежить в основі емоційної оцінки, що виражає різні відтінки *задоволення / незадоволення, схвалення / несхвалення, роздратованості, захоплення, здивування, осуду* та інші емоційні імпульси й реакції автора. Закономірним є те, що в науковому тексті, зміст якого відображає теоретичне мислення, переважає раціональна оцінка, що складає 97,3% усіх оцінних засобів. Емоційно-оцінні засоби зазвичай використовуються для висловлення негативної оцінки старого знання й частіше зустрічаються в текстах полемічного характеру. На тлі загалом нейтрального викладу експресивно забарвлені оцінні одиниці здатні надати міркуванням автора того гострого й несподіваного характеру, який робить критику полемічно загостреною й відповідно такою, що легко досягає мети.

Стандартний оцінний зміст наукового тексту створюється численними мовними одиницями, що утворюють спеціалізований клас оцінних засобів наукового мовлення. Так, велику варіативність оцінних значень виявляють лексичні одиниці :

- іменники *важливість проблеми, значення концепції, пріоритет відкриття, роль дослідження, необхідність аналізу, зручність методу, переваги підходу / помилковість поглядів, догматичність теорії, невизначеність позиції* та ін.;
- прикметники *струнка й послідовна концепція, продуктивний підхід, цікава ідея, найважливіша умова / неприйнятний принцип, неправомірний висновок, висновки помилкові, найгірший варіант рішення, найменш зручний спосіб* та ін.;
- прислівники *чітко сформульовані висновки, зрозуміло викладена позиція, надзвичайно ефективний метод / визначив неточно, непереконливо викладена ідея, украй суперечлива позиція, абсолютно неправильне вирішення, непослідовно проведено експеримент, не зовсім вдалий термін, не дуже обґрунтований висновок;*
- фразеологічні сполучення типу *гіпотеза має право на існування, поворотний пункт в розвитку фізики, наріжний камінь теорії, Альфа і Омега концепції* та ін.

Серед синтаксичних засобів оцінки типовими є такі :

- словосполучення-кліше *особливий інтерес, яскравий взірець, важлива роль, виняткова роль, значний внесок / викликає сумнів, потребує перевірки, потребує доопрацювання* та ін.;
- безособові конструкції *можна (потрібно, слід) погодитися з тим, що... / важко, (не можна, неможливо) погодитися з тим, що ... ;*
- негативно протиставні конструкції, напр. : *Не заперечуючи важливість досліджень..., ми хочемо наголосити на необхідності побудови загальної теорії...*;
- питальні й окличні речення, напр.: *Уже Соссюр виступив з неймовірним твердженням, нібито мова «не створена для вираження понять». Тут мимоволі відразу виникають декілька запитань одночасно: 1) а для чого ж створена мова? 2) якщо поняття передаються не за допомогою мови, то яким же чином вони все ж передаються? 3) чи не означає теза Соссюра те, що людству час повернутися до домовного способу спілкування?*

Крім того, оцінка може виражатися й реченнями, які не містять спеціальних одиниць. У таких реченнях оцінний зміст стає зрозумілим з контексту. Напр. : *На думку критика, багатство звуків свідчить про розвиненість мови. Таке твердження досить очевидно свідчить про те, що критик ніколи в своєму житті історією мови не цікавився.*

Текст №4

Тональність в научній речі носить опосередований, логизований характер. Авторские самохарактеристики и волеизъявление в научном тексте исключены. Оценки и эмоции могут быть направлены на чужую точку зрения, научную проблему текста, материал исследования. Во всех этих случаях основными выразителями конкретной тональности выступают нейтральные слова. Характеристика другого исследователя, чужой позиции связана с выражением рациональной и эмоциональной оценки. Это делается с помощью стандартных речем: *неоценимая возможность, блестящее доказательство, роль [кого, чего] трудно переоценить, вызывает большой интерес, болезненно сказалось, нельзя считать доказанным, отрицательно относился [к чему], плодотворная попытка, безупречная точность расчётов, авторитетное мнение* и др. Как правило, позитивные оценки

преобладают, а отрицательные тщательно отбираются (*неудачный опыт, не вполне убедительное решение, некорректная аргументация*). Применяется также лексика с соответствующими семами в составе лексического значения: *основоположник, классический труд, опережая время, бездоказательно, необоснованно*.

Субъективное отношение к проблеме проявляется ограниченно. Учёному позволительно выражать лишь немногие "неравнодушные состояния": уверенность или неуверенность, интерес, удивление, сожаление: *небезынтересно отметить, можно с полной уверенностью утверждать, несомненно, попытаемся, неожиданный результат, к сожалению*. Характеристика фактов, на которых базируется концепция, даётся более свободно, особенно в гуманитарных науках: *новые / интересные / многообещающие факты, благодатный / богатый и разнообразный / полноценный материал; враждебное отношение протопопа Аввакума к изучению грамматики нашло своё выражение в резком неудовольствии*. Позволительна и охотно применяется похвала материалу исследования, он может быть охарактеризован как *свежий, богатейший, предоставляющий огромные возможности, необыкновенно разнообразный, неповторимый, открывающий уникальную возможность* и т.п.

Эмоционально-оценочное впечатление поддерживается за счёт переносных лексико-семантических вариантов, пусть даже они стандартны и применяются не столь часто: *глубокий интерес, высокая оценка, богатые возможности, гигантский размер*. Научная речь пользуется также интенсификаторами (*ведь, же, абсолютно, эффективный, яркий, мощный*). К этим средствам подключаются отдельные фигуры речи и ритмические структуры. Таким образом, научный стиль не лишён субъективно-модальных смыслов, и можно даже говорить о поле тональности научного текста ядерных жанров, по крайней мере, применительно к гуманитарным наукам.

Научное речевое произведение, скорее, содержит отсылки, напоминания о некоторых эмоциях, нежели выражает их. Исключение составляет жанр, оценочный по своей природе, - рецензия. Эмоции логизируются и здесь, но поле тональности гораздо мощнее, а в отдельных случаях, которые называют "разгромной рецензией" и "хвалебной рецензией", в этом поле присутствует открытое выражение оценочной позиции и эмоционального отношения автора. Характерно, к примеру, появление риторического вопроса: *Уместен ли этот признак, когда речь идёт о...?* (подразумевается: *конечно, неуместен*); *Что же нового вносит N в эту концепцию?* (подразумевается: *ровно ничего*).

В целом категориальная структура научного текста характеризуется доминированием категорий темы и композиции, при отодвинутом положении категории тональности. Все типичные для данного стиля тексты связаны с объективно-логическим предназначением текста.

Завдання 2. У наведеному фрагменті філологічної статті по-різному виокремлено засоби вираження раціональної та емоційної оцінки. Визначте, які з них позначені напівжирним шрифтом, а які підкресленням.

Занадто **буквальне, спрощене** розуміння феномену новизни і даності привели багатьох лінгвістів до **суттєвих помилок**, до **неграматичного** тлумачення цікавої і важливої проблеми. Це у свою чергу призводить до таких казусів, як віднесення усього повтореного в тексті до теми (!). Тобто йдеться про віднесення до теми, до безремних речень повноскладного речення... Як може бути безремним таке речення, до того ж ще й складнопідрядне?! Таке потрактування не має стосунку до граматики мови... воно нецікаве для граматики й просто **непотрібне**.

Звірте свої висновки з правильною відповіддю: У наведеному фрагменті філологічної статті раціональні оцінні одиниці позначені напівжирним шрифтом, а емоційно-оцінні підкреслені. Як бачимо, емоційно-оцінне судження, виражене питально-окличним реченням, «оточене» численними засобами раціональної оцінки (*буквальне, спрощене розуміння, суттєві помилки, неграматичне тлумачення, потрактування не має стосунку до граматики та ін.*), які логічно пояснюють критику.

Завдання 3. Прочитайте приклади оцінних суджень із позитивним, негативним і змішаним типом оцінки старого знання, а також проблем, завдань і методів дослідження нового знання. Підкресліть і перекладіть засоби оцінки. Додайте до кожного виду ще по 3 приклади українською мовою.

1. *Позитивная оценка:* В «Тезисах Пражского лингвистического кружка» была намечена совершенно правильная, на наш взгляд, концепция; книга О. Есперсена по праву может рассматриваться как один из ярких образцов функционально-грамматического описания; В течении десятилетий эта работа считалась истинной теорией бенаровской конвекции; погрешности успешно подавляются в результате применения оптимальных методов статистической обработки; более предпочтительным является

использование методов теплоемкости, которые обеспечивают лучшее приближение к равновесным условиям; прочный фундамент для исследования дает теория малых колебаний; мы приводим простой метод доказательства, Проблема «языка и реальности» – одна из важнейших проблем лингвистики; Это уравнение... может трактоваться как фундаментальное для поверхности разрыва двух фаз; Неожиданный результат состоит в том, что выводы качественно отличаются от приведенных; вывод оказывается важным для дальнейшего изучения оксидов.

2. *Негативная оценка:* N приходит к неправомерному заключению...; ошибочно, как это делает N, сводить роль языка в познании только к функции замещения и закрепления элементов чувственного познания; В этой работе есть слабые места; Самый термин «понятийная категория» не вполне удачен, нам представляется, что целесообразнее использовать другой термин: «функционально- семантическая категория»; применение метода смещения... является неоправданным.

3. *Оценка смешанного типа:* Хотя сложное понятие «мыслительное содержание» остается у автора скорее на уровне интуитивного толкования, использование его весьма актуально; В концепции N представляется правильным определение общего соотношения между стилями и «устноразговорной разновидностью» языка, но определение границ последней вызывает серьезные сомнения.

Завдання 4. Замініть розщеплені присудки, що становлять усталені дієслівно-іменникові сполуки, простими присудками.

Проводити дослідження, зробити аналіз, здійснювати опитування, виконувати моделювання, характеризується реалізацією, дає можливість, забезпечити безпеку.

Завдання 5. Перекладіть мовні одиниці українською мовою.

Благодаря тому, что...; в значительной мере...; в отличие...; в результате...; в связи с тем, что...; поскольку; в то время, как...; в частности...; во время...; вместо этого...; между тем как...; при анализе; с помощью; таким образом...; прежде всего...

Все сказанное свидетельствует о...; на основании вышеизложенного(вышесказанного, сказанного) можно сделать вывод о...; из сказанного следует, что...; в заключение подчеркнем(отметим), что...; нами (опытами) установлено, что...; в ходе исследования установлено, что...; было установлено, что...; можно утверждать, что...; нетрудно видеть, что...; стало ясно, что...; подведем итоги...; практика (опыт, схема, проведенное исследование) позволяет сделать вывод о том, что...; анализ материала показал, что...; в результате мы пришли к следующим выводам....

Завдання 6. На основі опрацювання матеріалу рекомендованого джерела №4 з'ясуйте особливості реалізації норм сучасної української літературної мови в науковому стилі, зосередьте увагу на найбільш типових помилках логічного і мовленнєвого характеру, що трапляються в наукових текстах. Випишіть мовні кліше організації наукового тексту й запам'ятайте їх.

Завдання 7. Перегляньте відео. Сформулюйте і запишіть основну думку виступу.

Тайлер Девитт: Эй, преподаватели! Сделайте интересно!

https://www.ted.com/talks/tyler_dewitt_hey_science_teachers_make_it_fun?utm_campaign=tedsread&utm_medium=referral&utm_source=tedcomshare

Завдання 8. Доберіть до поданих російських сполучень слів українські відповідники.

З'ясуйте їх стильове забарвлення.

Вполне возможно, нет никакой возможности, по возможности, по возможности скорее; до истечения срока, по истечению срока, по истечении времени; верный оригиналу, верный своему слову, верный способ, верный перевод, верный друг, верный проигрыш; в лице кого, должностное лицо, знакомое лицо, лицом к лицу, от лица кого, юридическое лицо; находится в бедственном положении, находится в оппозиции, находится в отъезде, находится внутри, находится за границей, находится у власти; в области сердца, горная область, область интереса, область исследования, проблемная область; в общем, общая заболеваемость, общая комната, общие слова, общие интересы.

Практичне заняття № 2

Тема: НОРМАТИВНІСТЬ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ

План практичного зняття

1. Морфологічні норми в мові наукового тексту. Характеристика відтворення іменників у науковому висловлюванні. Особливості вживання прикметників, ступенів порівняння прикметників. Особливості використання й запису числівників. Зв'язок іменників із числівниками в мові наукового тексту. Поняття граматичного керування. Прийменникові конструкції в структурі наукового тексту. Варіанти заміни ненормативних конструкцій з прийменниками *по, при, під, над* тощо.
2. Семантико-синтаксична організація наукового стилю. Синтаксичні норми наукового стилю: прямий і зворотний порядок слів у реченні; вживання однорідних членів, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів; особливості координації присудка з підметом; складнопідрядні речення, їхні типи в науковому стилі.

Рекомендована література

1. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. Київ, 2009. 69 с.
2. Лозова Н.Є., Фридрак В.Б. Дзвона чи дзвону? Або –а(-я) чи –у (-ю) в родовому відмінку: словник-довідник. Київ: «Наукова думка», 2007.
3. Семеног О. М. Наукова мова як комунікативний феномен. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Semenog.php>
4. Сербенська О. А. Екологія українського слова : практ. словничок-довід. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 56 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004656>
5. Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
6. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. До запозичень доберіть українські відповідники.

Запозичення : гетерогенний, демілітаризація, дескриптивний, детермінувати, компаративний, еквівалент, конденсувати, рафінований, секундарний, ліміт, симптом, пролонгація, прерогатива, превалювати, акумулювати, адекватний, індіферентний, радикальний, превентивний.

Українські відповідники : спричиняти, порівняльний, відповідник, згущувати, ущільнювати, різнорідний, роззброєння, обмеження, ознака, продовження, перевага (виключне правило), переважати, збирати, нагромаджувати, накопичувати, рівний, відповідний, тотожний, байдужий, неактивний, докорінний, запобіжний, різнорідний, очищений, описовий, визначати, зумовлювати, вторинний.

Завдання 2. Відредагуйте подані словосполучення.

Самим найближчим часом; по найбільш привабливішим цінам; менш корисніший; за самими оптимістичними прогнозами; найбільш найсприятливіші умови; у найменш активнішому періоді; якнайбільш сучасний; більш детальніший; щонайменш виразний; самий вигідний проект; найбільш цікавіші результати.

Завдання 3. Поставте іменники у форму родового відмінка однини й прокоментуйте закінчення. Зразок: *Працівника (назва істоти) Прогресу (назва абстрактного поняття).*

Режим, гуртожиток, конкурс, ректор, текст, жанр, термін (слово), термін (строк), банк, зошит, бал (одиниця виміру), листопад (місяць), диктант, фразеологізм, відмінок, додаток, варіант, документ, абзац, виняток, приклад, суфікс, дифтонг, аналіз, епіграф, епітет, антонім, звук (елемент мови), бакалавр, деканат, факультет, епізод, зиск, практикум, засіб, метод, аргумент, відбиток, Донбас, Китай, Байкал, Дунай.

Журнал, м'який знак, інтерфікс, інфінітив, метод, висновок, монофтонг, параграф, архаїзм, присудок, принцип, зворот, зв'язок, синтаксис, кабінет, кисень, пісок, компот, мільйон, доказ, відсоток,

магазин, електорат, соціолект, атестат, русизм, полонізм, церковнослов'янізм, пломбір (морозиво), Париж, Кривий Ріг, Дністер, Кіпр.

Диплом, прогрес, персонал, спеціаліст, рік, колектив, елемент, ресурс, менеджер, аналіз, відбір, клієнт, десяток, комплекс, склад, зміст, процес, Лондон, працівник, проєкт, відділ, план, спосіб, вівторок, компонент, метод, долар, партнер, квартал, інженер, реєстр, керівник, банк, масштаб, тип, контроль, баланс, тиждень, спосіб, каталог, курс, бюджет, поверх.

Завдання 4. Запишіть, вибравши потрібний варіант із дужок.

(В,у)становити стратегічно-комунікативні параметри комунікативної ситуації кібербулінг(а,у) (в,у) когнітивно-прагматичній площині та визначити засоби, що беруть участь (в,у) породженні дискурс(а,у) кібербулінг(а,у). Теоретичне значення роботи полягає (в,у) тому, що її результати (і,й) висновки слугують певним внеском (в,у) розвиток когнітивної лінгвістики, когнітивної прагматики (реконструйовано концептуальні метафори (і,й) концепти; на підставі аналіз(а,у) мовленнєвих актів (і,й,та) їх складників з'ясовано стратегії (і,й) тактики реалізації кібербулінг(а,у) в (І,і)нтернет-дискурсі.

Завдання 5. Побудуйте сполучення слів, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте вживання відмінкових форм іменників, що в дужках.

2 (відсоток), 45 (журнал), 1/2 (рік), 2 (висновок), 4 (графік), 58 (номер), 34 (епізод), 3,5 (раз), 42 (доказ), 17 (аргумент), 6 (випадок), 22 (принцип), 3 (промінь), 27 (дослід), 63 (комп'ютер), 542 (приклад), 4 (атом), 25 (фрагмент), 3 (коледж), 76 (пристрій), 4 (метод), 83 (предмет).

Завдання 6. Перекладіть українською мовою. • Поясніть уживання літер и, і. • Виокреміть міжнародні словотвірні елементи, з'ясуйте їх значення.

Индукция, дедукция, эксплицитный, имплицитный, алогизм, аритмичный, гиподинамия, графомания, когерентность, интеркультурный, транскультурный.

• Доберіть якомога більше філологічних термінів з грецькими й латинськими словотвірними елементами. Поясніть їх значення.

Завдання 7. Російському терміну «отклонение» відповідають чотири українських слова з нетотожними значеннями: відхилення, відхилювання, відхиляння, відхил. Виберіть точний термін, розрізняючи явище та дії різної тривалості та повторюваності.

Відхилення/відхилювання/відхиляння/відхил стрілки амперметра, яке ми щойно спостерегли, свідчить про виникнення індукованого струму в колі (разова дія). Відхилення/відхилювання/відхиляння/відхил стрілки амперметра, яке ми спостерігали щоразу, коли замикали коло, свідчить про виникання індукованого струму в колі (повторювана дія). Відхилення/відхилювання/відхиляння/відхил стрілки амперметра свідчить про повільне наростання струму в колі (тривала дія). Відхилення/відхилювання/відхиляння /відхил у значеннях струму фіксується приладом (явище).

Завдання 8. До поданих термінних словосполучень російською мовою доберіть нормативні українські відповідники.

Обобщающий этап исследования, используемый в английской речи, обосновывающие методы языковых исследований, уточняющее определение, уточняющий член предложения, заведующий кафедрой, выступающий на заседании кафедры, желающие отвечать, существующие концепции когнитивистики, контролирующий орган.

Завдання 9. Замініть розщеплені присудки, що становлять усталені дієслівно-іменникові сполуки, простими присудками.

Ставити запитання, проводити дослідження, зробити аналіз, здійснювати опитування, виконувати моделювання, характеризується реалізацією, установити відповідність, установити послідовність, дає можливість, давати оцінку, надати інформацію, узяти в борг, приймати рішення, надати допомогу, підвести ризику; узяти зобов'язання; вести контроль; нести відповідальність.

Завдання 10. Визначте, яку помилку допущено в поданих реченнях. Знайдіть суб'єкт, що виконує основну й додаткову дію. Запишіть зредаговані речення, правильно вживаючи дієприслівникові звороти.

1. Потрапивши на слизову оболонку носової порожнини, розташовані там рецептори подразнюються часточками пилу чи речовини з різким запахом. 2. Атмосферне повітря, поглинаючи вуглекислий газ і виділяючи на світлі кисень, оновлюється зеленими рослинами. 3. Змінюючи тиск газів у плавальному міхурі, глибина занурення у воду може змінюватися рибою. 4. Класифікація І. Іванова, тим паче класифікація його попередників, побудовані, не враховуючи єдиних принципів... 5. Порушуючи закони логіки, послідовність викладу матеріалу так само порушується... 6. Аналіз теоретичного матеріалу варто здійснювати як з філософських позицій, так і зважаючи на найновіші досягнення соціологічних досліджень... .

Завдання 11. У поданих реченнях узгодьте підмет з присудком, поясніть свій вибір.

Кілька студентів (буде відраховано / будуть відраховані). Частина осіб, які мають початковий рівень підготовки, (розпочинає / розпочинають) навчання. Ряд питань, які обговорювались на засіданні, (було поставлено / були поставлені) на голосування. Велика кількість підручників і словників (відповідає / відповідають) сучасним вимогам. Не лише Степан, а й Микола (не виконав / не виконали) домашнього завдання. Більшість студентів нашої групи (гарно вчиться / гарно вчаться). Частина членів комісії (дійшла / дійшли) думки про припинення дії постанови. Чимало приватних засновників і потенційних інвесторів (чекає / чекають) на сприятливіший інвестиційний клімат. Усі, хто (прибув / прибули) на конференцію, мають зареєструватися. Не тільки економічний, а й юридичний бік справи (цікавив / цікавили) промисловців. 91 абітурієнт (вступив/-ли) до університету на факультет психології, історії та соціології. Усі 31 (студент/-и виборів/-ли) призові місця в олімпіаді. Індивідуальний графік відвідування навчальних занять (має/-ють) 34 (студент/-и). Більшість викладачів кафедри (має/-ють) науковий ступінь і вчене звання. 5. Кілька студентів факультету (пройшло/-ли) навчання в Польщі. Частина студентів, які навчаються на III курсі, (захищає/-ють) курсові роботи достроково. Усі студенти, хто (має/-ють) відмінні оцінки, отримують залікову оцінку автоматично.

Вправа 12. Використовуючи рекомендовану літературу перекладіть українською мовою словосполучення. Який словник став у пригоді?

Крупним планом, крупный учений, крупный вопрос, крупные достижения; гражданский кодекс, гражданский долг, гражданский брак, гражданское общество; дружеские отношения, международные отношения, внимательное отношения к людям; общими усилиями, общие вопросы биологии.

Практичне заняття №3

Тема: АНАЛІТИЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ НАУКОВОГО ДЖЕРЕЛА. КОМПРЕСІЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

План практичного заняття

1. Компресія наукового тексту.
2. Тематичні виписки. План: основні види, структура. Тези.
3. Конспектування. Типи конспектів (структурний, плановий, текстуальний, вільний, тематичний). Способи конспектування. Прийоми раціональної організації конспекту. Особливості конспектування лекції.
4. Поняття про цитування. Загальні правила цитування.
5. Система загальноприйнятих скорочень слів і словосполучень. Основні правила скорочення. Лексичні та графічні скорочення. Правопис аббревіатур.
6. Скідна риска як нелітерний орфографічний знак.

Рекомендована література:

1. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : “Центр навчальної літератури”, 2006. 312 с.
2. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Шvirка. Старобільськ, 2015. 112 с.
3. Семенов О. М. Читання і компресія наукового тексту у професійній діяльності педагогічних працівників. URL: http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/articles/2010/14_04.pdf

4. Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
5. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbul.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. З'ясуйте, зміст яких понять розкривають запропоновані визначення:

- а) короткий перелік проблем, досліджуваних у науковому тексті; порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція;
- б) коротко сформульовані основні положення статті, лекції, доповіді;
- в) стислий писаний виклад змісту першоджерела (лекції, виступу, промови, книги, статті тощо).

Продовжіть речення.

1. Зміст першоджерела в конспекті може передаватися ...
2. За походженням конспекти поділяються на: ...
3. Тези позбавлені ...
4. Кожна теза, що містить нову думку, пишеться ...
5. Реферат готується за ...

Завдання 2. Визначте який з способів компресії (скорочення, заміна, злиття, поєднання декількох способів) застосовано у кожному із запропонованих випадків.

1. Було: Казка живе всюди, у всьому: у деревах, листі, у самому вітрі, у землі, у кріслі, у будинку, у березні, у тобі самому. (22 слова) Стало: Казка живе всюди, у всьому. (5 слів)
2. Було: Приблизно 25 відсотків регулярних курців помре передчасно через паління, тоді як більшість з них змогли б прожити на 10, 15, а то й 20 років більше. (26 слів) Стало: Приблизно 25 відсотків курців помре передчасно. (6 слів)
3. Було: Казки люблять діти і дорослі, сильні й слабкі, добрі й не дуже. (12 слів) Стало: Казки люблять усі. (3 слова)
4. Було: Казки навчать тебе бути добрим, ти побачиш, що вони зможуть підтримати, й, навіть, допомогти у біді. Казки покажуть як веселий, але слабкий може перемагти сильного, але похмурого. (27 слів) Стало: Казки навчать доброти, оптимізму, допоможуть у біді. (7 слів)
5. Було: Казки... Який чудовий і захопливий ваш світ... Світ, у якому завжди панує добро, де розумний завжди перемагає глупого, гарний – поганого, й у фіналі, зазвичай, усі щасливі. Ні, звісно, серед вас є такі, після яких стає сумно й хочеться плакати. Але це святий сум і святи сльози. Вони очищають. (48 слів) Стало: Світ казок, де панує добро, чудовий і захопливий, навіть якщо вони викликають сум і сльози, які допомагають нам ставати краще. (20 слів)

Завдання 3. Передайте подану інформацію однією фразою.

1. Найдосвідченіші екскурсоводи радять знайомитися з Лондоном за допомогою власних ніг, оскільки місця паломництва туристів розташовані в місті компактно, і якщо ви в змозі самотійно розібратися зі схемою столиці, то ніякий гід вам не потрібен.
2. Будь-яка діяльність проходить більш ефективно й дає якісніші результати, якщо в особистості є сильні, яскраві, глибокі мотиви, які викликають бажання діяти активно, у повну силу, долати неминучі утруднення, несприятливі умови й інші обставини, наполегливо просуваючись до поставленої мети.
3. Часто в моря з метою захоронення скидають ґрунт, який витягають під час днопоглиблювальних робіт у портах і каналах. Він сильно забруднений – у ньому можуть міститись метали, важкі малорозчинні залишки нафти. Скидають його, як правило, неподалік від берега й на невеликих глибинах. Прибережні води при цьому дуже забруднюються.
4. Експериментальна перевірка якості зварних з'єднань, виконаних згідно з технологією, розробленою в інституті, засвідчила їх високу холодостійкість, статичну міцність, а конструкції, виготовлені за цією технологією, як показує практика їх експлуатації, мають досить високу надійність і довговічність.

Завдання 4. Замініть подані далі словосполучення словом, або словосполученням із меншою кількістю одиниць. Запам'ятайте відповідники.

Приклад : у більшості випадків – здебільшого.

Вводити в дію; з метою сприяння; надавати допомогу; позиція, яку вони займали по відношенню до; приймати рішення; кожного разу; як тільки; до цих пір (до цього часу); до тих пір, поки; в минулому році; в позаминулому році; по обидві сторони; через деякий час; в іншому місці, що є сили; більш висока; з тих пір; з яких пір; до цієї пори; з цього часу; в усі сторони; замість цього; не вистачати; приходити до свідомості; у першу чергу; в більшості випадків; знайти порозуміння; як правило; зробити неможливим; зробити можливим.

Відповідники : щораз, щойно, досі, доки (допоки), торік, позаторік, обабіч, згодом, деінде, щосили (чимдуж, щодуху), вища, відтоді, відколи, дотепер, відтепер, навсібіч, натомість, бракувати, опритомніти (отямитись), насамперед (передусім), здебільшого, порозумітися, зазвичай, впроваджувати, щоб сприяти, допомагати, позиція щодо, вирішувати, унеможливити, уможливити.

Завдання 5. Прочитайте уривок тексту. Визначте його тему. Виділіть у тексті мікротеми. Складіть питальний, номінативний і тезовий плани запропонованого тексту українською мовою. Поясніть мету складання плану джерела наукової інформації. Подумайте, чи завжди пункти плану збігаються з межами абзацу? Від чого це залежить? Випишіть і перекладіть опорні слова, словосполучення і мовні засоби міжфразного зв'язку, необхідні для розкриття плану. Опіраючись на план і виписані мовні одиниці, усно відтворіть основний інформативний зміст тексту. Чим відрізняється вторинний текст від первинного?

Остановимся подробнее на механизмах интеграции старого знания в новый текст, а также рассмотрим средства ввода чужой речи в произведение.

Как известно, каноническим способом языковой репрезентации старого знания является воспроизведение чужого высказывания (по М. М. Бахтину – «чужой речи») в формах цитации, пересказа, прямой и косвенной речи. Хотя граница между названными явлениями не всегда может быть проведена достаточно четко, различия между ними существуют. Эти различия сводятся к объему и степени сохранности/ искаженности чужой речи, т. е. степени ее соответствия тексту-источнику; способу семантической и грамматической координации с новой средой – авторской речью; характеру сопряжения (монтажа) своего и чужого в рамках целого текста; способам ввода в произведение и др. Так, цитата характеризуется абсолютной точностью, или буквальностью, воспроизведения фрагмента первичного текста и всегда маркируется кавычками. Пересказ допускает отклонения от текста-оригинала, лексические замены и разного рода структурно-грамматические преобразования исходного высказывания, а также смещение логических акцентов в соответствии с прагматическими задачами автора нового текста. И в том и в другом случае возможно устранение «ненужной» информации.

Выбор способа репрезентации чужой речи варьируется в зависимости от функций старого знания и его значимости, наличия/отсутствия комментария и оценки, а также от языкового вкуса автора, стремящегося разнообразить научное изложение. Включение старого знания в научное произведение осуществляется двумя способами. Во-первых, посредством «скрепления» чужой речи с новым текстом благодаря использованию различных средств ввода. Во-вторых, непосредственным «погружением» чужой речи в новый текст без помощи специальных средств (нулевой ввод). Во втором случае маркером цитаты обычно выступают кавычки и специальный глагол сравни (Ср.), фиксирующие внимание читателя на факте чужой речи.

Ввод чужой речи в текст обеспечивается особой конструкцией, содержащей указание на принадлежность цитируемого фрагмента другому тексту. Средства ввода играют двоякую роль: с одной стороны, они соединяют цитату с новым текстом, с другой – выделяют ее как некий инородный элемент, «поддерживают» цитату на поверхности текста, не давая ей погрузиться в авторскую речь. Приведем типичные средства ввода чужого высказывания в научное произведение. Глаголы речи и мысли: *писать, говорить, сообщать, спрашивать, добавлять, продолжать, отвечать, замечать, отмечать, подчеркивать, указывать, констатировать, заявлять, убеждать, утверждать, учить, гласить, полагать, считать, предполагать, заключать, описывать, определять, формулировать, характеризовать, оценивать, комментировать, называть, считать, рассматривать* и др., а также устойчивые глагольноименные словосочетания типа *исходит из положения/предположения, делать вывод, приходит к заключению/выводу, обращать внимание на* и др. Эти средства акцентируют внимание читателя на содержании чужого высказывания. См.: *О. А. Лаптева правильно отмечает, что «тема обязывает к употреблению определенного речевого набора»; Г. А. Золотова пишет, что «коммуникативная функция речи осуществляется не иначе, как посредством синтаксических конструкций...»*. Существительные со значениями речи и мысли: *высказывание, выражение, слово, мысль, формулировка, замечание, суждение, свидетельство, понимание, истолкование, вывод, идея, заявление, утверждение, точка зрения, наблюдение, определение, характеристика, оценка, расчет* и др.

См.: Г. Пауль... дает такое объяснение начальной инвертированной реме: «Цитата». Вводные конструкции: по словам / оценке / замечанию / мнению / определению / выражению / представлению / терминологии / наблюдению N; по /согласно N; согласно концепции / утверждению / точке зрения / высказыванию / закону N; с точки зрения N; в понимании N; в соответствии с утверждением / выводом / законом / точкой зрения / расчетами N и др. См.: По свидетельству Б. А. Серебренникова, «наиболее архаичный язык – хеттский – не имеет никаких наклонов, кроме изъявительного и повелительного»; ...совершается переход к «грамматико-лексическому полю» в понимании Е. В. Гулыга и Е. И. Шендельс, или к «функционально-семантическому полю» в понимании А. В. Бондарко. Вставные конструкции (обычно заскобочные), напр.: (термин / выражение N), (N). См.: Антропоцентризм современной лингвистики обусловил возрастание интереса к языковой личности (термин Ю. Н. Караулова). Деепричастные обороты: употребляя термин N, выражаясь словами N, используя выражение N, прибегая к сравнению N и др. См.: ...говоря словами Э. Бенвениста: «то, что можно сказать, ограничивает и организует то, что можно мыслить». Условные придаточные предложения: Если воспользоваться термином / выражением N и др. Сочетания инфинитива с модальным словом: можно / надо / необходимо / следует / целесообразно / достаточно / уместно сослаться на N / привести слова N / вспомнить выражение N и др. Клишированные конструкции, предваряющие объемный фрагмент чужого текста, напр.: Многоуровневость структуры текста отмечает Лотман. Стремясь не уклониться от смысла его идеи, намеренно приводим развернутую цитату. В качестве распространителей сказуемого в конструкциях ввода чужой речи используются указания на источник цитируемого высказывания: в книге / статье / монографии / учебнике / работе / труде / справочнике и др. (напр.: Проблема соотношения языка и мышления была затронута в монографии Б.А. Серебренникова, отметившего, что «цитата»); на тему (проблему) исследования (в одной из статей, посвященных тензорному анализу, N делает вывод о...) или его название (В своей «Функциональной грамматике» А.В. Бондарко отмечает...). Нередко распространители сказуемого конкретизируют место цитаты в исходном тексте, связь цитируемого положения с содержанием нового знания, отношение автора к мнению предшественника и др. Например, Рассматривая вопрос об универсалиях, М.М. Гухман отмечает: «Цитата»; Говоря о надеждах в латинском языке, Соссюр указывал: «Цитата». Автор чужой речи, помимо имени собственного, может быть назван автором, ученым, исследователем, основоположником школы, главой направления, преемником кого либо, представителем направления и др. Как видим, распространители подлежащего могут указывать на заслуги автора, его отношение к определенной науке или научной школе: исследователь физики звезд С. А. Каплан, основоположник московской лингвистической школы Ф.Ф. Фортунатов, составитель тектонических карт А. Д. Архангельский, известный немецкий физик, один из корифеев синергетики, Г. Хакен; на ученое звание (академик А. А. Шахматов); на государственную принадлежность (представитель сербской стилистики А. Стоянович). Распространители подлежащего используются в качестве дополнительных аргументов, подтверждающих истинность старого знания. Кроме того, они косвенно указывают на авторитетность предшественника и свидетельствуют о положительной оценке автором содержания чужого высказывания. При вхождении старого знания в дисциплинарный фонд науки авторство той или иной концепции нередко принимает обобщенный вид: принято считать / рассматривать / характеризовать; обычно считают / рассматривают; известно, что; хорошо известно, что; всем известно, что; общеизвестно; как известно и др. Напр.: Известно, что для получения согласия с экспериментом при описании свойств полупроводника и диэлектрика электронная теория проводимости оперирует понятием эффективной массы. Наконец, чужая речь может маркироваться ссылками и сносками, которые несут информацию при их соотнесении с библиографическим описанием источника. См.: Вест и Арпацци [45] исследовали неустойчивость воздуха, к которому для визуализации добавлялся табачный дым... Данные [41, 45] хорошо согласуются с изложенными в этом параграфе результатами; Известны явления избирательности, ограничений и дополнительных специфических особенностей в реализации функций языковых единиц... [см. Общее языкознание 1970]. Библиографические ссылки отвечают нуждам коммуникации в научной сфере, поскольку позволяют лаконично охарактеризовать источниковедческую базу исследования. Кроме того, они обеспечивают точность выражения связей между новым и старым знанием. В то же время ссылки служат «своеобразной валютой, которой ученые оплачивают интеллектуальный долг своим предшественникам» [Разинкина 1986: 115].

(За М.П.Котюровую)

Завдання 6. Ознайомтесь з навчальними матеріалами й дайте відповідь на запитання: чому варто робити нотатки? Які існують способи конспектування? Створіть опорний конспект з теми «Конспект: види й правила складання» або інтерактивну дошку/плакат/стіну із використанням сервісів *RealTimeBoard (RTB)*, *ThingLink*, або *Padlet* на одну із тем: «Основні форми запису і збереження інформації: виписки, план, тези, конспект», «Як правильно писати конспект: секрети і поради кмітливому студенту».

1. «Як конспектувати ефективно» – Режим доступу : <http://blog.ed-era.com/notes-part-1/>
[ra http://blog.ed-era.com/notes-part-2/](http://blog.ed-era.com/notes-part-2/)
2. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. – Старобільськ, 2015. – 112 с.
3. Планування теми на основі Інтелект-карти. – Режим доступу : <https://youtu.be/hMFmjoRWcb4>

Завдання 7. Запишіть не менше 10 дієслів мислення, що вживають при авторах, в оформленні цитати. Наприклад: *Л. Белехова зазначає, ...*

Завдання 8. У працях із вашої спеціальності знайдіть 5-6 цитат і посилань, визначте їх вид прокоментуйте правильність їх оформлення. Назвіть обов'язкові вимоги до оформлення цитат та посилань у науковій роботі.

Завдання 9. Розставте пропущені розділові знаки.

Навіть фашистський ідеолог Розенберг писав досить у народу знищити пам'ятки культури, він уже у другому поколінні перестане існувати як самостійна нація. В. Борейко. Оте без надії сподіваюсь ніколи не полишало поета. З журн. І знов патріотів багацько скрізь, а робітників щось не чути, як казав Борис Грінченко. Є. Сверстюк. Бернарду Шоу належить відомий вислів про те, що інтелектуальні успіхи кожної країни залежить від того, наскільки у ній розв'язане національне питання. Тому, зазначав він, поневолена Англією Ірландія доти не зможе дати світового рівня філософа, доки не звільниться з-під чужоземного гніту О. Романів. Підлість і моя хата с краю влучно б'ють по душах дотепер В. Черепков.

Завдання 10. Запишіть цифрою першу числівникову основу складних слів.

Зразок: *двадцятиповерховий* – *20-поверховий*
десятиметровий, п'ятдесятитонний, семиразовий, двадцятип'ятирічний, чотириколісний, двометровий, сорокагодінний, дев'яносторічний, сорокаградусний.

Завдання 11. Наведіть приклади графічних скорочень (не менше 6 до кожного різновиду):

- а) дефісних;
- б) скіснолінійних (дробових);
- в) крапкових;
- г) нульових (безкрапкових);
- д) комбінованих.

Наведіть приклади слів, які не можна скорочувати.

Завдання 12. З'ясуйте, чи можна поставити скісну риску в таких позиціях:

Складна інтонація оклику?питання, тенденції до синтетизму?аналітизму, системність?несистемність мовних явищ, у 2018?2019 навчальному році, категорія істот?неістот, співвідношення курсу гривня?долар, п?в (поштове відділення), р?р (розрахунковий рахунок), п?п (по порядку), к?т (кінотеатр), км?год (кілометр на годину). **Вкажіть можливі варіанти запису.**

Завдання 13. Запишіть подані словесно-цифрові сполучення, використовуючи, де треба текстові нарошення.

80 роки ХХ сторіччя, 5 клас, У розділі 3, 20 завдання, у 7 рядку, завдання 1 і 2 рівнів, таблиця 4, XI Міжнародна конференція лінгвістів, 1, 2, 3 ряди.

Практичне заняття №4.

Тема: ВТОРИННІ ЖАНРИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ. РЕФЕРУВАННЯ Й АНОТУВАННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ.

План практичного заняття

1. Реферування наукового джерела. Вимоги до тексту реферату. Основні способи реферативного викладу тексту.
2. Анотування наукового джерела, основні функції. Види анотацій. Мовні стандарти для складання анотації. Типові помилки для складання анотації.

Рекомендована література:

1. Вернигора Н. М. Написання сучасної наукової статті : методичні рекомендації. Київ : Білий Тигр, 2015. 28 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12360/1/N_Vernyhora_NSNS_GI.pdf
2. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>
3. Український правопис URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
4. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. На основі теоретичних відомостей про анотування і реферування наукових текстів (див. рекомендоване джерело №2 С. 34–40) з'ясуйте, що спільного і чим відрізняються між собою реферат та анотація наукового джерела. Сформулюйте чіткі вимоги до анотації і до реферату.

Завдання 2. Відновіть текст довідково-рекомендаційної анотації, розташувавши речення за її логікою та узгодивши фрагменти інформації, наведені в лівій та правій колонках. Спрогнозуйте назву анотованого наукового джерела.

I.	Статтю присвячено...	1.	...спеціалісти в галузі права, науковці й практики.
II.	Автор статті ґрунтовно доводить, що...	2.	...актуальній проблемі — конституційним гарантіям прав і свобод людини в Україні.
III.	У заключній частині статті зазначається, що...	3.	...юридичні гарантії (загальноправові та конституційні) — систему взаємопов'язаних форм і засобів, яка забезпечує належне визнання, захист і реалізацію певних прав та відповідних їм обов'язків.
IV.	На початку статті автор усебічно характеризує ...	4.	...в Україні залишається проблематичною реалізація ряду прав, передбачених Конституцією, і це пов'язане головним чином з економічною й політичною кризою.
V.	Адресат статті — ...	5.	... конституційні права та свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

Завдання 3. Ознайомтеся з текстом запропонованої анотації на дисертаційне дослідження. Визначте різновид анотації. Сформулюйте лаконічно вимоги до тексту означеного типу анотації.

АНОТАЦІЯ

Завальнюк І.Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: структура та прагматилістичні функції. – Рукопис.

Роботу присвячено комплексному функціонально-семантичному та прагматилістичному аналізу синтаксичних одиниць у мові української преси початку ХХІ ст.

Уперше в українському мовознавстві проаналізовано структуру, семантику, стилістику та прагматику синтаксичних одиниць, уживаних у мові українських газет першого десятиріччя ХХІ ст.

Спостережено нові функціональні зміни в їхньому використанні, спричинені змінами в українських засобах масової інформації під впливом соціальної динаміки, інтенціями авторів публікацій та жанровою диференціацією газетного матеріалу.

Розмежовано загальнозживані та закріплені за певними жанрами синтаксичні конструкції, умотивовано специфіку такої диференціації.

Визначено нові тенденції у функціонально-стилістичному використанні простих двоскладних і односкладних речень, простих ускладнених речень та речень, різнотипних за модальністю й експресією порівняно з уживанням їх у попередні періоди, простежено їхнє прагмастилістичне навантаження в різножанрових газетних текстах.

Виокремлено нові явища у вживанні складних сполучникових структур, пов'язані з активізацією та розширенням кола сполучних засобів, інверсією предикативних частин та їхнім структурно-семантичним оновленням.

Окреслено функціональні параметри парцельованих і приєднувальних структур у сучасному українському газетному тексті. Установлено їхню нову репрезентацію, визначено основні засоби зв'язку парцелята і приєднувального речення з попереднім, способи морфологічного вираження їхніх компонентів, стилістичні функції та прагмакомунікативні потенції парцельованих і приєднувальних конструкцій.

Ключові слова: синтаксичні одиниці, комунікативно-прагматична парадигма, актуалізовані мовні явища, нові тенденції, прагмастилістичні функції, функціональні вияви синтаксичних конструкцій, парцельовані структури, приєднувальні конструкції, сполучні засоби, мова української преси початку ХХІ ст.

Завдання 4. Для анотування і реферування наукових текстів характерне використання наведених дієслів і дієслівних сполук. Перекладіть їх українською мовою і запам'ятайте.

Входят (вошли), дан (дается), говорится, названы, образуют, приведены примеры, теория изложена, идея представлена, утверждение строится, закономерность прослеживается, закон обуславливается, пример, факт, вывод напрашивается, заключение основывается, путь, поиск вырисовывается, описаны, применяются (для), отмечены, раскрыты (раскрываются), охарактеризованы, положение рассмотрено (рассматривается), подчеркнуты, рекомендуются, показаны, содержат, посвящены, составляют, представляют собой, указаны, являются, установлены, подтверждены, проанализированы, опр еделены, преподнесены, резюмирует, нацеливает на... .

Автор полагает, анализирует, характеризует, отмечает, доказывает, сравнивает, сопоставляет, противопоставляет, называет, описывает, разбирает, подчеркивает, ссылается на... склоняется к..., останавливается на... , обращает внимание на... , раскрывает содержание, отмечает важность, исходит из... , касается, утверждает, ставит задачу, приводит убедительные выводы, подтверждает вывод фактами, придерживается собственной позиции, объясняет это тем, что... , причину этого видит в том... , считает, что... , противоречит (чему?), утверждает, будто... ; по мысли автора; согласно утверждению автора; вместе с тем автор отмечает тот факт, что... .

Завдання 5. Ознайомтесь з наведеною у підручнику таблицею, яка містить лексико-граматичні засоби оформлення структурних частин анотації (рекомендоване джерело №4). Запам'ятайте найпоширеніші в анотаціях мовні маркери (див. Довідку). Напишіть описову анотацію на подану статтю Л. Науменко, надруковану у періодичному виданні Наука і освіта у №4 за 2009 рік на сторінці 18.

Проблеми перекладу бізнесової термінології з англійської на українську мову

З виникненням ринкових економічних відносин в Україні активізувалися процеси проникнення в українську мову іншомовної економічної та бізнесової термінології, якою тепер послуговуються не тільки фахівці-економісти, але й широкий загал. Цьому достатньою мірою сприяла поява низки економічних вищих навчальних закладів та факультетів економіки, розвиток малого бізнесу, поживлений інтерес до вивчення іноземних мов, особливо англійської, та широкі міжнародні контакти. *Проникнення економічної термінології в усі сфери життя сучасного українського суспільства спричинено також інтенсивним впливом мас-медіа та тенденціями до глобалізації світової економіки.* Поява новітньої термінології відбувається за рахунок процесів дифузії англійських запозичень, в основному американського походження, в українській мовній інвентар. Іншомовні слова (етранжизми) значною мірою викликані потребою номінації нових економічних реалій, донедавна невідомих в українському суспільстві. За останнє десятиліття у мовний обіг потрапила низка неолексем, наприклад: *мотивація, маркетинг,*

менеджмент, промоушн, логістика, форс-мажор, офіс-менеджер, франшизинг, харизма, дефолт, наблісими тощо.

Іншомовна термінолексика проходить різні стадії адаптації в українській мові і має різні способи відтворення оригінального денотативного значення. Не дивно, що економічні та бізнесові словники останніх років видання наводять дещо відмінні значення і по-різному тлумачать сучасні бізнесові терміни.

Певний масив новітньої бізнесової термінології функціонує в українській мові у двох варіантах — у вигляді кальок з оригіналу та їхніх українських еквівалентів. Ми одночасно можемо зустріти вживання **дилер і посередник (dealer), дефолт і невиконання грошових зобов'язань (default), дисконт і знижка (discount), офіс-менеджер і керівник офісу (office manager), ріелтер і агент з продажу нерухомості (realtor), траст і довірче товариство (trust)** тощо. Але більшість англійських бізнесових термінів не мають чіткого відповідника в українській мові і тому подаються в словниках у вигляді транслітерації з оригіналу з подальшим їх тлумаченням або дефініцією. Таким чином, **beneficiary** — це **бенефіціар** "отримувач грошей за акредитивом або страховим полісом"; **franchise** — **франшиза** "монопольне право або привілей, що надається приватною корпорацією дилеру на право діяльності у певному районі"; **logistics** — **логістика** "управління матеріально-технічним забезпеченням, рухом товарно-матеріальних запасів"; **monitoring** — **моніторинг** "нагляд (спостереження, стеження) за виробничою і фінансовою діяльністю підприємства" тощо.

Складні терміни можуть мати або дослівний переклад з оригіналу: **chain of command** — **ланцюг інстанцій**, **door-to-door delivery** — **доставка товарів додому**, **funds raising** — **збирання коштів**, **risk aversion** — **неприйняття ризику**, **span of control** — **норма керованості** та ін. або перекладатися описово. Це в основному стосується тих понять і реалій, які вже давно відомі в постіндустріальних суспільствах, але тільки зараз починають з'являтися в українському соціумі. До них належать сучасні форми торгівлі: **drive-in** (амер. банк або магазин, який обслуговує клієнтів безпосередньо в автомобілі), **one-stop environment** (торговельне містечко, де можна купити будь-які товари), атрибути ведення бізнесу та ділового спілкування: **short-list** (остаточний список кандидатів для співбесіди під час прийому на роботу), **self-motivation** (наявність власної життєвої програми або мети), **dress code** (правила, що передбачають носити певний одяг на роботі) тощо.

Деякі з сучасних американських бізнесових реалій, що вже стабільно зайняли своє місце в діловому англійському лексиконі, ще не знайшли відображення у двомовних англо-українських фахових словниках. Це стосується таких широко відомих у бізнесі понять, як **glass ceiling**— буквально "скляна стеля", а саме: "невидима межа в службовій ієрархії, неподоланна для певних категорій працівників (жінок та певних етнічних груп) через упередження та негативні стереотипи"; **socialising** — "прийом і розвага ділових партнерів"; **job objective** — "професія і сфера діяльності (в автобіографії або анкеті)"; **petty cash** — "невелика сума готівкою для дрібних офісних покупок", **status symbols** — "матеріальні ознаки службового становища (наприклад, власний кабінет, службовий автомобіль, іменний папір)" тощо.

Під час пошуку способів відтворення адекватних значень англійських термінологічних одиниць привернули до себе увагу *дві цікаві тенденції у розвитку сучасної англійської бізнесової термінолексики: термінологізація загальнонавживаної лексики та вживання економічних термінів у переносному значенні*, що взагалі не характерне для термінології. Можливо, бурхливий розвиток ділових контактів та потреба номінації нових понять і явищ у бізнесі й діловому спілкуванні спричиняє рухомість лексичного значення слова. Так, **commitment**, що має загальнонавживане значення "відданість (справі)", в бізнесі набуло ще одного значення "зобов'язки"; **feedback** (зворотний зв'язок), відповідно, означає "зв'язок із споживачами" або "інформація від споживачів", дієслово **to handle** (брати рукою, тримати в руках, перебирати, перекладати та ін.) в американському варіанті ділової англійської мови має значення "торгувати". Це значення виявилось продуктивним на деривати **handling** (торгівля) та **handler** (продавець). Віддієслівний прикметник **challenging**, утворений від (**to challenge** (кидати виклик, заперечувати, піддавати сумніву, вимагати, претендувати), у словосполученні **challenging job** відповідає українському **перспективна робота**. **Asset**, окрім загальнонавживаного значення "позитивна якість" та термінологічного "актив", у діловому спілкуванні набуло нового додаткового значення "набуток"; **bottom line** (фін. "баланс") має, крім того, переносне значення "останнє".

Англійська ділова термінолексика, що все активніше проникає в українську систему термінології, потребує до себе прискіпливої уваги філологів і перекладачів з метою її детального аналізу і належної адаптації в українській мові. (Л. Науменко)

Довідка Слова-маркери до анотацій

Апробовано підхід; Аргументовано, що; Акцентовано, зосереджено увагу на; Запропоновано заходи щодо; Здійснено; Знайдено; З'ясовано; Зафіксовано; За результатами спостережень;

Зроблено висновок; Відмічено; Відображено; Введено в науковий обіг; Вдосконалено; Виведено формулу; Віднайдено матеріали; Вивчено вплив; Виділено операції; Визначено методику, перспективи, шляхи, складові, умови, орієнтацію; Викладено заходи, аспекти, авторську інтерпретацію, схему, методику; Виконано порівняльний аналіз; Використано документи, акти; Висунуто пропозиції; Вирішено проблему; Виявлено чинники; Враховано; Розроблено; Встановлено можливість; Висвітлено питання, проблеми, досвід, роль; Висновки дослідження про...можна використовувати у; Доведено високу ефективність; Досліджено вплив, властивості; Досягнуто; Модифіковано; Наведено; Надано оцінку; На конкретних прикладах; На основі узагальнення; На підставі теоретико-емпіричних досліджень проаналізовано; Обговорено необхідність, неможливість, принципи роботи; Обрано метод; Оцінено; Обумовлено; Представлено; Продемонстровано; Прослідковано; Простежено проблеми, методи; Розглянуто особливості, підходи; Розкрито зміст, суть, поняття; Реалізовано методику; Рекомендовано; Синтезовано; Систематизовано; Створено; Сформовано; У ході експерименту обґрунтовано; Установлено тенденції; Уточнено сутність поняття.

Завдання 6. Зредагуйте запропоновані конструкції .

Я погоджуюсь з автором щодо її думки про..... Автор стверджує думку... Автор всебічно доказує, що ... Автором пояснено ... Стаття В. Даниленко є дуже актуальна ... На мою думку, автор цієї статті дуже влучно... Автором досліджено питання...

Завдання 7. Опрацювавши теоретичні відомості про наукову статтю (рекомендоване джерело №2), з'ясуйте, чим наукова стаття відрізняється від тез (див.: С. 31–32); і розкажіть про вимоги до написання статей (див.: С. 34–40).

Завдання 8. Доберіть лінгвістичну чи літературознавчу статтю з наукового часопису.

- Визначте в ній основні структурні елементи : постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які опирається автор; визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження; формулювання мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі.
- Випишіть мовні конструкції, властиві тому чи іншому структурному елементу.
- Визначте спрямованість змісту статті (науково-практична, полемічна, інформаційна).
- Складіть 1) тези статті; 2) анотацію.

СРС№ 2

Тема: СТАТТЯ ЯК НАУКОВИЙ ТВИР

Питання для самостійного опрацювання

1. Наукова стаття: види, структура, вимоги й поширені недоліки.
2. Мовні кліше в науковій статті: для передачі мотивації актуальності теми й важливості дослідження, розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі; формулювання мети, завдань, висновків дослідження. Лексико-графічні конструкції для вираження власного бачення проблеми (впевненості, припущення та ін.).

Використовуйте:

1. Вернигора Н. М. Написання сучасної наукової статті: Методичні рекомендації. Київ : Білий Тигр, 2015. 28 с. URL. http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12360/1/N_Vernyhora_NSNS_GL.pdf
2. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови. Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
3. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація. URL. <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>
4. Український правопис. URL. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>

5. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. Опрацювавши теоретичні відомості про наукову статтю (рекомендоване джерело №2), дайте стислі відповіді на запитання: а) чим наукова стаття відрізняється від тез? б) у чому полягають основні вимоги до написання статей?

Завдання 2. Ознайомтесь уважно з наведеним нижче алгоритмічним приписом та усвідомте мету і зміст кожного його «кроку».

АЛГОРИТМІЧНИЙ ПРИПИС ДО ПІДГОТОВКИ ТА НАПИСАННЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ

(за Г. Онуфрієнко)

1. Сформулюйте, ретельно обдумавши, основну мету статті.
  2. Визначте цілі-сателіти (*від лат.. – супутник, служник*).
  3. Чітко сформулюйте та усвідомте завдання статті.
  4. Визначте основну проблему (тему).
  5. Установіть коло підтем з урахуванням їх ієрархії за ступенем важливості.
  6. Сформулюйте робочу назву статті за основною темою (проблемою), визначивши межі теми та обсяги наукової інформації, що має висвітлюватися в ній.
- Пам'ятайте!** Заголовок статті може називати тему в узагальненому вигляді (а через двокрапку — частину теми, її аспекти, підтеми) та рему.
7. Складіть і запишіть деталізований план (наприклад, питальний) статті.
  8. Сформулюйте і запишіть основні тези (як відповіді на пункт питального плану) статті.
  9. Сформулюйте і запишіть очікувані (передбачувані) висновки.
1. Продумайте вступну частину статті як обґрунтований виклад актуальності теми (проблеми) дослідження, науково-практичної значущості того, що досліджуватиметься у центральній частині статті, та визначення об'єкта, предмета, методів (методики) дослідження і джерельної бази.
  2. Викладіть стисло и адекватно історію вивчення проблеми(питання) в науковій вітчизняній та зарубіжній літературі, проаналізувавши та скласифікувавши ці джерела за ознаками спільних і відмінних поглядів науковців на розв'язання цієї проблеми.
  3. Визначте та запишіть дефініції (означення) використовуваних у статті термінів.
  4. Складіть і запишіть основний текст статті, спираючись на головні принципи: "відвідомого->до невідомого", "від простого > до складного".
  5. Перевірте узгодженість між планом та змістом статті, між назвою, метою, завданнями та висновками, між тезами та їх обґрунтуванням, ілюструванням, між змістом та мовною/мовленнєвою формою.
  6. Здійсніть самоконтроль виконаної роботи на мовному/мовленнєвому рівні та свідомо внесіть відповідні корективи.
  7. Перевірте точність і правильність оформлення цитацій - буквальних витягів із відповідних наукових джерел.
  8. Оформіть бібліографічний апарат статті за обраним/визначеним принципом (внутрішньотекстові, підрядкові, післятекстові посилання) та чинним ДЕСТом.
  9. Здійсніть самоконтроль виконаної роботи на всіх рівнях (змістовому, логічному, мовностилістичному) та, в разі потреби, внесіть необхідні корективи і відредагуйте статтю.

Завдання 3. Ознайомтесь уважно з мовними/мовленнєвими стандартами-кліше для написання наукової статті, запам'ятайте їх.

1. Мотивація актуальності теми і важливості дослідження

- Проблема
- ... перебуває у центрі уваги...
- ... заслуговує на особливу увагу...
- ... посідає важливе місце...
- ... є актуальною...
- ...давно є на часі...
- ... є цілком на часі...

... відноситься до найактуальніших...
... цілком не є вирішеною...
... є малорозробленою, недослідженою...
... є дискусійною, не досить розробленою...
... фрагментарно висвітлювалася в...
... не була об'єктом спеціального вивчення...

- Важливо
- . дослідити...
- . описати (здійснити опис)...
- . узагальнити...
- . вивчити...
- . встановити...
- . пояснити...
- . систематизувати...
- ..схарактеризувати (дати характеристику)..
- ..класифікувати...
- ..визначити...
- ..підсумувати...
- ..проаналізувати...
- ..з'ясувати...
- ..розробити...
- ..здійснити експеримент...
- ..простежити...
- .. укласти...
- ... виявити...
- ... експериментально перевірити...

2. Історія і сучасний стан розробки питання в науковій літературі.

- Прийнято вважати, що...
- Загальновідомо, що...
- Є думка, що...
- На думку (кого?)...,...
- Згідно з точкою зору...,...
- Відповідно до концепції...
- Як вважає (вважають)...,...
- Існуючі точки зору з цього питання можна класифікувати таким чином...
- Дослідженням цієї проблеми займалися...
- Цих поглядів дотримується (дотримуються)...
- Гіпотезу (передбачення) про... висунув (розробив)...
- Початок напрямку (тенденції) покладено...
- Нову концепцію (ідею, гіпотезу, теорію тощо) розроблено...

3. Мета і завдання статті

- Статтю присвячено такому питанню, як ...
- Мета статті полягає в тому, щоб...
- Завдання дослідження формулюються...
- Метою є встановити (встановлення), визначити (визначення)...
- У статті порівнюється (порівнюються, виявляються, вивчаються, з'ясовуються)...
- Автор розв'язує низку завдань, а саме:
- Мета статті — проаналізувати (описати, схарактеризувати)...
- Метою роботи є дослідження...

4. Виклад суті дослідження у статті

- Є підстави вважати...
- Умови та хід експерименту дозволяють висунути гіпотезу...
- Гіпотетично можна стверджувати...
- Перевіримо запропоновану гіпотезу...
- Виходячи з передбачення...
- Припустімо, що...; допустімо, що...; можна висловити припущення...; домовимось, що..
- Однією з найважливіших особливостей (чого?)... є...
- Об'єкт дослідження характеризується такими особливостями:...

- Об'єкт аналізу має такі специфічні якості, як...
- Зібраний матеріал підлягає структуруванню...
- Матеріали здійсненого обстеження дозволяють згрупувати (класифікувати, узагальнити, уточнити, конкретизувати)...
- За структурою можна виокремити...
- Нами зафіксовано (виявлено, з'ясовано, описано)...

5. Висновки, рекомендації, пропозиції

- Таким чином, проведене дослідження (аналіз) підтверджує, що...
- Отже, є всі підстави зробити такий висновок:...
- Як підсумок зазначимо, що...
- Дані здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про...
- Відтак, можна впевнено стверджувати, що...
- Сформулюємо основні висновки та рекомендації...
- Описана у статті методика проведення експерименту являє собою...
- Нарешті, зробимо висновок про...
- Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що...
- Підбиваючи підсумки, сформулюємо...
- Можна зробити низку висновків...
- Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки:...
- Дослідження дало можливість сформулювати такі висновки:...
- У ході експерименту розв'язано поставлені завдання, підтверджено основні положення запропонованої гіпотези, а саме:...

Завдання 4. Доберіть лінгвістичну чи літературознавчу статтю з наукового часопису.

• Визначте в ній основні структурні елементи : постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які опирається автор; визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження; формулювання мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі.

- Випишіть мовні конструкції, властиві тому чи тому структурному елементу.
- Визначте спрямованість змісту статті (науково-практична, полемічна, інформаційна).
- Прокоментуйте форми передачі чужої мови в тексті.

Поширте наявну чи складіть власну анотацію проаналізованої статті обсягом не менше 6 речень.

Завдання 5. Запишіть подані словесно-цифрові сполучення, використовуючи, де треба текстові нарощення.

80 роки ХХ сторіччя, 5 клас, У розділі 3, 20 завдання, у 7 рядку, завдання 1 і 2 рівнів, таблиця 4, XI Міжнародна конференція лінгвістів, 1, 2, 3 ряди.

Завдання 6. Прочитайте текст. Доберіть назву.

Наукова стаття реалізується через письмовий та електронний канали комунікації, втілюючись у паперових друкованих та електронних текстах. Останні часто є повними аналогами паперових текстів, але з деякими додатковими можливостями, наприклад, електронним переходом від посилання у тексті до його опису в списку літератури. Проте сучасний технологічний прогрес чинить дедалі більший вплив на варіанти наукової статті, що публікуються в електронному форматі. Наприклад, відоме видавництво англomовної наукової літератури Elsevier 2012 року запропонувало новий проект «Стаття майбутнього» (Article of the future). Цей футуристичний жанровий проект суттєво модифікує характеристики наукової статті й відкриває нові можливості для користувачів цього жанру.

«Стаття майбутнього» є технологічно розширеним варіантом електронного публікування статей, що дозволяє унаочнено-інтерактивно показати три аспекти статті – зміст, структуру та науковий контекст. Відповідно, електронний формат статті має три взаємопов'язані частини:

- текст статті (у форматі HTML) з гіпертекстовими посиланнями на цитовану літературу (що дозволяють відразу побачити повний бібліографічний опис цитованого джерела та деякі його інші характеристики, наприклад, анотацію або індекс цитування);

- панель зліва, яка уможлиблює швидку навігацію по тексту статті;
- панель справа, яка надає додаткову інформацію (наприклад, відомості про автора, окремі описи експериментів, формулювання теорем, дефініції, посилання на пов'язані праці тощо) та можливості інтерактивної взаємодії з текстом, наприклад, спеціальну програму, яка дозволяє аналізувати та перевіряти графіки у тексті статті або працювати з географічними картами, інкорпорованими у текст.

Остання частина «статті майбутнього» є найбільш «революційною», адже вона дозволяє контекстуалізувати статтю, побачити її як елемент і ланку наукового процесу в певній галузі. Більше того, можливості взаємодії з текстом змінюють позиції його реципієнтів, які стають реальними (а не ілюзорними, як у традиційних паперових статтях) учасниками «чужого» наукового дослідження. Тим самим відбувається психологічне зближення адресантів і адресатів тексту, а сама стаття постає як спільний комунікативний простір для пошукових, когнітивних, дослідницьких і власне комунікативних процесів.

Практичне заняття №5

Тема: РЕЦЕНЗІЯ, ВІДГУК ЯК КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ НАУКОВОЇ ПРАЦІ

Теоретичні питання

1. Рецензія. Характеристика жанру. Основні структурні елементи.
2. Специфіка вираження оцінної семантики в тексті наукової рецензії.
3. Композиційно-мовленнєві особливості науково-популярних і публіцистичних рецензій

Рекомендована література.

1. Котюрова М.П. Об экстралингвистических основаниях смысловой структуры научного текста: (функционально-стилистический аспект). Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1988. 171 с.
2. Левчук І. Комунікативні ознаки рецензійного дискурсу. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2013. Zeszyt I. S. 99–107
3. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ: ТОВ «Міжнар. Фін. Агенція», 1997. 303 с.
4. Кузьменко О. Тональність та міра критики в критичній статті (на прикладі сучасних українських рецензій). URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2294>.
5. Прокопенко Л. І., Евтшина Т. О. Українська мова за професійним спрямуванням : завдання для самостійної роботи. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 140 с.
6. Салимовский В.А. Речевые жанры научного эмпирического текста. *Стереотипность и творчество в тексте: межвузовский сборник научных трудов*. Пермь, 1999. С. 40–66.
7. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbutv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>
8. Якименко О.О. Мовні особливості літературних рецензій у сучасних українських ЗМІ. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2012. № 1021. Сер.: Філологія. Вип. 66. С. 214–220. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8256>

Завдання 1. Прочитайте зразки рецензії та відгуку про твір мистецтва. Визначте їх структури. У яких стилях/підстилях написані тексти?

Рецензія

У галереї «Персона» репрезентовано виставку «Неповторне – малюнок» Андрія Чебикіна, художника-графіка, професора, редактора Української Академії мистецтв. Безумовно, виставка цікава не тим, що створена ректором УАМ, а тим, що Андрій Чебикін є творцем відомої графічної школи, а малюнок як жанр можна зараз побачити хіба що в музеях. Бо сучасний малюнок як самостійний творчий продукт зник і перетворився на допоміжний робочий елемент і загубився по майстернях. До того ж, ця виставка цікава тим, що репрезентує не «важкий» академічний малюнок, а легкі графічні аркуші начеркового характеру. Можливо, графіка Чебикіна декому може здатися дещо легковажною, такою собі пустотливою у часи важких пошуків нової концепції – просто малюнки просто олівцем чи пером просто на папері здаються занадто простими. Але це вже право майстра. Малюнок Андрія Чебикіна – ненав'язливий синтез станкової графіки та книжкової ілюстрації. Ці візії могли б бути, наприклад, ілюстрацією до поетичного

збірника. Чебикін зображує переважно жінок, його «Музи» - щось легке, невагоме, трохи неземне, хоча тілесне, матеріальне. Плинна лінія одним рухом передає складний ракурс гнучкого тіла, зібганої прозорої тканини, крила птаха. Щось у цих роботах нагадує малюнки – начерки Пікассо. Принаймні напрям пошуків окреслений чітко. На мою думку, мати щось спільне чи навіть бути схожим на Пікассо – не соромно. Та навіть цікаво – у тому середовищі, коли всі намагаються бути схожими на програмний продукт Біла Гейтса.

Легкий невимушений малюнок чоловіка, котрий не боїться бути жіночним та трепетним у своїй творчості, здається «білою вороною» на тлі важкої сучасної «генеалогії кольору». Та вони, малюнки, і справді білі, бо аркуш заповнений лише лінійно, прозоро, без світлотіні та натяку на об'єм. Несерйозна усмішка, лукавий натяк, за демонстративною легкістю та стилізацією – міцна школа та майстерність. Тобто, Чебикін знову якщо не в моді, то в стилі. Гадається, зараз знову настав час для такої графіки. Нині таке мистецтво – оригінальне й помітне. Головне – тримати свій стиль. Це, принаймні, викликає повагу (з журн. «ПіК»)

Відгук

Нещодавно я переглянув по телебаченню фільм польського режисера Єжи Гофмана «Вогнем і мечем», поставлений за однойменним романом Генріха Сенкевича.

Цей фільм викликав у мені бурю позитивних і негативних емоцій.

Мені довелося прочитати роман Генріха Сенкевича, тому я можу співставляти книгу і фільм. Нагадаю лише, що в романі та фільмі подана польська версія подій Визвольної війни 1648 – 54 років. Сенкевич писав у часи мовної бездержавності – для патріотичного «підкріплення сердець» – і вивів українців українців на сторінках своєї книжки як не вельми симпатичний люд. Гофман фільмував не без думки про примирення історичної пам'яті двох народів. А головною в фільмі, як на мене, стала лірична лінія – боротьба гонорових парубків, українця Богуна (його зіграв Олександр Домогаров) та поляка Сжжетуцького (Міхал Жебровський), за руку й серце прекрасної панянки Гелени (Ізабела Скорупко). Цей любовний герць точиться на тлі Визвольної війни.

Прекрасна гра акторів робить фільм надзвичайно вдалим. Богдан Ступка в ролі Богдана Хмельницького – магнетичний. Він зовні і внутрішньо рухливіший за своїх польських візаві – Анжея Северина (у ролі Вишневецького) і Марека Кондрата (у ролі короля Яна Казимира). Богун (Домогаров) – несамопитий, але в ньому скільки пориву й вітальної сили, що Сжжетуцький (Жебровський) поряд з ним стає, на мою думку, блідим героєм. А Гелена (Скорупко) тягнеться до останнього, бо вона Богунові як особистість просто не рівня. Актори своєю грою, власне, і підкреслили все це.

Музичне оформлення фільму надзвичайно вдале. Особливо щемно звучать українські мелодії, якими майже повністю супроводжується фільм. Чудові костюми допомагають нам відчутти ту героїчну епоху, у яку відбувається дія твору.

Вважаю, що фільм дуже актуальний в наш час, особливо для нас, українців. Ми повинні вчитися на помилках минулого й ніколи більше їх не повторювати.

Я зрозумів завдяки фільмові, що найшляхетнішу мету вбиває підлість і зрада.

На мою думку, фільм «Вогнем і мечем» – подія в кіномистецтві. Він нікого не залишить байдужим (із учнівського відгуку).

Завдання 2. Прочитайте й законспекуйте у формі тез статтю Левчук І. П. Комунікативні ознаки рецензійного дискурсу. URL: <http://esnuir.eunu.edu.ua/handle/123456789/902>

Завдання 3. Розкажіть про особливості експресії наукового тексту (див. рекомендоване джерело №5, СРС №9 Мовностилістичні особливості текстів наукового стилю)

Завдання 4. Опрацюйте статтю Корнева Н.А. Оцінна лексика та її функціонування в текстах наукових рецензій (на матеріалі української мови). Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2009. Вип. 20. С. 303-307. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2009_20_83. Розкажіть про лексико-синтаксичні засоби оцінювання, притаманні текстам українських наукових рецензій. Випишіть оцінну лексику у таблицю відповідно до її різновидів.

Інтелектуально-оцінна лексика	Емоційно-оцінна лексика

Завдання 5. Ознайомтесь зі змістом публікації О.В. Бирюк Рецензія на навчальний посібник «Основи тестування іншомовних навичок і вмій» . Іноземні мови. 2011. № 2. С. 53-54.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2011_2_10, зробіть висновки про особливості рецензії на навчальний посібник.

Завдання 6. За матеріалами статті Якименко О.О. Мовні особливості літературних рецензій у сучасних українських ЗМІ. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2012. № 1021. Сер.: Філологія. Вип. 66. С. 214–220. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8256>., визначте основні особливості літературознавчих рецензій.

Завдання 7. Ознайомтесь із зразками рецензій на різножанрові наукові джерела актуальної тематики для студентів гуманітарних спеціальностей. Випишіть (підкресліть) лексико-граматичні конструкції, характерні для текстів рецензій.

ВІДГУК

на дисертацію Ірини Василівни Городецької
«АНГЛІЙСЬКОМОВНИЙ РЕКЛАМНИЙ ТЕКСТ КОСМЕТИЧНИХ
ЗАСОБІВ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА», що подана
до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.04. - германські мови

Актуальність теми дослідження І. В. Городецької не підлягає сумніву, оскільки в дисертації через аналіз функціонування мовних та немовних засобів у конкретному типі тексту досліджуються питання можливостей використання комунікативних стратегій для впливу на людську свідомість. Сьогодні це питання набуває особливої гостроти саме через активне використання таких маніпулятивних стратегій у гібридній та інформаційній війнах.

Слід зауважити, що попри той факт, що реклама сьогодні настільки увійшла в наше життя, що часто викликає несприйняття і навіть роздратування, ми змушені констатувати, що цей вид масової комунікації та впливу на свідомість людей відіграє важливу роль у житті сучасного суспільства. Тому представлено системне дослідження рекламного тексту, у якому дисертантка сконцентрувала увагу на аналізі структури, семантики та прагматики текстів реклами косметичних засобів, безперечно, є актуальним і заслуговує на увагу. На основі аналізу конкретного виду рекламного тексту автор провела глибоке дослідження реклами та способів рекламної маніпуляції.

Структура роботи, що складається з вступу, чотирьох розділів та висновків, логічно витримана та відповідає задуму дисертації. Зміст дисертації повністю відповідає її назві, положення, що виносять на захист, є обґрунтованими у тексті самого дослідження.

Кожний розділ завершується висновками, в яких стисло резюмуються результати даного етапу дослідження. В кінці подаються списки використаних в дисертації теоретичних та лексикографічних джерел та додатки, у яких подано статистичний аналіз дослідженого матеріалу.

Матеріали дисертації з 2010 року пройшли апробацію на 5 наукових конференціях і викладені у 15 публікаціях.

Слід зазначити, що дисертантка загалом успішно справилася із сформульованими у вступі завданнями: досліджена структура рекламних текстів, виокремлено та визначено особливості їх компонентів; досліджені невербальні елементи рекламних текстів косметичних засобів та визначено їх місце у загальній моделі маніпулятивного впливу на свідомість реципієнта реклами; виділені лексико-семантичні групи найчастотніших лексем рекламного тексту косметичних засобів, які об'єднані у лексико-семантичні поля; описані комунікативні стратегії, які використовуються у досліджених текстах, і продемонстровані засоби їх реалізації.

Як видно з дисертації, І. В. Городецька добре знайома з основною теоретичною вітчизняною та зарубіжною літературою з досліджуваних у роботі проблем.

Робота характеризується логічністю дослідження, послідовністю практичного аналізу, висунуті тези отримують доказове підтвердження. У роботі дисертантка вдало використала комплексну методику дослідження, обробки та узагальнення великого об'єму різноманітного фактологічного матеріалу, що дало змогу зробити достатньо глибокі достовірні висновки про функціонування мовних та невербальних засобів у рекламних текстах косметичних засобів. Приклади, наведені автором, у повній мірі ілюструють теоретичні положення дисертації.

До позитивних рис роботи слід віднести чіткі висновки до кожного розділу, де дисертантка вдало підсумовує основний зміст розділу, не повторюючи, однак, написаного раніше.

Разом з цим, в роботі є ряд недоліків, на які хотілося б звернути увагу.

На нашу думку, в роботі недостатньо чітко визначені поняття текст та дискурс. По-перше, не зовсім точно вказано авторство терміна дискурс, яке приписується автором Зеллігу Гаррісу (ст. 16), який

працював над дискурс-аналізом, що, як вірно зазначається в роботі, є "методом аналізу зв'язку між лінгвістичною та нелінгвістичною поведінкою" (там само). Далі, на стор. 17 автор, визначаючи своє розуміння дискурсу, пише: "Приймаємо визначення Т. А. ван Дейка, який трактує дискурс як "складне комунікативне явище, що містить, окрім тексту [виділення наше - ІБ], ще екстралінгвістичні чинники [...]. Дискурс - актуально вимовлений текст". Однак, на сторінці 22 автор пише: "У нашому дослідженні ми розуміємо текст як продукт мовленнєвої діяльності (дискурсу), побудований відповідно до певної мети, що залежить від задуму автора, закінчений композиційно та за змістом". Таким чином, виникає питання, чим є дискурс і текст у розумінні автора - одним цілим, в якому перше включає друге, чи діяльністю і її результатом?

Друге питання пов'язане з визначенням функцій реклами. Як видно з роботи, автор опрацювала велику кількість літератури, пов'язаної з рекламою загалом і її функціями зокрема, і описала їх в дисертації. Однак, дисертантці слід було б, на нашу думку, чіткіше визначитися серед розмаїття підходів і запропонувати свою класифікацію функцій реклами, або ж визначити, якої із запропонованих іншими авторами класифікацій вона дотримується у роботі. Відсутність такого визначення викликає ряд питань. Так, на сторінках 14 і 15 автор подає та аналізує класифікацію функцій реклами, запропоновану Джоном Бернетом. А далі, на стор. 15 подається той же перелік функцій реклами із посиланням на інших авторів. На стор. 16 автор подає ще один перелік функцій реклами, який відрізняється від попереднього, де, серед інших, згадуються економічна та маркетингова функції. На нашу думку, слід було б визначити, у чому полягає різниця між цими функціями з огляду на те, що маркетинг і економіка дуже тісно пов'язані між собою. На сторінці 21 автор пише про волюнтаривну функцію реклами, яка, однак, не згадувалася у попередніх класифікаціях.

Автор провела ґрунтовну роботу щодо виділення лексико-семантичних груп та побудови лексико-семантичних полів. Однак, у роботі не вказано, якими саме критеріями керувалася дисертантка при виділенні лексико-семантичних полів. Видається логічним, що серед інших важливих компонентів значення, слід було також розглянути лексико-семантичне поле "Ціна товару", оскільки підкреслення цього компоненту є важливою складовою впливу на реципієнта.

У роботі автор аналізує велику кількість прикладів і подає результати їх кількісного аналізу в тексті та у додатках. Ці приклади та їх статистичний аналіз вичерпно ілюструють проведені дослідження та висновки автора. Однак, в ряді випадків в роботі знаходимо твердження, які або не підкріплені статистичними даними (наприклад, на стор. 75: "Важливу роль у сприйнятті відіграє загальний позитивний фон слогана, забезпечений використанням позитивно-оцінних слів, найчастіше - прикметників good, happy, exceptional, legendary" і далі "У рекламі парфюмерії найчастіше трапляються такі слова як fragrance, beautiful, colour, best, elegance, smell", на стор.90 "По-друге, "ключовим" словом реклам цього типу, як правило, є іменник"), або ж простою констатацією фактів, без висновків щодо їх причини: "Найбільшу частку проаналізованих рекламних текстів складає реклама кремів, фарби та шампуню для волосся. Найменше ж було виявлено рекламних текстів підводки для очей та пудри / рум'ян" (стор.62), "Виявлено, що якщо у рекламі парфумів текст може обмежитися лише слоганом і одним-двома реченнями заголовка, а основний акцент зроблено на зображувальних елементах, то реклама інших косметичних засобів намагається більш збалансовано поєднати ці два компоненти" (стор.66).

Окрім того, впродовж всієї роботи автор визначає заголовок як найважливішу вербальну частину реклами. Однак будь яких аргументів щодо цієї тези ми в роботі не знайшли. Більше того, на сторінці 72 дисертантка пише: "Слоган займає одне з центральних місць у структурі рекламного тексту, адже він несе вербальне навантаження реклами". На нашу думку, це суперечить тезі щодо ролі заголовка як центрального вербального компонента реклами.

У роботі зустрічаються також орфографічні, пунктуаційні та стилістичні неточності, як-от: парфюмерія (стор.75), використання коми для розділення розрядів чисел (Таблиці 3.3 на стор. 80, Таблиці А.1., А.2., А.3. Додатку А), подвійне керування ("Такі невербальні компоненти як шрифт та колір сприяють привертанню та акцентуванню уваги читачів на найважливіших елементах заголовка" - стор.87).

Висловлені зауваження стосуються в основному шляхів і способів доповнення та поглиблення наукових спостережень, викладених у дисертації, не торкаються її основної суті і аж ніяк не применшують високої оцінки роботи І. В. Городецької як самостійного, оригінального та завершеного наукового дослідження, результати якого можуть бути використані як для подальшого дослідження, так і на практичних заняттях з англійської мови, соціолінгвістики, перекладу, лінгвокраїнознавства, теорії та практики міжкультурної комунікації та інших курсів.

Автореферат дисертації дає вичерпне уявлення про основні результати дослідження.

На основі сказаного є всі підстави вважати, що робота І. В. Городецької повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. 3 № 567, а її

автор заслуговує присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 - германські мови.

Офіційний опонент-

кандидат філологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри іноземних мов
факультету міжнародних відносин
Львівського національного
університету імені Івана Франка

І. С. Бик

РЕЦЕНЗІЯ
на рукопис методичного посібника В.Федоренка
«Авторські ігрові проекти»

Процес якісного функціонування освітньої системи великою мірою залежить від його особистісної зорієнтованості, яка виявляється насамперед у створенні належних умов для всебічного розвитку творчого потенціалу молодих поколінь, для виявлення ними своїх природних здібностей, нахилів і творчих можливостей, для потамування їхніх освітніх та розвиткових запитів. Водночас слід зауважити, що мало хто звертає увагу на те, що особистісна зорієнтованість сучасної освіти має бути обоюдною, тобто стосуватися не тільки учня, а й учителя, передбачати якнайповніше розкриття його творчих сил, надання йому можливості здійснювати активний педагогічний пошук оптимальних освітніх моделей та форм, відповідно до власних буттєвих та професійних поглядів формувати концепцію вивчення школярами основ наук та систему їх виховання й комплексного розвитку. Наявність таких умов, у яких учитель почувався б митцем, творцем, майстром, а не банальним ремісником, визначальною мірою залежить від освітнього середовища, де він працює, тобто від самої школи.

На жаль, навчальних закладів середньої освіти, де справді-таки створено належні умови для виявлення вчителем свого професійного потенціалу повною мірою, де розроблено цілісну концепцію особистісного переорієнтування навчально-виховного процесу й найповнішою мірою реалізовано її в різних напрямках освітньої практики, в Україні порівняно небагато. Одне з чільних місць з-поміж таких шкіл займає Український колеж імені В.Сухомлинського в м.Києві. Рецензований посібник репрезентує один із напрямів осяжної діяльності педагогічного колективу колежу – авторські освітні проекти, пов'язані з позакласною навчально-виховною діяльністю школярів. Саме такі авторські проекти (а посеред них насамперед слід назвати програми спеціальних курсів чи модифікацій основних шкільних предметів, оригінальні виховні системи, самобутні підручники, посібники й ін.) і складають першооснову поняття “авторська педагогіка” в методичному аспекті. І саме в таких проектах авторський першоелемент в педагогіці, як правило, виявляється найінтенсивніше, найхарактерніше, найцікавіше.

У передмові до посібника ґрунтовно висвітлюються головна передісторія виникнення задуму підготовки та реалізації ігрових проектів, питання про їхнє місце в цілісній освітній концепції Українського колежу імені В.Сухомлинського, роль у становленні та розвитку особистості школяра-колежанина, “вписаність” представлених у посібнику авторських ігрових проектів у процеси модернізації сьогочасної освітньої системи, у її інноваційну переорієнтованість на плекання особистості нового типу – усебічно освіченої, мобільної, високоморальної, патріотичної, одухотвореної високими буттєвими принципами. Головний наголос у передмові робиться на потребі створення умов для виявлення вчительством свого творчого потенціалу в різних видах і формах педагогічної творчості, у піднесенні ролі та акцентуванні можливостей авторської педагогіки. Саме розгортання активних процесів учительської творчості, плекання ідеї авторської педагогіки, створення умов для розкутої творчості, сміливого фахового пошуку талановитими вчителями найефективніших методичних форм покликані не тільки піднести професійну діяльність учителя на якісно вищій щабель, але й створити відповідне професійне середовище, у якому б такі творчі особистості були б запитаними й почувалися потрібними.

Кожен із представлених у посібнику ігрових проектів – оригінальний, самобутній, концептуальний і змістовний, спрямований на розвиток одного зі складників особистості школяра. “Синтез наук” покликаний формувати в учнів нерозмежоване, синкретичне бачення людського знання, озброювати їх методиками інтегрованої освіти, формувати риси мовної особистості. Завдання, що склали зміст проекту, надзвичайно цікаві, спрямовані насамперед на пробудження думки школярів, на розвиток їхньої мисленневої сфери. Матеріал завдань – відомості про українську наукову термінологію відповідних

галузей, питомо та запозичену лексику й фразеологію, афористику та ін. Особливо цікавими є завдання, пов'язані своїм змістом із призабутими пластами лексичного та фразеологічного фондів нашої мови, пареміями та афоризмами, із самостійною творчою діяльністю школярів у рідному слові (як-от “Лінкос”, ”Назви зірку” й ін.). Виробленню рис яскраво-самобутньої мовної особистості, яка шанобливо ставиться до рідної мови, сприятиме використання в іграх поетичних та пісенних вкраплень мовної тематики. З точки зору форми передбачені сценаріями ігри являють собою не тільки звичні для інтелектуальних змагань вікторини – у них пропонується також використання й інших ігрових модусів (ребуси, лото, аукціони тощо). Правила кожного з турів змагання виписуються чітко, дохідливо; з цього погляду обрані модифікації ігрової форми є надзвичайно технологічними, не потребують від організаторів якоїсь фундаментальної підготовки та задіяння значних ресурсів (часових, матеріальних, кадрових).

Особливо цінним для сьогоденного стану освіти слід визнати звернення до плекання морально-етичної сфери молодих поколінь, створення належних умов для ознайомлення їх із основами національного мовленнєвого етикету (Театр етикету “Здоровенькі були!”). Українська деонтологія освоюється цим ігровим проектом самобутньо, зі зверненням до різних методичних форм, із залученням великих можливостей самоосвіти молодих поколінь. Ігри, ігрові прийоми та завдання представлені в проекті, мають переважно творчий характер, передбачають активну участь у їхній підготовці та проведенні самих школярів. Творчий характер ігрових завдань та прийомів даватиме змогу учням глибше освоїти відомості з етикету, зробити їх своїм стабільним буттєвим надбанням. Розмаїття представлених у проекті форм роботи постійно привертатиме увагу школярів до навчальної діяльності, до творчої праці. Зразки наведених у складі цього проекту творчих робіт школярів допоможуть педагогам зорієнтуватися в рівні вимог, які ставляться до старшокласника, який працює в цьому проекті. Навчальним матеріалом у проекті виступають не тільки інформація з різних питань мовленнєвого та загального етикету (слід зазначити, ця інформація доволі розлога, надзвичайно цікава й потрібна для морально-етичного розвитку школярів), а й художні твори, зразки народної творчості, афористика, бувальщини та ін., що додатково зацікавлюватиме дітей навчальною діяльністю та впливатиме на них опосередковано, ненав'язливо. Усі 15 ігрових моделей з методичної точки зору описано чітко, вичерпно, дохідливо й проілюстровано зразками завдань та їх виконання школярами.

“Ігровий університет” покликаний у цікавій ігровій формі зміцнити україністичну підготовку старшокласників, глибше ознайомити їх із щонайширшим спектром духовно-культурного, історичного, політико-економічного буття нашої нації, спонукати до тіснішого ознайомлення зі скарбами національної культури та духовності. Використовуваний в іграх цього типу матеріал являє собою унікальне поєднання відомостей з української історії, літератури, мистецтва, науки, духовності; це сприятиме прилученню молодих поколінь до скарбів національного духу, знайомитиме їх із тими надбаннями творчого генія нашого народу, які ще зовсім нещодавно нещадно нищилися або підло приховувалися. Структура кожної з ігор, запропонованих у цьому проекті, оптимально відповідає віковим особливостям школярів старшого віку, спрямовує їх на сміливий інтелектуальний пошук, розкріпає внутрішні ресурси їхнього інтелекту, створює умови для комплексного розвитку їхньої особистості. Ігри, ігрові завдання та прийоми від одного зі сценаріїв до наступного варіюються, практично не повторюються. В основу кожного зі сценаріїв покладаються різні завдання: на зіставлення певних явищ і понять, пошук правильної відповіді шляхом аналізу та синтезу наданих відомостей, відтворення в стислий термін потрібної інформації, творча діяльність зі словом тощо. Важливо відзначити, що в кожній з-поміж наведених ігор різні форми роботи вдало перемешковуються між собою, що дає змогу уникнути одноманітності в побудові гри, має додатково зацікавити школярів та створити належні умови для їхнього всебічного розвитку.

Кожен з-посеред проектів супроводжується змістовним фаховим коментарем, який допоможе педагогові якісно зорієнтуватися в методології та методиці реалізації цих проектів на базі свого навчального закладу. Ці коментарі підготовлено на високому професійному рівні, з урахуванням сучасного стану методичної науки та практики.

Попри високий рівень підготовки рукопису, щодо його змісту та структури можна висловити й ряд зауваг. Насамперед це стосується відсутності списку рекомендованої літератури, на яку спиралися автори, розробляючи сценарії ігор. У самому тексті рукопису неодноразово наголошується, що, за первісним задумом розробників, ігрові проекти покликані почасти перевірити інтелектуальний рівень та ерудицію школярів, почасти ж – відкрити для них нові знання з різних галузей гуманітарної науки. Реалізувати цю мету допоможе саме звернення школярів до допоміжних джерел – науково-популярної літератури, монографій, підручників та посібників тощо. Також у системі підготовчої роботи до проведення гри фігурує й такий етап, як рекомендування відповідної літератури школярам для якісної підготовки до участі в змаганні. Тому і з цих причин авторам слід доповнити рукопис списком рекомендованої літератури, яка допоможе вчителю та учням якісно підготуватися до проведення гри,

озброїтися потрібною для участі в ній інформацією, та й просто піднести свою ерудицію в царині україністики.

Слід також звернути увагу на перенасиченість передмов до кожного з розділів цитатним матеріалом. Наприклад, у передмові до розділу “Синтез наук” на вісім сторінок оригінального тексту використано чотирнадцять цитат з науково-методичної літератури; у розділі “Ігровий університет” – на п’ять сторінок тексту використано п’ять цитат. Певне, авторам слід зміцнити самостійність власної праці, дібравши оптимальні форми трансформації використаних ними наукових джерел, послабивши залежність від напрацювань інших авторів своїх наукових висновків та узагальнень.

Доречним, як видається, буде використання ширшого ілюстративного матеріалу в процесі організації ігрової діяльності за пропонуваними сценаріями. Наприклад, у грі “Святий Київ наш великий” доречним буде використання портретів видатних киян у відповідному турі, фотографій згадуваних у різних турах гри київських храмів, пам’яток культури й історії, пам’ятників видатним землякам тощо. Подібні зауваги можна висловити й до інших ігор. Використання таких матеріалів сприятиме тому, що школярі краще запам’ятовуватимуть інформацію про минуле й сьогодення рідного міста, головні реалії його буття в історичному, культурному, духовному зрізах, зможуть візуально сприйняти потрібні для себе відомості; корисною така інформація буде, гадаємо, не тільки для школярів Києва.

Загалом висловлені зауваги не дають підстав для зниження загальної оцінки рукопису “Авторські ігрові проекти” – це сумлінно підготовлений посібник, який містить цікаві матеріали для організації позакласної роботи з української мови та літератури в середній школі, має на меті організувати цілісну, струнку, послідовну систему такої роботи. Ігрові проекти в посібнику розроблено ґрунтовно, на сучасному рівні педагогічного мислення, з урахуванням оновлених завдань освітньої практики. У завданнях ігор передбачено виконання школярами творчих робіт, активний інтелектуальний пошук, їх виконання розширюватиме коло зацікавлень сучасного школяра предметами україністичного циклу, створюватиме умови для всебічного, комплексного розвитку його особистості. Авторський першоелемент у рецензованому посібнику виявляється глибоко й виразно, засвідчує інтенсивність та високу якість роботи розробників – творчого колективу вчителів та адміністраторів Українського колежу імені Василя Сухомлинського.

доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри методики навчання української мови та літератури Національного педагогічного університету імені М.Драгоманова
Тамара Донченко

РЕЦЕНЗІЯ

на наукову роботу учениці 11-А класу Ольги Приказюк на тему «Життєвий та творчий шлях Івана Гончара»

Так драматично складалася українська історія, що впродовж багатьох століть колоніальні режими відмовляли українцям у праві берегти духовний та інтелектуальний набуток рідного народу, цей найцінніший свій скарб; усі найяскравіші вияви творчого генія українців нещадно нищилися, розкрадалися, приховувалися. Але, на наше щастя, траплялися сміливці, що всупереч усім заборонам та гонінням, репресіям та переслідуванням мужньо, одержимо й натхненно збирали, зберігали, вивчали й популяризували нетлінні клейноди українського духу. Серед цих подвижників чільне місце займає Іван Гончар – митець, етнограф, духовний провідник українського народу в 60-80-і роки, палкий і гідний продовжувач давніх традицій українознавства, невтомний збирач і дослідник народної спадщини, послідовний служитель Добра і Світла.

Дослідження Ольги Приказюк присвячено драматичній і щасливій долі цього великого Українця. Робота розгортається в трьох планах: біографічному, який передбачає детальний виклад найголовніших подій непростого, насиченого злетами і зрадами життя Івана Гончара; мистецтвознавчому, у якому головна увага зосереджується на дослідженні скульптурного й малярського доробку митця, визначенні естетичної вартості всього, що зроблено ним у мистецтві, з’ясуванні його місця в українській культурі; українознавчому, який передбачає встановлення головних напрямів дослідницької та збирацької діяльності Івана Гончара в царині національної етнографії. Окрему частину роботи присвячено становленню й функціонуванню провідного осередку духовного життя України – Музею Івана Гончара.

Ольга Приказюк докладно з’ясовує найголовніші складники особистості І.Гончара як людини, митця, науковця, громадського діяча (колосальна працездатність, велика жертвовність і одержимість ідеєю збереження й примноження духовної спадщини нашого народу, підпорядкованість життя великій ідеї служіння рідному краю, принциповість і незламність, відданість у праці для блага народу й Вітчизни, у

служінні національним ідеалам). Спираючись на документальні джерела, учениця чітко визначає ті події, що стали етапними в біографії Івана Гончара, виявляє зв'язок його життєвої долі з долею Батьківщини, найголовнішими подіями в українській історії. Численним набуткам майстра на мистецькому й етнографічному полі, на ниві громадської роботи дається розлога, об'єктивна, науково виважена й умотивована характеристика. Маючи комплексний характер, робота О.Приказюк відзначається глибиною осягнення теми, усебічністю її висвітлення, змістовною ґрунтовністю. Великим здобутком роботи є те, що учениця не обмежується суто інформаційним аспектом фактичного матеріалу, а й намагається дати йому аналітичну оцінку.

Чітка, продумана структура роботи дає змогу повно й вичерпно висвітлити тему. Мова та стиль дослідження рафіновано наукові.

Виконана робота свідчить про високий рівень гуманітарної освіти учениці, сформованість у неї стійкої системи гуманістичних поглядів та національних ідеалів.

Науковий керівник: /підпис/

Завдання 8. Ознайомтесь із зразком невдалої спроби написання рецензії. Здійсніть усний критичний аналіз пропонованого зразка, вкажіть на основні помилки та недоліки цієї роботи.

РЕЦЕНЗІЯ

на статтю Смульсон М. Л., Мехтіханова Н. М. «МУДРІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН»

Дана стаття є, на мою думку, дуже цікавою і актуальною для людей різних фахів, адже філософія підходить усім.

Автори дуже зрозуміло і доступно подають свій матеріал, хоч і в науковій формі. У статті проаналізований феномен мудрості, як психологічної засади достойного життя, прийняття адекватних рішень, здійснення достойних учинків, неруйнівної, прогностично обґрунтованої діяльності. Мудрість тлумачиться як властивість когнітивної системи, в основі якої лежить кристалізований, культурно обумовлений інтелект.

Є особливо цікаві моменти в статті, які змушують замислитися і дійсно починаєш робити якісь висновки. Особливо мені сподобалося багатозначне визначення мудрості. Як психологічний феномен мудрість знаходить своє втілення у діяльності по постановці і розв'язуванню задач у найширшому з можливих контекстів. Вона працює за умови адекватної цьому контексту ментальної моделі світу суб'єкта, яка відповідно функціонує як інтерпретаційний фільтр. Однак мудрість є також і моральним фільтром для відбору засобів розв'язування задачі, тобто фільтром, який використовує критерій екологічності засобів. Мудрість є метакогнітивною характеристикою суб'єкта, яка створюється протягом його життєвого шляху і відображує результати функціонування інтелекту (зокрема, практичного) в проблемному просторі у взаємозв'язку з особистісними рисами. Мудрість направляє і оптимізує особистісний розвиток і сприяє життєвій успішності людини.

Спеціально розглянуто мудрість старої людини, яка пов'язана зі специфічною, гнучкою, інтегрованою ментальною моделлю світу.

Автори вдало підібрали заміну термінами, задля кращого сприйняття інформації статті читачами різних фахів і спеціальностей.

Опрацьовуючи цю статтю, я дійсно винесла для себе багато чого нового, якимось по-новому почала дивитися на ті чи інші речі, більше стала приділяти увагу духовному розвитку, адже як зазначено в статті - «мудрість не залежить від інтелекту і рівня освіченості».

Я із великим задоволенням рекомендую цей матеріал для вільного опрацювання і впевнена, що він у вас відкриє нові погляди і враження на, здавалось, звичайні речі.

Завдання 9. Напишіть рецензію на статтю Баркарь У. Я., Гоцюк Н. М. Лексико-граматичні особливості німецьких та українських наукових лінгвістичних текстів. Молодий вчений. № 2 (17) лютий, 2015. С. 132 – 132

Завдання 10. Підготуйте тези доповіді з теми: «Способи і засоби зниження категоричності негативної оцінки в текстах наукових рецензій».

- Исаева Заира Шахбановна Категория 'толерантность' в научной коммуникации. *Вестник ЧелГУ*. 2010. №32. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-tolerantnost-v-nauchnoy-kommunikatsii>

- Никитина Л. Б., Малышкин К. Ю. Речевой жанр научной рецензии через призму категоричности оценки. *Жанры речи*. 2015. №2 (12). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rechevoy-zhanr-nauchnoy-retsenzii-cherez-prizmu-kategorichnosti-otsenki-1>
- Соловьева Н.В. Стратегии презентации коммуникантов в текстах научных дискуссий. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2009. №1. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/strategii-prezentatsii-kommunikantov-v-tekstah-nauchnyh-diskussiy>
- Соловьева Н. В. Типы речевого поведения в научном дискуссионном тексте. *Вестник КемГУ*. 2011. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/typy-rechevogo-povedeniya-v-nauchnom-diskussionnom-tekste>.

Завдання 11. Візьміть участь у проєкті «Вторинні жанри наукового стилю мови».

1	Вид проєкту	Характеристики
2	за метою виконання	дослідницький, практико-орієнтований
3	за характером змістового (предметного) матеріалу	лінгвістичний монопроєкт
4	за характером контактів	аудиторний
5	за тривалістю	середньостроковий
6	за кількістю учасників	груповий; індивідуальний
7	мета проєкту	поглиблення й систематизація знань про вторинні жанри наукового стилю (тематичні виписки, тези, конспект, анотація, рецензія) і засвоєння способів їх складання.
8	Груповий проєктний продукт	узагальнена (у вигляді схеми, таблиці, інфографіки) інформація з теми; модельні характеристики жанрів.
9	Індивідуальний проєктний продукт	авторський текст у жанрі анотації, рецензії

Практичне заняття № 6

Тема: КУРСОВЕ ТА МАГІСТЕРСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК НАУКОВИЙ ТЕКСТ.

План практичного заняття

1. Культура читання наукових текстів.
2. Науково-інформаційне забезпечення виконання наукової роботи. Вимоги до організації навчальної діяльності студента під час написання наукового дослідження. Основні етапи підготовки та захист наукової роботи.
3. Загальні вимоги до змісту, структури та обсягу студентського наукового (курсowego і магістерського) дослідження.
4. Специфіка мовознавчих, літературознавчих і лінгводидактичних досліджень в освітній підготовці словесника. Лінгвістичні, літературознавчі та лінгводидактичні методи дослідження фактичного матеріалу.

Рекомендована література

1. Матвеева Т. С. Курсова, дипломна, магістерська робота: етапи виконання, структура, правила оформлення, норми бібліографічного опису. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/matveeva/matveeva_pravyla.pdf;
2. Основні вимоги до структури й оформлення кваліфікаційних робіт (магістерська робота) URL: http://journ.univ.kiev.ua/files/mag_vymohy.pdf;
3. Пентиліук М. І., Гайдаєнко І. В., Окуневич Т. Г. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови й методики її навчання) : навчально-методичний посібник для студентів. Київ : Ленвіт, 2010. 120 с.
4. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. К. : ВЦ “Академія”, 2010. 216 с.
5. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.

6. Сурмін Ю. П. Наукові тексти : специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>
7. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник для ВНЗ. Київ, 2005. 307 с.

Практичні завдання

Завдання 1. Опрацювавши теоретичну інформацію з теми практичного заняття (див. лекційний матеріал і рекомендовану літ-ру), підготуйтеся до обговорення таких питань:

1. Організація навчальної діяльності студента під час написання наукового дослідження. Основні етапи підготовки та захист наукової роботи.
2. Загальні вимоги до змісту, структури та обсягу студентського наукового (курсowego і магістерського) дослідження.

Завдання 2. З'ясуйте, у чому полягають особливості студентського наукового дослідження з різних наукових царин: лінгвістики, літературознавства та лінгводидактики. Відповідь оформіть у вигляді таблиці, структурно-логічної схеми, або опорного конспекту (див. рекомендоване джерело №5).

1. Пустовіт В. Ю, Бондаренко Г.П., Глуховцева І. Я. Методика та організація наукових досліджень студентів-філологів: навч. посібн. для студ. гуманітарн. спец. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2020. 96 с.
2. Вертипорох О. В., Іванова Н. П., Киченко О. С. Як написати наукову роботу з літератури. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/19/1/Як%20написати%20наукову%20роботу%20з%20літератури.pdf>;
3. Колоїз Ж. В., Остроушко О. А. Студентська наукова робота з української мови URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/434/1/СТУДЕНТСЬКА%20НАУКОВА%20РОБОТА%203%20УКРАЇНСЬКОЇ%20МОВИ.pdf>;
4. Мосейчук О. М. Методи проведення лінгвістичних досліджень: нав.- метод. посіб. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 75 с.
5. Голомб Л. Методологія та методика студентських наукових досліджень із українського літературознавства. Ужгород, 2002. 75 с.

Завдання 3. Прочитайте обґрунтування актуальності тем магістерської і курсової наукових робіт, відповідно: 1) «Мовно-естетичні знаки культури в афористиці Тараса Шевченка»; 2) «Символічна парадигма в поезіях Ліни Костенко». Схарактеризуйте їх щодо повноти / неповноти. Які поради можна висловити авторам проілюстрованих праць.

1. Афористичність – виразна стильова ознака української мови, в основі якої лежить низка лінгвістичних чинників, що сприяють утворенню афоризмів. До них зараховують художньо-естетичні, суспільно-історичні, соціальні фактори. Для афористичних висловів характерна стереотипність світобачення, поведінки тощо. Афоризми містять у своєму складі одиниці всіх рівнів мовної структури, яким властива експресія. Високий ступінь афористичності мови – це риса, притаманна творчості митців різних епох, одним із яких є Тарас Григорович Шевченко. За час розвитку афористики було поставлено і розв'язано ряд важливих питань, але в сучасному мовознавстві ще залишилося чимало проблемних моментів. Афористична царина на сьогодні не є дослідженою повною мірою, науковці мають різні погляди на те, до якого розділу мовознавства слід зараховувати афоризм, до сьогодні немає чітко визначеної класифікації афористичних висловів, складністю є й окреслення меж афоризму. Протягом останніх століть українська культура опинилася в затінку російської, тому її виокремлення та самоідентифікація є зараз актуальною. Саме в афоризмах як феномені духовної культури нації відображена система цінностей та ідеалів суспільства. Афоризм розкриває творчу манеру автора, його індивідуальний стиль, виявляє за допомогою мовних засобів власні світовідчуття. В афоризмах відбивається навколишня дійсність, під якою розуміємо процес формування понять, уявлень, відомостей про існування. У сучасному українському й зарубіжному мовознавстві, незважаючи на велику зацікавленість науковців теоретичними і практичними аспектами афоризмів, остаточно ще немає ясності щодо їх сутності, визначення обсягу, аналізу структури, стилістичних особливостей і семантичного наповнення тощо. Довгий час представники широкого підходу розуміння фразеології відносили афористику до її складу (М. Алефіренко, Н. Амосова, Л. Скрипник, В. Ужченко, М. Шанський та ін.). Але афоризм, на відміну від фразеологізму, має структуру речення та встановлене авторство. Ці та інші

підстави спричинили поглиблене вивчення цього питання науковцями. На сучасному етапі все більша кількість дослідників схиляється до думки, що афоризм слід розглядати в системі пареміології як окремої дисципліни (Г. Пермяков, Л. Савенкова, Н. Шарманова та інші). Ми підтримуємо цей погляд та відносимо афористику до пареміологічного рівня мови на основі спільних рис афоризму та власне паремії, які відрізняють ці одиниці пареміології від одиниць інших рівнів, а саме: функціонування на базі речення; стійкість формально-граматичної структури і лексичного складу; вираження суджень, узагальненої думки, моральна формула, алегорія; використання символіки, різних засобів мовної експресії; риси версифікації; самодостатня естетична вартість. Усе це засвідчує актуальність теми магістерської праці.

2. Неповторність Ліни Костенко більше духовна, ніж формальна, вона визначає її спосіб існування в сучасній літературі – сприйняття традиції і водночас наявність індивідуальних рис поетеси, яка завжди прагнула до вироблення власного, притаманного тільки їй стилю. Ліричне «я» поезії Ліни Костенко змагається з історією, порушує моральні проблеми, що стоять перед людиною ХХ століття, замислюється над жорстокістю цієї епохи, що так безпощадно знищувала будь-які вияви гуманності й водночас була сповнена гуманістичними ідеями. Поняття «символ» дуже неоднозначне, існує тенденція до його сплутування та ототожнення зі схожими поняттями – «метафора», «алегорія», «емблема». Символ, з нашого погляду, відрізняється від метафори насамперед тим, що він має діалектичну природу, тобто, з одного боку, він тотожний до того, що в ньому символізується, а, з іншого, – істотно відрізняється від нього, причому два «предмети», що перебувають у символічному зв'язку, рівноправні. У метафорі різниця між образністю предмета та самим предметом не має принципового значення, метафора має значення сама собою, вказує на саму себе. Символ покликаний вийти за межі предмета, помножуючи повноту його власного буття, а функція метафори – використовувати чужі ознаки на власну користь. Щодо порівняння символу й алегорії, то вони різняться насамперед насиченістю ознак та можливістю витлумачення: смисл символу невичерпний, він досягається лише через інтуїцію, тоді як алегорія слугує ілюстрацією, поясненням певної ідеї та пізнається через діяльність свідомості. Поняття символу значно ширше від поняття емблеми. Якщо емблема – точно фіксований, конвенційний, дещо умовний, але все ж загальноприйнятий знак, то символ не має конвенційного значення, існує в архетипному шарі колективної та індивідуальної свідомості, він не створюється, а відтворюється. У художніх творах символ розкриває прихований зміст понять, не перший погляд не помітний читачеві.

3. Дослідженням символів займалися як зарубіжні, так і українські науковці. Серед зарубіжних дослідників основні концепції символу було досліджено такими мовознавцями: С. Аверенцев, М. Бахтін, А. Костіна, М. Костомаров, Ю. Лотман, В. Рошаль, Ч. Пірса, В. Толкмачова, Е. Фромм, К. Юнг, Е. Штейнгер. Серед українських дослідників поняття «символ» досліджували: В. Войтович, В. Давидюк, М. Дмитренко, В. Жайворонок, Т. Іванова, Г. Осадко, О. Потєбня, О. Таран. Ліна Костенко увійшла в літературу як шістдесятниця, авторка творів, присвячених нагальним проблемам тієї доби. Загострене відчуття сучасності завжди залишається одним із основних аспектів творчого доробку авторки. Поетичні твори Ліни Костенко неодноразово ставали предметом різного роду наукових досліджень. Окремі аспекти творчості авторки ґрунтовно вивчали: Г. Грабович, І. Дзюба, Г. Жуковська, О. Забужко, Г. Клочек, Н. Лисенко, А. Нямцу, О. Пахльовська, Я. Поліщук, Е. Соловей та ін. Дослідники відзначають сучасність творів Ліни Костенко, підкреслюють злободенність звучання її поезії. Одним із основних способів творення художніх творів Ліни Костенко є використання символів. У її творах постають найрізноманітніші символи, вона надає звичайним словам прихованого змісту, роблячи з них символи. Твори Ліни Костенко мають різні категорії символів, різну тематику, вони несуть різне смислове навантаження. Саме це вплинуло на вибір теми курсової роботи. Проте цілісного дослідження символів, зокрема, розробка їхніх парадигм чи класифікацій, на жаль, не має у сучасному мовознавстві, чим і зумовлене наше дослідження. Твори поетичного доробку Ліни Костенко введені також до шкільного курсу української літератури. Ідейно-художнє навантаження її поезії дозволяє здійснювати навчально-виховний вплив на учнів, пробуджувати в них почуття прекрасного, формувати національну, культурну самосвідомість. Усе це дозволяє говорити про актуальність теми дослідження.

Завдання 4. Схарактеризуйте особливості використаних методів дослідження в магістерській роботі «Лексичні засоби виразності в публіцистиці Івана Багряного» (1). Які методи, на вашу думку, залишилися поза увагою автора наукової праці. Порівняйте методи дослідження, якими послуговувалися автори кандидатської – «Паралінгвальні фразеологізми в українській етнокультурі» – (2) та докторської – «Типологія словотвірних парадигм похідних дієслів в українській мові» – (3) дисертацій.

1. Мета, завдання та джерельна база дослідження визначили основні методи наукової роботи – теоретичний аналіз (вивчення основних теоретичних понять стилістики); критичний аналіз (дослідження

основних підходів до класифікації лексичних засобів виразності); теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про лексичні засоби виразності та їх використання у публіцистичних творах); системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування); описовий метод (опис особливостей вживання лексичних засобів виразності у творах).

2. Методи дослідження зумовлені комплексним підходом до вивчення знакової природи паралінгвальних фразеологізмів задля встановлення етнічних відмінностей невербальної взаємодії на тлі її біологічної універсальності. Наукова інтерпретація фактичного матеріалу обґрунтувала вибір таких методів, як-от: метод кореляції мовних і позамовних явищ, що сприяє встановленню відповідностей невербальної поведінки мовлян і її відображення в семантиці фразем; метод компонентного аналізу, пов'язаний з описом семантичної структури досліджуваних лінгвоодиниць; описовий метод, обраний задля з'ясування структурно-семантичних особливостей ФО; зіставний метод та етнокультурний коментар, що дають змогу з'ясувати культурно-національні конотації паралінгвальних зворотів; частково використано кількісний аналіз.

3. Методи дослідження. Багатоаспектний характер досліджуваної проблеми зумовив використання комплексу лінгвістичних методів, зокрема: описового (для інвентаризації, таксономії й інтерпретації дериватів відсубстантивних, відад'єктивних та відзвуконаслідувальних дієслів, а також для характеристики мовних і позамовних чинників, що вплинули на словотвірну поведінку цих дієслів); функційного, репрезентованого методикою контекстуально-інтерпретаційного аналізу (для з'ясування семантичної структури слова в певному контексті, можливості розвитку нових відтінків значення чи, навпаки, звуження наявних) та методу кількісних підрахунків (для встановлення кількісних параметрів конкретних і типових словотвірних парадигм), доповнених різними методиками, серед усього за безпосередніми складниками (для визначення словотвірної похідності досліджуваного слова та словотворчого засобу як виразника дериваційного значення); компонентного (для простеження відмінності семного складу твірного дієслова і похідного від нього слова, що відповідно активізує чи уповільнює породжувальну здатність дієслова); дистрибутивного (для з'ясування умов реалізації того чи того словотвірного значення у відповідному синтаксичному оточенні) та трансформаційного аналізів (для виявлення можливості переведення деривата з одного структурносемантичного типу до іншого і розвитку на основі цього семантичної структури слова або нового слова); методики словникових дефініцій (для співвіднесення значення утвореної мовної одиниці зі словниковим визначенням).

Завдання 5. Схарактеризуйте науковий апарат вступної частини магістерських досліджень «Символічна парадигма в поезіях Ліни Костенко» (1) та «Релігійна лексика в сучасному поетичному мовленні» (2). Укажіть на недоліки. Що ви можете запропонувати їхнім авторам, аби вдосконалити текст.

1. Мета дослідження. Виявити та проаналізувати символи, якими послуговувалась авторка при написанні поезій. Розглянути особливості художнього втілення проблем сучасності в поетичних творах Ліни Костенко.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- зібрати та систематизувати наукову інформацію щодо предмета дослідження, окреслюючи при цьому коло дискусійних питань;
- окреслити термінологічний апарат дослідження;
- окреслити стан розробки проблеми в літературознавстві;
- описати існуючі в літературознавстві класифікації символів;
- проаналізувати поетичні твори Ліни Костенко в контексті проблеми дослідження;
- виявити основні символи, використані поетесою в поезіях;
- покласифікувати символи за тематичними групами;
- узагальнити виявлену інформацію.

Об'єктом дослідження є твори із збірки української письменниці, поетеси Ліни Костенко «Вибране» (1999 р.).

Предметом дослідження є символічна парадигма в поезіях Ліни Костенко. Матеріалом дослідження є поетичні тексти Л. Костенко, зокрема збірка «Вибране». Укладена нами картотека символів охоплює 328 символів, дібраних шляхом суцільної вибірки з поезій Л. Костенко.

Мета й завдання роботи зумовили використання таких методів дослідження:

1. теоретичний аналіз, для вивчення основних теоретичних питань, пов'язаних із символами та їх класифікацією; 2) критичний аналіз, для дослідження проблеми трактування та класифікації символів; 3) системний аналіз, потрібен для добору фактичного матеріалу та його групування, задля подальшої класифікації; 4) описовий, для виявлення в мові художнього

твору символів, з подальшою класифікацією та з'ясуванням їхнього пояснення. 5) метод аналізу художніх творів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали та результати дослідження можна використати в роботі вчителя-словесника у процесі проведення уроків, позакласних заходів, присвячених творчості Ліни Костенко та виховній роботі.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури (66 позицій). Повний обсяг дослідження – 81 сторінка, з яких 70 сторінок основного тексту.

2. Духовність, яка найбільш тісно пов'язана з релігійним життям людей, завжди мала надзвичайно вагомий вплив на збереження й розвиток нації. Відновлення церковно-релігійних традицій є одним із визначальних чинників культурно-національного відродження українського народу кінця ХХ – початку ХХІ ст. [50, с. 37]. Мова функціонує в усіх сферах людського буття [52]. Невід'ємною і органічною частиною словникового фонду української мови є релігійна лексика, що не лише номінує реалії, пов'язані з вірою, церквою, а водночас є виразником невичерпно багатого духовного світу українців [24, с. 268]. Українська мова впродовж свого історичного розвитку не мала можливості реалізуватися повною мірою в церковно-релігійному житті, що було зумовлено, передовсім, екстралінгвальними чинниками, вилученням стилю з контексту української літературної мови в Україні від середини 30-х рр. ХХ ст. – на Сході та від середини 40-х рр. – на Заході [67]. Розвиток і функціонування релігійної лексики довгий час не вважалися об'єктом, гідним для вивчення через те, що релігію трактували як пережиток минулого, вона зазнавала всіляких утисків, обмежень і дискримінації [43, с. 3]. Одним із фундаментальних чинників винищення української духовності минулого століття була офіційна атеїстична позиція радянської держави. Така тривала залежність української мови від низки несприятливих позамовних факторів ХХ ст. у нашій країні призвела до послаблення ідентичності українського народу, кризи його духовної традиції. Однак радянська влада не змогла знищити духовну сутність народу, його високу релігійність та любов до Бога так, як для українців глибинне відчуття Бога було і є найважливішою ментальною рисою [52]. Здобуття Україною незалежності, поживлення демократичних процесів у суспільстві дає змогу мовознавцям вивчати українську церковно-релігійну лексику [4]. Слушно зауважує Л. Полюга про те, що «українська мовознавча наука має велику заборгованість перед богослов'ям, бо через об'єктивні причини в Україні було заборонено мовознавчі дослідження, пов'язані з релігійною тематикою» [24, с. 268]. Українську сакральну мову досліджували лише лінгвісти, що працювали за межами країни, а трохи пізніше українські мовознавці почали вивчати українську конфесійну лексику як окрему ланку лексичної системи сучасної літературної мови [43, с. 3]. На сучасному етапі розвитку науки про мову першочерговим завданням є дослідження історії становлення релігійної лексики, вивчення її конститутивних ознак, мовних стильових засобів тощо. Більше, ніж за півтора десятка років у нашій державі опубліковано низку праць, присвячених різним аспектам функціонування української сакральної мови. Чи не найбільшу увагу звернено на лексику християнських релігійних текстів, церковну термінологію [43, с. 3]. В останні десятиліття з'явилося чимало лінгвістичних студій, присвячених вивченню, опису богословської лексики й термінології. Активно ведеться робота з її лексикографічного опрацювання [24, с. 268]. Особливої уваги привертають дослідження таких учених: Ю. Браїлко [12], Н. Гуйванюк [21], П. Дудика [23], А. Ковтун [29], Л. Мацько [39], М. Навальної [42], Ю. Осінчука [43], І. Павлової [44], Н. Піддубної [48], Н. Пуряєвої [51], О. Тодор [64], І. Черненко [73], Л. Шевченко [76], Х. Щепанської [77], П. Якимова [78] та ін. Однак вказані дослідження не вичерпують проблем функціонування українського релігійного стилю. Ґрунтовного мовознавчого аналізу вимагає також спадщина відомих поетів-шістдесятників: В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного. Зокрема, церковно-релігійна лексика в поетичному мовленні цих письменників до цього часу не була предметом спеціального комплексного дослідження. Отже, актуальність магістерської праці зумовлена такими чинниками: – стійким інтересом сучасного мовознавства до проблем художнього стилю, його зв'язків з іншими різновидами літературної мови; – важливістю розв'язання мовознавчих проблем релігійного стилю, зокрема його взаємодії з іншими функціональними стилями української мови; – відсутністю монографічних досліджень, присвячених вивченню релігійної лексики в поетичних творах В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного; – необхідністю різноаспектного вивчення релігійно маркованої лексики й особливостей її функціонування; – потребою вивчення функціонально-семантичних особливостей релігійних лексем у художньому мовленні.

Мета роботи – дослідити особливості та специфіку функціонування релігійної лексики в поетичних творах В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) розкрити зміст поняття «релігійна лексика»; 2) з'ясувати основні чинники становлення і розвитку релігійної лексики; 3) проаналізувати основні тенденції дослідження релігійної лексики на сучасному етапі; 3) окреслити основні підходи до

класифікації релігійної лексики, запропонованих різними науковцями; 4) обґрунтувати принципи систематизації релігійних лексем за віднесенням їх до лексико-семантичних груп; 5) виявити зв'язок релігійної лексики й поетичного тексту; 6) визначити особливості функціонування релігійної лексики в поетичному мовленні.

Об'єкт дослідження – релігійна лексика поетичних творів.

Предмет дослідження – лексико-семантичні та функціонально-стилістичні особливості релігійної лексики в поетичному мовленні В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного. Джерельною базою послуговували поетичні тексти збірок В. Стуса «Зимові дерева», «Час творчості», «Палімпсести» тощо, поетичні тексти книги І. Калинця «Пробуджена муза», «Невольничча муза» та поезії збірок І. Світличного «Камерні мотиви», «Вітчизна», «Свобода» та інші, які представляють багатство внутрішнього світу митців і розкривають глибинний зміст їх світоглядів. Аналізований матеріал становить понад 400 мовних одиниць.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань у роботі застосовано: метод системного аналізу – добір фактичного матеріалу та його групування задля подальшої класифікації; метод теоретичного аналізу – вивчення основних теоретичних питань, пов'язаних з релігійною лексикою; теоретичний синтез – узагальнення теоретичних відомостей; метод критичного аналізу – для з'ясування основних підходів до класифікації релігійної лексики; описовий метод, що використовувався у вигляді опису структурно-семантичних та функціонально-стилістичних особливостей релігійної лексики.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в тому, що авторіві вдалося поглибити, розширити мовознавчу теоретичну думку, а результати досліджень магістерського проекту, фактичний матеріал можуть бути використані у практичній професійній діяльності, при вивченні семантичної природи релігійної лексики, а також матеріалом можуть скористатися викладачі та студенти під час вивчення основних питань лексикології, під час опрацювання творчих спадщин В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного. Наукове дослідження було апробоване у вигляді доповіді на студентській науковій конференції (2016 р.) («Релігійна лексика в сучасному поетичному мовленні В. Стуса»). Із теми дослідження є публікація: Музика Н. Теоніми в сучасному поетичному мовленні В. Стуса та І. Калинця. Матеріали студентських наукових читань: зб. праць. Кривий Ріг, 2016. С. 40–45.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, супроводжуваних висновками, списку використаної літератури (79 позицій) та списку використаних джерел (8 позицій). Повний обсяг роботи становить 105 сторінок, з яких 95 сторінок основного тексту.

Практичне заняття № 7

Тема: МОВНОСТИЛІСТИЧНЕ ТА ТЕХНІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВОГО (КУРСОВОГО, МАГІСТЕРСЬКОГО) ДОСЛІДЖЕННЯ. ПЛАГІАТ. КОМПІЛЯЦІЯ.

План практичного заняття

1. Вимоги до мовного викладу та технічного оформлення результатів наукового дослідження.
2. Правила оформлення елементів наукового тексту: структурних частин роботи, заголовків підрозділів, рубрикацій, нумерацій, ілюстрацій і посилань на них.
3. Правила оформлення додатків.
4. Правила оформлення списку використаної літератури/ джерел. Вимоги до оформлення бібліографічного опису у науковій роботі з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015.
5. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела. Пряме та непряме цитування.
6. Сутність та ознаки плагіату.

Рекомендована література.

1. Матвеева Т. С. Курсова, дипломна, магістерська робота: етапи виконання, структура, правила оформлення, норми бібліографічного опису. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/matveeva/matveeva_pravyla.pdf;
2. Основні вимоги до структури й оформлення кваліфікаційних робіт (магістерська робота) URL: http://journ.univ.kiev.ua/files/mag_vymohy.pdf;

3. Пентилюк М. І., Гайдаєнко І. В., Окуневич Т. Г. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови й методики її навчання) : навчально-методичний посібник для студентів. Київ : Ленвіт, 2010. 120 с.
4. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. К. : ВЦ “Академія”, 2010. 216 с.
5. Сурмін Ю. П. Наукові тексти : специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>
6. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник для ВНЗ. Київ, 2005. 307 с.
7. ВД «Академперіодика» НАН України. Приклади оформлення використаних джерел відповідно до Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ, 2016. 16 с. (Інформація та документація). URL: <https://histj.oa.edu.ua/assets/files/Posylannia.pdf>
8. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання [Текст] : (ГОСТ 7.1-2003, ІДТ) : ДСТУ ГОСТ 7.1 : 2006. Чинний з 2007-07-01. Київ, 2007. 47 с.
9. Національний стандарт України. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015 презентація. URL: <http://vippo.org.ua/index.php?pagename=presentation>
10. Основні вимоги до оформлення списку літератури за новими стандартами: методичні рекомендації / уклад.: М. П. Гребенюк, Г. З. Шевчук. Луцьк: ВППО, 2019. 60 с.

Завдання 1. Підготуйтеся (рекомендована літ-ра №1 – №6) до обговорення на практичному занятті таких питань:

1. Вимоги до обсягу і технічного оформлення курсового/магістерського дослідження.
2. Правила оформлення елементів наукового тексту: структурних частин роботи, заголовків підрозділів, рубрикацій, нумерацій, покликань на використану літературу.
3. Основні форми подання та оформлення ілюстративного матеріалу.
4. Правила оформлення додатків.

Завдання 2. Ознайомившись з правилами оформлення бібліографії у списку літератури (рекомендована літ-ра №7 - №10), переформатуйте поданий список використаних джерел за вимогами ДСТУ 8302:2015.

1. Михайлова О. Г. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості : [навч. посіб.] / О. Г. Михайлова, А. А. Сидоренко, В. Ф. Сухопар. – Х., 2000. – 97 с.
2. Довідник з культури мови : [посіб.] / С. Я.Єрмоленко, С. П. Бирик, Н. М. Сологуб та ін. ; За ред. С. Я.Єрмоленко. – К. : Вища школа, 2005. – 399 с.
3. Єрмоленко С. Я. Науковий стиль / С. Я. Єрмоленко // Українська мова : Енциклопедія. – [3-тє вид., змін, і допов.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2007. – С 421–422.
4. Жайворонок В. В. Українська мова в професійній діяльності : [навч. посіб.] / В. В. Жайворонок. – К. : Вища школа, 2006. – 431 с.
5. Умберто Еко. Як написати дипломну роботу : Гуманітарні науки / пер. О. Глотова. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 224 с.
6. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту : текст-міркування, текст-доказ / І. П. Чепіга // Лінгвістичні студії. – Донецьк, 2002. – Вип. 10. – С. 157–161.
7. Чернявская В. Е. Научный текст и его филологическая интерпретация / В. Е. Чернявская. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2002. – 88 с
8. Морозов В. Культура письменной научной речи : [учеб. пособ.] / В. Морозов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.gumer.info>>
9. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. URL: http://ualib.com.ua/br_6601.html](http://ualib.com.ua/br_6601.html).

Завдання 3. Складіть повну бібліографію з теми ІНДЗ, або цікавої для вас проблеми обраної спеціальності та оформіть її за чинними ДЕСТами.

Завдання 4. Назвіть обов'язкові вимоги до оформлення у науковій роботі цитат і проілюструйте їх прикладами на матеріалі опановуваних дисциплін. З'ясуйте сутність поняття “непряме цитування”.

Завдання 5. Поясніть, як ви розумієте поняття “некоректне цитування” з наукових джерел та як запобігти цьому авторові наукової роботи.

Завдання 6. Ознайомтесь із типовими помилками, яких припускаються студенти під час написання та оформлення наукової роботи:

- ✓ зміст роботи не відповідає плану наукової роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині;
  - ✓ сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об’єкта;
  - ✓ мета дослідження не пов’язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об’єкта і предмета дослідження;
  - ✓ автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або плагіат;
  - ✓ немає аналізу спеціальної літератури (останні 5–10 років) з теми дослідження;
  - ✓ аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій за темою роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня сучасного дослідження проблеми;
  - ✓ кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням;
  - ✓ у роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал;
  - ✓ бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту;
  - ✓ обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, вона виконана неохайно, з помилками.
- **Пригадайте вимоги до написання курсового дослідження і підготуйтеся до його письмового рецензування на аудиторному занятті.**

СРС № 3

Тема: ТЕРМІНОЛОГІЯ ОБРАНОГО ФАХУ

Питання для самостійного опрацювання

1. Термін, його ознаки. Класифікації термінів (за сферою використання, за походженням, за структурою). Термін і професіоналізм, термін і номенклатурна назва.
2. Термінологія обраного фаху. Галузева лексика у великих загальномовних тлумачних словниках. Українські відповідники найпоширеніших іншомовних філологічних термінів.
3. Українські електронні термінологічні словники. Розширення складу термінологічної лексики в Словнику української мови в 20-ти томах.

Рекомендована література.

1. Даниленко В. П., Скворцова Л.І. Теоретичні і практичні аспекти нормалізації наукової термінології. *Мовознавство*. 1980. №6. С. 16 – 21.
2. Дерба С. М. Системна організація української лінгвістичної термінології. *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць*. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2013. Вип. ІХ. С.66 – 70.
3. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
4. Омельчук С. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. *Українська мова*. 2015. №1. С. 50–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2015_1_5.
5. Омельчук С. Функціонування терміносполук зі збірним числівником у царині української лінгвометодики. *Дивослово*. 2015. № 7–8. С. 18–20.
6. Порожнюк А. Л. Семантична еквівалентність у термінології (на матеріалі лінгвістичних термінів). *Записки з українського мовознавства*. № 24, том 1 (2017). С. 155 – 160
7. Селігей П. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі. *Мовознавство*. 2008. №1. URL: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=413

8. Сербенська О. А. Екологія українського слова : практ. словничок-довід. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 56 с. URL: <http://irbisnbuy.gov.ua/ulib/item/UKR0004656>
9. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.
10. Українсько-російський словник наукової термінології / За заг. ред. Л. О. Симоненко. К. Ірпінь, 2004.
11. Шляхова В. В. Переклад термінів як засіб формування лінгвістичної компетенції студентів. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. Київ, 2007. Вип. VII. С. 403–405.

Практичні завдання

Завдання 1. До запозичень доберіть українські відповідники (див. Додаток Г). Які з наведених слів є загальнонауковими термінами?

Зразок : *Антитеза – протиставлення; пост – допис; кореляція – співвідношення*

Ігнорувати, рентабельний, антитеза, саміт, фіаско, буллінг, хейзінг, імідж, ритуал, компенсація, асоціація, ажіотаж, ліміт, дефініція, сурогат, еквівалентний, конденсувати, інфекційний, домінувати, сертифікат, форвард, структура, конфліктний, візит, спонсор, нюанс, вето, вестибюль, акомпанемент, спектакль, спікер, екземпляр, корпорація, інцидент, персона, фольклор, одіозний, аномалія, реаліті, аплодисменти, наративний, консенсус, апелювати, епоха, фонтан, фотографія, фундатор, гуманний, деструктивний, легітимний, преференція, електорат, хобі, форум, спонсор, рафінований, елокутивний, селфі, свайпати, сек'юриті, тролінг, онлайн, пост (у мережі), аргумент, пріоритет, стимул, експеримент, авторитет, ідентичний, паритетний, аванс, безапеляційно, прерогатива, інновація, фіксувати, прайс-лист, репродукувати, дефект, унітарний, нюанс, дебати, екземпляр, аргумент, референт, ескорт, абсурд, шеф, асистент, спорадично, емпатія, полеміка.

Завдання 2. Запишіть терміни у формі родового відмінка однини. Схарактеризуйте виділені терміни за схемою : 1) дефініція (що означає термін), 2) ступінь спеціалізації (загальнонауковий, міжгалузевий, вузькоспеціальний), 3) походження (власний, запозичений).

Акузатив, апорія, гіпонім, гіперонім, вібрант, аналог, білінгв, наратив, білінгвізм, постулат, акредитив, термін, текст, сугестія, пуризм, реципієнт, дефінієндум, дефінієнс, плеоназм, плагіат, дефініція, дискурс, гіпертекст, конспект, ідеостиль, компіляція, архетип, концепт, міф, нація, підсвідоме, рефлексія, феномен, структуралізм, плюралізм, антиномія, інтроверт, екстраверт.

Доберіть 20 термінів – іменників 2 відміни чол. роду з вашого фаху. Поясніть їх значення і запишіть у формі родового відмінка однини, підкресливши закінчення (а, я / у, ю).

Завдання 3. Перекладіть терміни українською мовою.

Асимметрия, аттестат, безумный, безучастный, благопристойный, библиотека, буквальный, вертикальный, вибрирующий, висок, вотчина, гуманизм, двигающийся, двукратный, дезинфекция, деление (действие), деление (на части, шкалы), извлекать корень, обильный, отклонение (результат), отклонение (действие), зеркальное отображение, получают (о результате), получают (добывают), получают (о значении, форме), счет (действие), счет (вычисление), адресная рассылка, бегущая строка, граница рабочего стола, двойной щелчок, загрузить, настройка, по возрастанию, по умолчанию, приложение, ссылка, отмена, удалить, падеж, склонение.

Завдання 4. Поясніть значення терміноелементів ультра-, мульти-, мілі-, де-, дез-, бі-, авто-, анти-, гіпер-, інтер-, мета-, моно-, нео-, пост-, прото-, превдо-, полі-, суб-, екстра-, інтра. **Доберіть приклади філологічних термінів, до складу яких входять інтернаціональні словотворчі елементи.**

Завдання 5. Опрацюйте матеріали публікацій. Виправте мовні недоліки, спричинені нагромадженням віддієслівних іменників у науковому дискурсі лінгводидактичного спрямування.

- Вакуленко М. О. Проблеми вживання віддієслівних іменників в українській науковій мові. *Studia Linguistica : зб. наук. пр. Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Київ : ВГЦ «Київський університет», 2010. Вип. 4. С. 353–359.
- Омельчук С. Нормативне вживання в науковому лінгводидактичному дискурсі віддієслівних іменників на –ння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. пр.* Херсон : Вид-во ХДУ, 2017. Вип. 27. С. 39–49.
- Омельчук С. Девербативи в сучасній лінгводидактичній терміносистемі: лексико-семантичний, граматичний і силістичний аспекти. *Українська мова*. 2015. № 3. С. 45–58.

- 1) Дослідження методики навчання граматики в основній школі потребує розробки наукових засад... Оцінку навчальної діяльності на уроці здійснено з урахуванням усіх відповідних критеріїв. Під час відбору експериментальних і контрольних груп урахувано однаковий рівень навчальних досягнень учнів. У процесі експериментально-дослідного навчання реалізовано метод статистичної обробки результатів експерименту.
- 2) Для навчання дій та операцій доповнення і відновлення пропущених одиниць у навчальній практиці запропоновано системне використання клоуз-текстів у тактиках: оброблення смислової інформації попередніх та подальших частин тексту, акцентування уваги на пропущеному сегменті; аналізу граматичної схеми висловлювання, що містить пропуск; віднайдення в індивідуальному тезаурусі за допомогою субстратегій пам'яті вербальних елементів, смислова сполучуваність яких є найбільш вірогідною у певному тексті; граматичного впорядкування цих елементів і введення їх до граматичної схеми відрізка тексту.
- 3) Практичні навички використання комунікативних технологій; навички диференціювання помилок, навички фіксування помилок у тексті; спосіб самовираження, самопізнання; О. Залевська відносить усі стратегії користування мовою до двох груп: стратегії планування, а також стратегії коригування; готовність учителя до здійснення педагогічної діяльності.
- 4) методи контролю і самоконтролю розглядаємо як методи навчання, що використовуються для одержання об'єктивної інформації про рівень володіння мовою; для з'ясування стану сформованості спеціальних компетентностей з української мови проведено констатувальні зрізи; порівняльно-зіставний аналіз і узагальнення досвіду вчителів-словесників задля визначення стану риторичної підготовки в школі.
- 5) використання рецептивних стратегій з метою розширення індивідуального тезауруса студента; з метою виявлення відмінностей у рівнях сформованості компетентностей учнів контрольних і експериментальних класів було використано метод перевірки статистичних гіпотез; у стратегії слухання з метою з'ясування структури тексту спроектовано зміст діяльності; ситуація міжсуб'єктного спілкування з метою розв'язання навчальних проблем.
- 6) на основі визначення навчання української мови у вищому навчальному закладі як керованого оволодіння зроблено висновок; учень автоматизує набуті знання шляхом осмислення й оброблення сприйнятої навчальної інформації; на початковому етапі мовного розвитку людина засвоює мовлення передусім шляхом наслідування мовлення інших людей; під час проектування й розроблення складників процесу формування мовної особистості враховано функціональну роль основних і допоміжних методів навчання.
- 7) з урахуванням концепт-ідей сучасної мовної освіти; без урахування дидактичних засобів; з дотриманням внутрішньо-предметних і міжпредметних зв'язків; з використанням традиційних і експериментальних методик; із використанням різних синтаксичних конструкцій; із залученням учителів української мови різних кваліфікаційних категорій; з використанням таких методів навчання.
- 8) Рівень дискурсивної компетентності студентів експериментальних груп виявився пересічно вищим у порівнянні з відповідним рівнем студентів контрольних груп. По відношенню до виокремлених модулів програмового матеріалу 10-11 класів визначено зміст позакласної роботи.
- 9) Усвідомлення й розуміння національних і загальнолюдських цінностей. Описано організацію та хід проведення експериментально-дослідного навчання. У контексті питання співвідношення мети, змісту і методів навчання мови розглянуто основні типи вмінь. Здійснення та оцінювання результатів реалізації творчих методичних задумів. Процес словотворення є важливим засобом, умовою повноцінного психічного, мовленнєвого розвитку. Процес експериментального навчання був спрямований на формування умінь і навичок користування мовою. Встановлено взаємозалежність між основними етапами процесу породження власного висловлювання учнями.

Завдання 6. Запишіть українською мовою наведені тексти. Підкресліть ключові слова, сформулюйте основну тезу кожного з текстів і запропонуйте найточніші до них заголовки. Обґрунтуйте свою точку зору.

1. Человек воспринимает глазами 20% информации, из них 70%-посредством чтения. К 2013 г. объем информации по сравнению с 1990 г. возрастет в 4 раза, к 2040г. — в 32 раза. Средняя скорость чтения студентов составляет 120–180 слов в минуту, специалистов с высшим образованием — 200–250.

Потрясающе быстро читали Ж. Ж. Руссо, А. Пушкин, Б. Наполеон, О. де Бальзак, Н. Чернышевский, Л. Толстой, М. Горький, Р. Роллан, А. Эйнштейн и др.

Учеными доказано, что при быстром чтении утомляемость глаз меньше, чем при медленном чтении. Академик Н. Амосов обоснованно утверждал: “Для человеческого организма благоприятен только режим напряжения. Силы при напряжении возрастают”.

В XVII веке Никола Гролле де Сервьера придумал машину для ускорения чтения книг: подобие мельничного колеса с подставками для книг вместо лопастей, на которые одновременно помещалось несколько книг, раскрытых на требуемых страницах. Наш мозг обладает высокой избирательной способностью, вот почему читать нужно не слова, а мысли. Кроме того, мозгу присуща догадка, предвосхищение. Для того чтобы правильно прочесть фразу, достаточно видеть по 2–3 буквы из каждого слова или верхние/ нижние половинки букв. (по О. Козловскому).

2. В наше время невозможно прожить с запасом знаний, полученным в начале жизни. Начав самостоятельную работу, мы все еще продолжаем учиться. Учитесь рабочий, чтобы поспеть за новой технологией, за новинками оборудования. Учитесь земледелец, чтобы не отстать от сельскохозяйственной науки. Непрерывно учатся летчики, врачи, преподаватели, инженеры, иначе их дипломы превратятся в пустую бумажку. Учатся министры, академики, генералы. Чтобы не отстать от своего бурного времени, учатся все люди и всю жизнь, весь свой век. Получение знаний становится уже просто физиологической потребностью, не угасающей с годами.

Фундаментальные знания — это знания не расчетчика, а теоретика, не клерка от науки, а мыслителя, творца.

Овладевая фундаментальными знаниями, специалист поднимается на высочайшую ступень понимания предмета, откуда уже открываются магистрали науки, ее самые оживленные перекрестки, открываются горизонты будущих открытий. (Р. Хохлов)

3. Что бы я хотел пожелать молодежи, посвятившей себя науке?

Прежде всего — последовательности. Об этом важнейшем условии плодотворной научной работы я никогда не смогу говорить без волнения. Последовательность, последовательность и последовательность. С самого начала своей работы приучите себя к строгой последовательности в накоплении знаний. Изучите азы науки, прежде чем пытаться взойти на ее вершины. Никогда не беритесь за последующее, не усвоив предыдущего. Никогда не пытайтесь прикрыть недостатки своих знаний хотя бы и самыми смелыми догадками и гипотезами. Как бы ни тешил ваш взор своими переливами этот мыльный пузырь, — он неизбежно лопнет, и ничего, кроме конфуза, у вас не останется.

Приучите себя к сдержанности и терпению. Научитесь делать черную работу в науке. Изучайте, сопоставляйте, накапливайте факты. Как ни совершенно крыло птицы, оно никогда не смогло бы поднять ее ввысь, не опираясь на воздух. Факты — это воздух ученого. Без них вы никогда не сможете взлететь. Без них ваши “теории” — пустые потуги. Но, изучая, экспериментируя, наблюдая, старайтесь не оставаться у поверхности фактов. Не превращайтесь в архивариусов фактов. Пытайтесь проникнуть в тайну их возникновения. Настойчиво ищите законы, ими управляющие.

Второе — это скромность. Никогда не думайте, что вы уже все знаете. И как бы высоко ни оценивали вас, всегда имейте мужество сказать себе: я невежда. Не давайте гордыне овладеть вами. Из-за нее вы будете упорствовать там, где нужно согласиться, из-за нее вы откажетесь от полезного совета и дружеской помощи, из-за нее вы утратите меру объективности.

...Третье — это страсть. Помните, что наука требует от человека всей его жизни. И если у вас было бы две жизни, то и их бы не хватило вам. Большого напряжения и великой страсти требует наука от человека. Будьте страстны в вашей работе и в ваших исканиях! (по И. Павлову)

Завдання 7. Прочитайте текст. Доберіть назву. За допомогою електронного Словника української мови у 20-ти томах (Тлумачний словник української мови: у 20-ти томах : електронна версія видання. Нац. акад. наук України, Укр. мовно-інформ. фонд; гол. ред. В. М. Русанівський; науковий керівник проекту В. А. Широков. 2010. URL: <http://test.ulif.org.ua:8000/exp1/Entry/index?wordid=1&page=0>) порівняйте значення термінів *асиміляція* і *дисиміляція* у мовознавстві, біології, філософії.

Однією з поширених груп лексики в Словнику української мови у 20-ти томах є термінологічна. Термінологія – досить рухлива, швидко поповнювана частина мовної системи. Сучасні дослідники зазначають, що прискорені за останні десятиліття темпи науково-технічної революції сприяють поширенню інформації у всіх сферах знань, у виробничій та науковій діяльності. Сьогодні кількість термінів у кожній високорозвиненій мові надзвичайно зростає, що сприяє інтенсивному проникненню цих одиниць у загальнолітературну мову. Галузева термінологія є головним джерелом поповнення

словникового складу мови і становить суттєву частину реєстру кожного сучасного загальномовного тлумачного словника.

Для відтворення картини функціонування й розвитку термінологічної лексики в сучасній українській мові проведено її порівняльний аналіз у двох лексикографічних системах – СУМі-11 і СУМі-20. Розглянемо поповнення двадцятитомного словника новою термінологією, що відбиває сучасний рівень еволюції науки, з'ясуємо її кількісні та якісні зміни порівняно з одинадцятитомною працею.

Значну частину реєстру Словника української мови у 20-ти томах (близько 23,6 % від усіх доданих слів) становлять одиниці – нові терміни на позначення понять різних галузей науки, а особливо медицини ($\approx 10,80$ %), історії ($\approx 6,62$ %), біології ($\approx 6,54$ %), геології ($\approx 5,73$ %), хімії ($\approx 4,76$ %), фізики ($\approx 4,15$ %), лінгвістики ($\approx 3,73$ %), інформатики ($\approx 2,85$ %) тощо. Менше додано терміноодиниць ботаніки, математики, фінансової галузі, спорту, економіки, музики, зоології, юриспруденції, ветеринарії, фармацевтики, релігієзнавства, фізіології, сільського господарства, літературознавства, політики, філософії, психології, анатомії ($\approx 2,8 - 1$ %). Лексика кількох галузей знань (спеціальна термінологія) становить ≈ 11 % від усіх нових термінів двадцятитомника. Загалом СУМ-20 поповнився приблизно на 12 тисяч терміноодиниць, у СУМі-11 їх нараховується понад 13,5 тисяч. Отже, усього двадцятитомний словник на сьогодні містить понад 25 тисяч термінів (близько 14 % від усіх слів).

Як показало дослідження, лінгвістичних одиниць у СУМ-20 додано більше ніж удвічі. Багато нових термінів поповнили такі розділи мовознавства:

1) морфологію (АД'ЄКТІВ, а, ч., лінгв. Клас слів, які мають лексико-граматичні ознаки прикметника (а також похідні слова – ад'єктивний, ад'єктивуватися), АКУЗАТІВ, а, ч., лінгв. Знахідний відмінок, ОПТАТІВ, а, ч., лінгв. Бажальна відміна дієслова);

2) синтаксис (АППОЗИТІВ, у, ч., лінгв. Те саме, що прикладка 2, АППОЗІЦІЯ, і, ж. 2. лінгв. Те саме, що аппозитів, ГІПОТАКСИС, у, ч., лінгв. Підрядний зв'язок між реченнями, СИНТАКСЕМА, и, ж., лінгв. Мінімальна семантико-синтаксична одиниця, компонент семантичної структури речення);

3) фонетику (АБРУПТІВ, а, ч., лінгв. Проривний приголосний звук, під час вимовляння якого разом із зімкненням у роті утворюється друге зімкнення гортані між зв'язками, АЛОФОН, а, ч., лінгв. Варіант фонем, що залежить від сусідніх звуків, ВІБРАНТ, а, ч., лінгв. Дрижачий приголосний звук, ІМПЛЮЗІЯ, і, ж., лінгв. Перша фаза артикуляції змичного приголосного – змикання);

4) лексикологію (АВТОЛОГІЯ, і, ж., лінгв. Уживання слова в прямому значенні, АГНОНІМ, а, ч., лінгв. Маловідоме слово, незнайоме більшості носіїв мови, БІБЛЕЇЗМ, у, ч. 1. лінгв. Біблійне слово або вираз, які ввійшли в загальнонародну мову, ГІПЕРОНІМІЯ, і, ж., лінгв. Ієрархічна організація елементів семантичного поля, за якої гіперонім виступає як родове поняття щодо гіпонімів та ін.).

У реєстрі СУМа-20 зафіксовано також лексику на позначення двомовності індивідів. Це такі терміни: БІЛІНГВ, а, ч., лінгв. Той, хто володіє двома мовами, БІЛІНГВАЛЬНИЙ, а, е, лінгв. Те саме, що двомовний, БІЛІНГВІЗМ, у, ч., лінгв. Двомовність; уживання двох мов у межах певної соціальної спільноти, передусім держави.

Широкий спектр семантичних досліджень, а також їх взаємодію з іншими підрозділами лінгвістики відбивають складні терміни з першою частиною *семантико-*: *семантико-граматичний*, *семантико-морфологічний*, *семантико-синтаксичний*, *семантико-стилістичний*, *семантико-фонетичний*, *семантико-фразеологічний*.

Завдання 8. Опрацюйте (за потреби законспекуйте) текст наукової статті (Омельчук С. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. *Українська мова*. 2015. № 1. С. 50–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2015_1_5). Які корективи доцільно внести у зміст статті відповідно до змін в Українському правописі 2019?

Завдання 9. Ознайомтесь із бібліографічним списком словників лінгвістичних термінів. Переоформте список відповідно до вимог ДСТУ 2015. Поповніть список електронними версіями словників.

Література

1. Англо-русский словарь по лингвистике и семиотике English-Russian Dictionary of Linguistics and Semiotics: около 8000 терминов / Ред. А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский – М.: Помовский и партнеры, Т. 1, 1996. – 642 с.

2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: «ЛИБРОКОМ», 2010. – 576 с.

3. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Немецко-русский и русско-немецкий словарь лингвистических терминов с английскими эквивалентами / Баранов А. Н., Добровольский Д.О. – 2-е изд., исправл. и дополн. – М.: АСТ-ПРЕСС ШКОЛА: АСТ-ПРЕСС Март, 2006. – 496 с.
4. Ганич Д. І Словник лінгвістичних термінів / Д. І Ганич., І.С Олійник. – К.: Вища шк., 1985. – 360 с.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
6. Кочан І. Н. Словник-довідник з методики викладання української мови / І. Н Кочан., Н. М. Захлюпана– Львів: Видавн. центр львівськ.нац. університету, 2002. – 249 с.
7. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков и др. – М., 1996. – 246 с.
8. Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів / Заг. ред. Є. В. Кротевича. / Відп. ред. О. С. Мельничук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.
9. Матвеева Т. В. Полный словарь лингвистических терминов / Т. В. Матвеева – Ростов н/ Дону: Феникс, 2010. – 562 с.
10. Никитина С. Е. Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов / С. Е Никитина., Н. В. Васильева – М.: 1996. – 172 с.
11. Подвойний В. М. Турецько-український словник лінгвістичних термінів / В. М. Подвойний – К.: КДУ, 2000. – 52 с.
12. Поливанов Е. Д. Словарь лингвистических и литературоведческих терминов / Е. Д. Поливанов – М.: «ЛИБРОКОМ», 2010. – 160 с.
13. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Селіванова О.О. – Полтава: Довкілля, 2010. – 844 с.
14. Словарь славянской лингвистической терминологии. – Прага, 1977. – 431 с.
15. Словарь юного лингвиста / Сост. М. В. Панов – 2-е изд. перер. и допол. – М.В.Панов. – М.: «Финита»: «Наука», 2006. – 544 с.
16. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. – 820, [2] с.

Практичне заняття № 8

Тема: ПЕРЕКЛАД І РЕДАГУВАННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

План практичного заняття

1. Суть і види перекладу. Поняття «переклад» і «перекладання». Форми і види перекладу/перекладання.
2. Лексичні труднощі перекладання.
  - 2.1. Особливості перекладу фразеологізмів і термінів. Перекладання вузькогалузевих термінів, загальноживаних та загальнонаукових слів.
  - 2.2. Термінологічні паралелі. «Оманливі друзі» перекладача.
  - 2.3. Власні назви в оригіналі та перекладі. Особливості перекладу російських прізвищ українською мовою.
3. Типові труднощі російсько-українського перекладання наукових текстів.
  - 3.1. Переклад українською російських конструкцій з прийменником *по, при, для*.
  - 3.2. Проблеми перекладу двовидових дієслів.
  - 3.3. Переклад українською російських словосполук з дієприкметниками та похідними від них прикметниками.
  - 3.4. Переклад російських пасивних дієприкметників теперішнього часу та похідних від них прикметників на *-м(ий)*, пасивних дієприкметників минулого часу та похідних від них прикметників на *-нн(ий)* та *-т(ий)*.
  - 3.5. Переклад російських активних дієприкметників теперішнього часу на *-ущ(ий)*, *-ущийся*.
  - 3.6. Переклад російських активних дієприкметників минулого часу та похідних від них прикметників на *-вш(ий)* та *-ш(ий)*, *-вшийся* та *-шійся*.
  - 3.7. Переклад українською російських віддієслівних іменників на *-ние, -тие, -ка* та віддієслівних прикметників на *-очный*.

- 3.8. Перевага активних конструкцій над пасивними в українській мові та правильне вживання безособових конструкцій на *-но, -то*.
- 3.9. Правильне вживання прийменників *у/в, до* та *з/із/зі* (рос. – *с/из*) в російській та українській мовах.
4. Найпоширеніші синтаксичні помилки у наукових текстах та шляхи їх уникнення.
5. Особливості редагування наукового тексту. Коректурні знаки для виправлення текстових оригіналів.

Рекомендована література

1. Азарова Л. Є., П'яст Н. Й., Радомська Л. А. Українська мова. Складні вживання (найновіші рекомендації): навч. посібник. Вінниця : ВНТУ, 2010. 90 с. URL: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/pdf/000728.pdf>.
2. Вакуленко М. О. Семантичні особливості вживання українських паронімів і псевдосинонімів у контексті перекладу російських фахових термінів *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2011. Вип. 15. С. 24-37. URL: <http://philology.knu.ua/node/317>.
3. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кринець О.М. Фахова українська мова: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
4. Волощак М. Неправильно – правильно: Довідник з українського слововживання. За матеріалами ЗМІ. Київ, 2000. – 234 с.
5. Бондаренко В. В., Дубічинський В. В., Кухаренко В. М. Переклад науково-технічної літератури. Харків, 2001.
6. Жарова Л.П. Складні випадки перекладу з російської на укр. мову: метод. посібник. Київський центр підвищення кваліфікації держслужбовців і керівників держ. установ і організацій. Київ: Знання, 2000. 123 с.
7. Жук Т. В. Актуальні проблеми перекладу наукових текстів українською мовою. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки*. 2012. Кн. 2. С. 59-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_2_16.
8. Котюрова Н. П. Культура научной речи : текст и его редактирование :уч. пособие. Пермь : Пермский гос. ун-т, 2005. 125 с.
9. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. Київ, 1998. 167 с.
10. Пустоварова О. О. Актуальні проблеми перекладу. Філологічні науки. URL: http://rbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzfn_2012_2_16.pdf
11. Сербенська О. А. Екологія українського слова : практ. словничок-довід. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 56 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004656>
12. Соломаха А. Використання безеквівалентної лексики та національно-маркованих фразеологізмів як засобу формування лінгвокраїнознавчої компетенції студентів (на матеріалі німецької мови). *Імідж сучасного педагога*, 2012. 9 (128). С. 55-58 . URL: <http://rep.kmpu.edu.ua/376>.
13. Стріха М. Реалія і переклад. *Слово і час*. 1990. № 12. С. 73-74.
14. Шляхова В. В. Переклад термінів як засіб формування лінгвістичної компетенції студентів. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. Київ, 2007. Вип. VII. С. 403–405.

Завдання 1. Ознайомтеся з інформацією щодо особливостей наукового перекладу (рекомендовані джерела №3 С. 101 – 120, 5, 10), випишіть дефініції до поданих термінів. Підготуйте повідомлення з теми «Лексичні труднощі перекладання».

Переклад, перекладання, вузькогалузеві терміни, загальнонаукові терміни, загальноновживані слова, постійний перекладний еквівалент, контекстуальний перекладний еквівалент, лексичні трансформації, додавання, вилучення, заміна, контекстуальна заміна, конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, термінологічні паралелі, хибні термінологічні паралелі.

Завдання 2. Зредагуйте росіянізми.

Більше ста; в кінці кінців, зустрічаються випадки, знаходиться десь, ВУЗ, виключення, багаточисельний (багаточисленний), крупний, діючий, кромка, не дьоргай, існуючий, виконуючий, узагальнюючий, до них відносяться, любі, ні єдиного, відмінати, по крайній мірі, по понеділках, по місцям, по рокам..., у 2000 році, так як, такі як, учбовий, згідно чого, у відповідності до чого, пробувати, попадати, представляє собою, це не є доказом, даний час, дані обставини, співпадіння обставин, в деякій мірі, користуватися попитом, накінець-то, передвзятість, я рахую, що, співставляти, одиниця виміру.

Звернутися по питанню; підняли ціни; сидіти в приймальній; по стану здоров'я; відкрити зошити; мені повезло; об'єм завдань; відключити телефон від мережі; оточуючі уникають спілкування; підручник розрахований на учнів і студентів; учбовий автомобіль; не виключено, що прочитають; прийняти належні міри; більша половина учнів; поговорити по душах; презентувати подарунок; отримати широке поширення; зі сказаного слідує; це до нього не відноситься; четверо жінок не пред'явили квитки; два програміста виключили комп'ютери; відправити sms-повідомлення; видалити плями на платті; швидко пройшла головна біль; продаватимуться по приходу автобуса; відкривати кампанію; продовження слідує; загальна методика навчання мовам; поняттєвий апарат методики; стимулююча функція мови.

Завдання 3. Перекладіть українською мовою.

Исполняющий, обобщающий, любые, ни единого, отменит, по крайней мере, по понедельникам, по местам, по годам... в 2000 году, так как (поскольку), такие как, учебный, совершенно верно, учит грамоте, согласно чему-либо, в соответствии с чем-либо, представляет собой, это не является доказательством, данное время, совпадение обстоятельств, наиболее значительное, около двух (трех), более ста, в конце концов, встречаются случаи, находится где-то, ВУЗ, исключение, многочисленный, действующий, существующий, термином являются слова, включая пользователей, следовать примеру, в заключение, другими словами, прежде всего, с другой стороны, в настоящее время, в основном, в результате, поскольку, в то же время, в частности, вместо этого, впрочем, как правило, наконец, ни в коем случае, при анализе, с помощью, учитывая то, что.

Завдання 4. Перекладіть українською мовою, поясніть правопис.

1. Незачем, зачем, затем, даром, назло, неспроста, сослепу, спростонок, попусту, точь-в-точь, невзначай, на смех, сдуру, впопыхах, со зла, поневоле, потому, поэтому, нарочно, напоказ.
2. Грамматика, суффикс, интеллект, иллюстрация, искусство, аттестация, аннотация, конгресс, комментарий, комиссия, аллитерация, эффект.
3. Сдержанный, уравновешенный, воспитанный, выдержанный, образованный, одаренный, восторженный.
4. Благородный, вежливый, доброжелательный, искренний, мужественный, настойчивый, находчивый, отзывчивый, превосходный, решительный, серьезный, справедливый, требовательный, трудолюбивый, чуткий, энергичный, осмотрительный, капризный, бережливый, норовливый, привлекательный,

Завдання 5. Зредагуйте мовні хиби, позаяні із помилковим уживанням числівників. За потреби скористуйтесь публікацією Капелюшній А. Практика використання числівникових форм у прямоєфірному телевізійному мовленні. Вісник львівського університету. Серія журналістика. 2007. Вип. 30. С. 277-287

Показує атестат сина. Одні п'ятірки. Команди були гідні одне одного. Карпати перетворилися на місце, де стирчать одні пеньки. Повернемося до студії через пару хвилин. Хочу ще сказати пару слів глядачам П'ятого каналу. Ми самі починаємо війну на два фронти. Матч, що був три дні тому в Києві. Перевірятимуть тести два викладачі. Температура + 44 градусів за Цельсієм. Загалом у автобусі перебувало 11 пасажирів та два водія. Зіграли внічию: ноль — ноль. Побачити близько ста п'ятидесяти збірок Франка. Зріс до чотирьохсот шестидесяти п'яти примірників. числівника: Бронзу у вазі до п'ятдесят одного кілограму отримала Олеся Когут. Мають можливості мешканці двадцять одного міста України. Загинуло понад сорока тисяч людей. Першокурсників є близько сто сорока. У ньому також понад семисот ілюстрацій. Близько семиста дітей перебувають у черзі. Малюки вагою до п'ятиста грамів. Зібрав близько дев'ятиста народних музичних інструментів. Загалом їх біля тисячі. В цій номінації подали заявки більше двадцяти шести телекомпаній. Було заплачено порядку п'ятнадцяти мільйонів фунтів. В Ірані відбувся землетрус силою 5,9 бали. Тариф збільшений у дві цілих і три десятих рази. Два з половиною року. Поздоровляв жінок із 8 Березням. Найтепліше було у тисячу дев'ятсот сімдесят дев'ятому році. Працюватимуть не до восьми, а до шести [годин вечора]. У двотисячці другому Андрієві [Краскові] пощастило. З півдев'ятої вечора в суботу. Документ існує і датований двадцять першим вересням. Сім годин тридцять хвилин [про час початку передачі]. Саме 15 січня тисячу дев'ятсот дев'яносто другого року Верховна Рада затвердила мелодію гімну.

Завдання 6. Зредагуйте і визначте тип помилки.

Ми були шоковані прекрасною грою акторів. Усім учасникам семінару організатори подарували сувеніри на пам'ять. Реалізація мети курсового дослідження вимагає вирішення таких задач... На цьому факультеті вивчають дві закордонні мови. Фірма пропонує товари великого асортименту за самими дешевими цінами. Час підбити результати зустрічі: наша команда попереду. Прошу надати мені чергову відпустку з 5-го до 28-го числа цього місяця. Особливу увагу на конгресі біло відведено проблемам молоді. Переважна більшість командних зустрічей проходило в наполегливій боротьбі. Ідентичне рішення було ухвалене студентами другого курсу. Ви б не могли пояснити ваші переваги з цього питання? Важлива кожна хвилина часу. Кардинальний пункт розбіжностей між учасниками дискусії шляхом компромісу був зведений нанівець. Змагання заплановані на квітень місяць. Вони ніяк не могли досягнути консенсусу з цього питання. У цьому перформансі брало участь чимало відомих акторів. Товарні біржі були сформовані у формі акціонерних товариств. Після першого дебюту в одному відомому фільмі молодій акторці почали пропонувати зніматися за кордоном. Преса високо позитивно оцінює результати виборів. Зважаючи на знахідки, які вони знайшли, вже є вагомі докази на користь цієї гіпотези. На науковому семінарі автор виклав головну суть цієї книги. Потрібно дотримуватись обіцянки. Але, на жаль, у психолого-педагогічній літературі нема однозначного визначення поняття соціокультурної компетентності. Таким чином, проаналізувавши все вищесказане, ми можемо зробити висновок, що науковці переконані в позитивному впливі... Саме тому при вивченні іноземної мови слід подбати про... На заняттях з іноземної мови слід давати перевагу роботі в малих групах... Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що однією з головних задач вивчення іноземної мови у вузах має стати формування соціокультурної компетентності, яке допоможе майбутнім фахівцям зайняти у суспільстві те місце, яке б найповніше відповідало їх потребам та можливостям. Проблемою невербальної комунікації займались вітчизняні та зарубіжні вчені... У сучасній лінгвістиці питання онтогенезу та розвитку і становлення дитячого мовлення на різних етапах формування особистості є край актуальним... Більшість мовознавців уникають розгляду критеріїв літературної норми...

Завдання 7. Виправте помилки, спричинені неправильним вживанням дієприслівників.

Вивчивши цю проблему, нам видається можливим рекомендувати наступні міри. Підтримуючи добродійні проекти, бізнесменам створюється позитивний суспільний імідж. Дбаючи об ефективності спільної діяльності з рядовими працівниками, керівником передається частина своїх повноважень підлеглим. Приїхавши у школу, мера тепло вітали учні й учителі. Придбавши товар на суму понад 200 гривень, вам дістанеться подарунок. Ознайомившись із Вашим листом, у нас є можливість запропонувати такі товари.

Завдання 8. Визначте лексичне значення слів. До якої групи за походженням вони належать? Чи вживаєте ви ці слова у своєму мовленні?

Врунитись, сканер, відлога, ротація, підтюпцем, ринистий, довкілля, крилатий, половіти, сливе, пелехатий, гречно, ошатний, респектабельний, сахатись, прискіпуватися, ниць, стодола, стрімчак, дайджест, кремезний, одвірок, отямитися, ошукати, спічрайтер, пильнувати, повагом, погідний, віхола, латаття, достоту, крадькома, відтак, квапитися, попри, бентежний.

Завдання 9. Перекладіть подані тексти українською мовою.

Перечисляя отрицательные черты характера в школьных характеристиках, вы можете воспользоваться следующими данными В.М. Миниярова:

1. Типичные черты характера *конформных* социально-психологических типов личности:

«Заключая характеристику [x], можно обобщить ее перечнем отрицательных и положительных качеств.

К отрицательным качествам отнесем: нечестность, хвастовство, хитрость и изворотливость, отсутствие чуткости к людям, извлечение из всего личной выгоды, скупость и жадность, требовательность только к другим, ябедничество, склонность к сплетням, клевете, равнодушие, внешнюю вежливость, властолюбие, безразличие к безнравственным поступкам других, подхалимство, недобросовестность. В этом смысле личностные качества [x] имеют явно нравственный изъян, свидетельствующий скорее о моральной дисгармонии [x], чем о психической аномалии.

К положительным качествам [x] необходимо отнести: веселый нрав, подвижность, высокую адаптивность, активность, [x] может быть организованным и дисциплинированным, если ему это выгодно».

2. Типичные черты характера *инфантильного* социально-психологического типа личности:

«Таким образом, главными отличительными чертами [x] являются: несамостоятельность, неспособность к принятию решений, действие лишь по чьому-либо указанию, равнодушие и холодность, безразличие и безучастие к трудностям и проблемам семьи, коллектива, беспомощность, пассивность, безответственность, неуверенность в своих силах, неорганизованность, недисциплинированность, безинициативность.

К положительным качествам [x] мы бы отнесли: сдержанность в действиях и словах, исполнительность (при условии контроля), осторожность»

3. Типичные черты характера *тревожного* социально-психологического типа личности:

«Таким образом, [x] характеризуют: вспыльчивость, подозрительность и осторожность во взаимоотношениях с людьми, нетерпеливость, заниженная самооценка, требовательность к другим, неуверенность в себе, отрицательное отношение к критике, отсутствие инициативы.

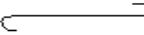

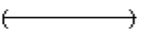

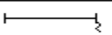

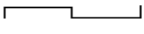

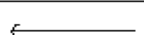
Вместе с тем [x] всегда готов оказать помощь товарищу, защитить товарища и своих близких, он добросовестен и правдив».

4. Типичные черты характера *доминирующего* социально-психологического типа личности:

«[x] вспыльчив, самолюбив, хвастлив, высокомерен, амбициозен, в соперничестве с другими способен на безнравственный поступок, конфликтен. В случае «недостаточного» (с его точки зрения) внимания или отсутствия «ожидаемой» оценки становится нетерпимым и агрессивным. Не чуток к проблемам других людей, не умеет прощать свои обиды, конфликты, самодоволен.

[x] — волевой тип личности, организованный и нацеленный на успех и высокие результаты».

Завдання 10. Підготуйте текст для коректурної правки (навмисно допустивши різні види текстових помилок). Здійсніть редагування підготовленого тексту за допомогою коректурних знаків.

Коректурний знак	Призначення	Зразок застосування
	Друкувати текст з абзацу	 Констатуюча частина може бути відсутня
	Ліквідувати абзац	Думка не закінчена. Абзац не потрібен
	Вписати літеру	Цілом ^у сціно
	Вписати пропущене або замінити помилково написане слово	Документ ^{без} помилко
	Вилучити проміжок між словами	Документ / ( ) / знаходиться на виконанні
	Вилучити проміжок у слові	До[к]умент
	Вилучити знак або літеру	Організація місця
	Роз'єднати слова, надруковані разом	Наказ[и]ає
	Вилучити зайві слова	Літературна мова ~~мова~~
	Вилучити зайвий текст	При підготовці наказів слід враховувати ~~їх розпорядчі та виконавчі значення~~
	Відновити помилково закреслене слово	Активна ~~форма~~ вживається
	Поміняти місцями слова, надруковані поряд	Розпорядча ~~може~~ частина поділятися
	Поміняти місцями слова в реченні	Слова поміняти в реченні місцями
	Переставити з одного рядка в другий слово або групу слів	Кожен пункт наказу ~~арабськими цифрами (нумерується)~~
	Вилучити розрядку	~~Наказ~~
	Замінити малу літеру великою	україна
	Замінити велику літеру малою	Пу[н]кт
	Збільшити інтервал	Текст повинен мати <u>наказову форму викладу</u>
	Зменшити інтервал	Для надання чіткості <u>текстові наказу</u>

Практичне заняття № 9

Тема: НАУКОВИЙ ЕТИКЕТ. ФОРМИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ І ПРЕЗЕНТАЦІЇ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

План практичного заняття

1. Форми усної наукової комунікації: конференції, семінари, вебінари, майстер-класи, симпозиуми. Жанри усного наукового мовлення.
2. Публічний захист результатів науково-дослідницької праці. Науковий діалог. Специфіка участі в науковій дискусії. Науковий етикет.
3. Візуальні засоби презентації наукового дослідження.
4. Електронні ресурси для створення інфографіки.

Рекомендована література.

1. Графічні організатори. URL: <https://youtu.be/KggNG30rsjA>
2. «8 безпрограшних способів зіпсувати презентацію». URL: <https://naurok.com.ua/post/8-bezprograshnih-sposobiv-zipsuvati-prezentaciyu>
3. «10 секретів створення успішної презентації для вчителів». URL: <https://naurok.com.ua/webinar/10-sekretiv-stvorennya-uspishno-prezentaci-dlya-vchiteliv>
4. «Ефективні презентації». URL: <http://gohigher.org/course-presentations>
5. Зверев С. Э., Ефремов О.Ю., Шаповалова А.Е. Риторика: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. Москва: Юрайт, 2018. URL: <https://studme.org/225834/ritorika/ritorika>
6. Наумовець А. Віч-на-віч з аудиторією: дещо про «технологію» наукових доповідей, популярних лекцій, дисертаційних промов і конкурсних проєктів. Київ: Наук думка, 2003. 56 с.
7. Соловьева Н. В. Толерантность речевого взаимодействия в интернет-коммуникации (на материале интернет-дискуссий). *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2012. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tolerantnost-rechevogo-vzaimodeystviya-v-internet-kommunikatsii-na-materiale-internet-diskussiy>.
8. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатівич, В. М. Швірка. Старобільськ, 2015. 112 с.
9. Швед О. Инфографика как средство визуальной коммуникации. URL: <http://scaspee.com/6/post/2013/10/infographics-as-means-ofvisual-communication-shved-o-v.html>.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйтеся до обговорення основних питань теми практичного заняття.

• Опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання:

1. Якими принципами слід керуватися, для того щоб полегшити аудиторії сприйняття тексту промови?
2. В чому полягають основні правила оформлення слайдів мультимедійної презентації?
3. Чому марковані списки як форма представлення інформації найменш зручні для сприйняття?
4. Як впливають закономірності зорового сприйняття на способи подання інформації на слайді?
5. Які типи аудиторій найбільш характерні для науково-педагогічної комунікації? В чому полягають їх особливості?
6. Чого слід уникати, виступаючи перед молодіжною аудиторією?
7. Як слід поводитися, виступаючи перед високоосвіченою аудиторією?
8. Перерахуйте показники, що характеризують техніку мови. Які вимоги висувають до неї?
9. Чому важливо правильно використовувати невербальні засоби спілкування?

• Підготуйте усне повідомлення з презентацією з тем (на вибір) «Секрети створення вдалої навчальної презентації», «Форми усної наукової комунікації: семінари, вебінари, конференції, майстер-класи, симпозиуми», «Графічне представлення інформації: як і навіщо».

Завдання 2. Підготуйтеся до участі в науковій дискусії за однією із запропонованих тем. Занотуйте ключові тези власної позиції у дискусії.

Тема: Мовний пуризм. Запозичення в українській мові: норма чи проблема?

Контекст:

1. У питанні міри входження чужомовних слів в українську мову можна прийняти такий принцип: не цуратися їх, але й не бгати їх у нашу мову без міри (В. Самійленко).

2. Запозичення можуть бути вмотивовані, якщо немає мовних засобів для висловлення того чи того поняття (С. Караванський).

3. Давні греки тих, хто погано говорив по-грецьки, вважали варварами. У цьому сенсі в нас суспільство майже всуціль варварське. Ні справжньої української мови, ні російської... Нечуваний тиск русифікації призвів до патологічних мутацій. Отже, потрібна не апологія цих мутацій, а їхня діагностика й лікування (Л. Костенко).

4. Недобре, коли людина, не знаючи гаразд української чи російської мови або тої й тої, плутає обидві ці мови, перемішує їхні слова, відмінює слова одної мови за граматичними вимогами другої, бере якийсь притаманний саме цій мові вислів і живосилом тягне його в іншу мову, оминаючи традиції класичної літератури й живу народну мову. Так створюється мовний покруч (Б. Антоненко-Давидович).

5. Екологія слова: Надаваймо перевагу українським словам: Ого! Ова! (а не вау!), сирник (а не чизкейк), закупи (а не шопінг), покликання (а не лінк), дахолаз (а не руфер), відгук (а не фідбек), наплічник (а не рюкзак) (з шкільного підручника).

6. Український туризм відродиться, якщо на нього знову прийде мода з Європи (П. Селігей)

7. У філологічних відповідях на болючі питання я не претендую на єдиноправильність, бо тоді я був би логофілом, а не філологом. Було б добре, якщо б усі учасники дискусії перейшли на цю сторону. We have cookies, тобто печиво/печенюшки/шютемені/ пляцки/реп'яшки/пірожено. А в логофілів тільки один варіант. (Лесь Белей)

Тема: Двомовність. Вивчення іноземної мови у ранньому дитинстві.

Контекст: Знання двох мов у ранньому віці – це не володіння двома системами зображення й повідомлення одного й того самого кола думок. Навпаки, воно роздвоює це коло й наперед утруднює досягнення цілісного світогляду, заважає науковому абстрагуванню (О. Потебня).

Тема: Мовна стійкість.

Контекст:

1. Перестрибування з мови на мову – це аж ніяк не ввічливість. (Л. Масенко)

2. Настав час збагнути, що доля української мови залежатиме від мовної стійкості українців. Це та незбагненна для більшості національностей настанова, яку засвоюють, дорослішаючи, французи, американці чи росіяни: «тебе просто мусять розуміти, де ти не потикнувся б» і в якій країні не опинився б. Навряд чи всі представники цих націй мають «мікрочип» самовпевненості, але типовий американець, росіянин чи француз, поза сумнівом, його має. На відміну від типового українця (С. Стуканов)

Завдання 3. Підготуйте доповідь за результатами індивідуально-дослідної роботи і виголосіть її під час круглого столу «Магія інновацій: нове в дослідженні мови і методиці її викладання», присвяченого Дню науки.

Завдання 4. Візьміть участь у імітаційній грі «Я – викладач».

Завдання. Напишіть текст промови, що є вступною лекцією до вивчення будь-якої навчальної дисципліни. Коротко розкажіть про зміст дисципліни (інформаційна промова), переконайте аудиторію в необхідності її вивчення (переконувальна промова) і сформулюйте мотиваційну основу дій слухачів з якісного її засвоєння (агітаційна/спонукальна промова).

Завдання 5. Виконайте тестові завдання. З наведених варіантів відповідей виберіть один або декілька правильних.

1. Чим забезпечується запам'ятовування інформації?
  - а) багаторазовим повторенням;
  - б) різноманітністю способів подання в тексті;
  - в) підкріпленням прикладами.
2. Що належить до прийомів інформування методом розповіді:
  - а) розповідь має містити деталі, що запам'ятовуються;

- б) пряму мову;
в) посилання на документи, нормативні акти та ін.
3. У чому полягають переваги педагогічного(навчального) мовлення?
а) у вихованні ціннісного ставлення до навчальної інформації;
б) в здатності до передавання складних ідей і міркувань, що розвивають мислення;
в) у формуванні стилю мовленнєвої діяльності учнів.
4. Визначте пріоритетність подання інформації на слайді:
а) схема, малюнок, графік, таблиця, текст;
б) текст, схема, малюнок, графік, таблиця;
в) графік, таблиця, малюнок, схема, текст.
5. Яким правилом слід керуватися при розміщенні інформації на слайді:
а) правилом 5 елементів;
б) правила 7 ± 2 елементів;
в) правилом 2 шрифтів.
6. Як краще виділяти текст на слайді:
а) курсивом;
б) жирним шрифтом;
в) кольором.
7. Які лінії зчитуються зі слайдів довше:
а) прямі, з різко вираженими кутами;
б) лінії з плавними закругленнями;
в) фігурні стрілки.
8. Як можна пробудити увагу, зацікавити аудиторію?
а) поставивши запитання;
б) перевіривши наявність учнів;
в) розповівши про зв'язок матеріалу з практичною діяльністю.
9. Що означає вираз «оцінити аудиторію»:
а) визначити віковий і професійний склад аудиторії;
б) відношення до оратора;
в) коло інтересів аудиторії.
10. У роботі з презентацією слід керуватися правилом:
а) «торкніться, поверніться, говоріть»;
б) «прийшов, побачив, переміг»;
в) «читайте, перегортайте, міркуйте».

Завдання 6. «Перевір себе». Виконайте типові завдання для модульного контролю знань і вмінь

1. Слова, що мають однакову звукову та графічну форму, але різні значення, називаються:

1	повні міжмовні омоніми
2	часткові міжмовні омоніми
3	омофори
4	омографічні міжмовні омоніми

2. Чи можна українське прізвище *Довгочун* перекласти на російську мову як *Длинночухатель*?

3. До реалій не належать:

1	Побутові назви
---	----------------

2	Терміни
3	Назви вимірів
4	Синоніми

4. Вставте пропущене слово у реченні *До способів перекладу фразеологічних одиниць належать: ..., частковий еквівалент, фразеологічний аналог, контекстуальне відтворення, калькування, описове тлумачення.*

5. Якщо слова *шпак, синиця, горобець* буде передано в англійській мові словом *ptax*, то такий різновид трансформації називається :

1	Компресія
2	Архаїзація
3	Генералізація
4	Конкретизація

6. Перекладіть російський вигук *увы* на українську мову, зберігши емоційно-експресивне забарвлення.

7. Термін *землеробство* перекладено на українську мову з латинської *agriculture* способом:

1	відтворення терміна відповідником-інтернаціоналізмом
2	запозичення
3	калькування
4	Семантизації терміна з допомогою внутрітекстового пояснення

8. Перекладіть речення з російської мови *Я все помню* на українську з допомогою антонімічного перекладу.

9. Знайдіть український відповідник до слова *превалювати*:

1	Продовжувати
2	Переважати
3	Збільшуватися
4	Узгоджувати

10. Чи є в українській мові відповідники російським дієприкметникам дійсного способу, активного стану, теперішнього часу (*несущий, читающий*)?

11. Утворіть словосполучення зі слів *визначати, відзначати* (на карті поняття, мету, ювілей).

12. Наведіть три приклади українських реалій.

13. Закінчіть речення *При числівниках два, три, чотири іменники вживаються у формі ....*

14. Поставте іменники *вольти, корективи, кілограми* у родовому відмінку множини.

15. Установіть відповідність між запозиченнями та їх українськими синонімами.

1. бігборд	А. заявник
2. апліканти	Б. постачальник
3. провайдер	В. панно
4. інтенція	Г. задум

16. У перекладі фразеологізму *англ. To take a bull by the horns, рос. взять быка за рога* на українську мову як *взяти бика за роги* використано ?

1	калькування
2	фразеологічний еквівалент

3	Контекстуальне відтворення
4	частковий еквівалент

17. Перекладіть російський дієприкметник у реченні *По дну оврага шумел пахнувший хлором ручей* на українську мову, перебудувавши речення.

18. Перекладіть російські словосполучення на українську мову *Киевская область, область интереса, область оптимальных скоростей*.

19. Доберіть синоніми до слова *істотний*.

20. Надмірне використання іншомовізмів *факти, моменти, атмосфера, ефект* характерне для:

1	каламбуру
2	інтернаціоналізмів
3	канцеляриту
4	термінів

21. Перекладіть російські словосполучення *по возможности, по имени, по делу* на українську мову.

22. Поставте іменники *аналіз, кабінет, графік* у родовому відмінку однини.

23. У якому з поданих речень не порушено мовну норму:

1	Більша половина працівників відмовилася
2	На кінець можемо про це говорити відкрито
3	Вартий уваги такий факт
4	Консультації з філософії проводяться по вівторках і по п'ятницях

24. Перекладіть російський дієприкметник *употребляемый* на українську мову.

25. Доберіть український відповідник до слова *координувати*.

26. Виправте синтаксичну помилку у реченні *Коцюбинський оспівував й захоплювався сонцем у свої творах*.

27. У якому з поданих словосполучень порушено синтаксичну норму:

1	торкатися питання
2	оснований на фактах
3	сповнений радістю
4	характерні для нас

28. Виправте помилку у вживанні сполучників у реченні *Він цікавиться не тільки книгами, а й займається спортом*.

29. Виправте граматичну помилку у реченні *По закінченні конференції нас запросили на екскурсію містом*.

30. Перекласти українською мовою речення з дієприкметником, не вживаючи підрядного означального речення *Отдохнувший за ночь ветер срывал крыши*.

ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ

1. Мовна репрезентація наукового знання у світовому науковому просторі.
2. Еволюція наукового тексту в умовах інформаційної цивілізації.
3. Досвід написання наукових рецензій і можливості їх використання у процесі підготовки наукових текстів.
4. Психологічні аспекти роботи над науковим текстом.
5. Стильові особливості майстерного наукового тексту.
6. Стратегії і тактики автора первинного наукового тексту.
7. Образ автора в науковому тексті.
8. Адресованість наукового тексту читачеві.
9. Науковий жаргон і його прояви в сучасних мовознавчих студіях.
10. Шляхи підвищення якості наукових статей.
11. Інтернет як сучасна форма наукової комунікації.
12. Редакторський аналіз тексту: сутність і структура.
13. Словотворення лінгвістичних термінів-іменників (за словником української мови в 20 томах)
14. Проблеми сучасного термінознавства. Питоме і чуже в термінології.
15. Чи потрібне науці красномовство? Засоби експресивності наукового тексту.
16. Мовна агресія як антипод культури мовлення.
17. Особливості редагування усного тексту.
18. Лінгвістичні параметри наукового стилю.
19. Помилки слововживання у наукових текстах.
20. Типи багатослів'я у наукових текстах.
21. Типи синтаксичних помилок у науковому тексті.
22. Стилїстичні особливості лексичних засобів у науковому мовленні.
23. Мовні помилки у студентських наукових роботах.
24. Різновиди текстів-роздумів у лінгвістичних дослідженнях: (власне роздум, визначення (дефініція), спростування, підтвердження (емпіричне доведення), обґрунтування та ін).
25. Опис (характеристика) у науковому стилі.
26. Технології презентації наукових текстів
27. Графічне представлення інформації: як і навіщо.
28. Форми усної наукової комунікації: семінари, конференції, симпозіуми, майстер-класи.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Критерії оцінювання виконання завдання інформаційного пошуку

- ✓ Повнота вибору джерел пошуку (формальна відповідність).
- ✓ Точність пошуку (формальна відповідність).
- ✓ Список є результатом досягнення мети пошуку (змістова відповідність).
- ✓ Список відображає предмет пошуку (змістова відповідність).

Критерії оцінювання створення глосарія/ словника

- ✓ Точність інформації.
- ✓ Достовірність інформації.
- ✓ Обов'язковий контекст, у якому може бути вживаний цей термін.

Критерії оцінювання логіко-графічних схем

- ✓ Самостійність виконання завдання.
- ✓ Адекватність вибору типу структурно-логічної схеми.
- ✓ Зображення на схемі всіх основних питань та понять теми.
- ✓ Правильність виявлення логічних зв'язків між елементами схеми.
- ✓ Акуратність оформлення.

Критерії оцінювання інтелект-карт

- ✓ Відповідність темі.
- ✓ Адекватність, структурованість, логічність змісту.
- ✓ Дотримання принципів складання інтелект-карт.
- ✓ Адекватність добору графічних образів (малюнків, знаків- символів на основі встановлених асоціативних зв'язків).
- ✓ Гармонійність дизайну (виважене просторове розміщення,
- ✓ кольорова гама, використання засобів наочної виразності).
- ✓ Наявність чіткої розгалуженої структури, яка побудована на основі ключових слів.
- ✓ Наявність центральної яскравої ідеї, образу.
- ✓ Наявність головних та другорядних гілок, що відображають
- ✓ ієрархію ідей та ключових понять.
- ✓ Оригінальність.

Критерії оцінювання таблиці

- ✓ Відповідність темі.
- ✓ Адекватність вибору типу таблиці.
- ✓ Логічність структури таблиці.
- ✓ Змістовність, правильний відбір інформації, адаптованість тексту для таблиці.
- ✓ Відповідність вимогам щодо оформлення.
- ✓ Відповідність нормам літературної мови.
- ✓ Критерії оцінювання опорного конспекту
- ✓ Відповідність темі.
- ✓ Змістова повнота.
- ✓ Логічність та послідовність представлення смислових блоків.
- ✓ Адекватне використання різних способів акцентування у межах смислових блоків (колір, лінія, шрифт, просторове розташування та ін.).
- ✓ Відповідність вимогам щодо оформлення.
- ✓ Відповідність нормам літературної мови.
- ✓ Оригінальність.

Критерії оцінювання навчальних презентацій

- ✓ Відповідність змісту презентації обраній темі.
- ✓ Самостійність підготовки.

- ✓ Наявність усіх структурних елементів навчальної презентації.
- ✓ Виважене структурування презентації.
- ✓ Дотримання принципів науковості, послідовності у відборі текстового матеріалу.
- ✓ Гармонійність дизайну. Стильова єдність оформлення.
- ✓ Дотримання правил використання шрифтів, кольорового поєднання тощо.
- ✓ Відповідність ілюстрацій змісту презентації.
- ✓ Дотримання норм літературної мови.

Критерії оцінювання конспекту

- ✓ Змістовність конспекту й відповідність плану
- ✓ Правильне відтворення теми й основної думки первинного тексту, наявність висновків.
- ✓ Зрозумілість, лаконічність викладу.
- ✓ Використання відповідних прийомів компресії тексту.
- ✓ Використання символів і скорочень.
- ✓ Дотримання норм літературної мови.

Критерії оцінювання письмової доповіді

- ✓ Глибина розкриття теми.
- ✓ Обсяг використаної наукової літератури.
- ✓ Творчий підхід до написання роботи.
- ✓ Достовірність – інформація повинна бути точною й обґрунтованою, відомості супроводжуються посиланнями на джерела первинної інформації.
- ✓ Необхідність і достатність – наведені факти повинні слугувати виключно меті обґрунтування або ілюстрації певних тез або положень доповіді.

Критерії оцінювання реферату

1. Дотримання структури реферату (вступ, розділи основної частини, висновки, список використаної літератури).
2. Оформлення титульної сторінки, змісту, основного тексту відповідає вимогам.
3. Зміст вступу відповідає вимогам жанру (наявне обґрунтування теми, сформульовані завдання, визначений об'єкт і предмет дослідження тощо).
4. Зміст реферату відповідає завданням, сформульованим у вступі; не містить значних відступів від теми, що знижують загальну якість роботи.
5. У рефераті присутні висновки (загальні висновки, а за наявності декількох розділів – висновки за окремими розділами); висновки реферату відповідають поставленим завданням.
6. У рефераті чітко сформульовані й прокоментовані основні поняття, досліджувані у роботі.
7. Під час написання реферату, використовуються джерела, що відповідають вимогам актуальності, наукової достовірності, повноти і глибини змісту розгляду проблеми.
8. У тексті реферату присутні посилання на використану літературу; цитати і покликання оформлені згідно з академічними вимогами.
9. Оформлення списку літератури відповідає ДСТУ 8302:2015.
10. Виклад відповідає нормам наукового стилю.
11. Робота написана без мовних і мовленнєвих помилок.
12. Матеріал вивчених джерел опрацьований і представлений у вигляді вторинного тексту; оригінальність тексту не менше 30%.
13. Під час написання реферату використані технології аналітичного читання й прийоми узагальнення, структуризації й раціонального представлення інформації (схеми, таблиці, списки, алгоритми, графіки та ін.).
14. У рефераті використані змістові моделі наукового викладу (порівняльна характеристика, класифікація, опис, хронологія, доведення та ін.).
15. Текст набрано на комп'ютері відповідно до правил форматування; у рефераті використано графічні виділення, підкреслення, що полегшують сприйняття.
16. У рефераті чітко визначена й аргументована власна позиція студента.

Критерії оцінювання рецензії

1. Дотримання структури рецензії («шапка», текст, дата, підпис особи, яка рецензувала роботу).
2. Наявність і правильне розташування реквізитів «шапки» документа (назва документа, заголовок, що містить вказівку на характер та назву роботи, бібліографічний опис).
3. Відповідність структуро-семантичної організації рецензії її жанровому різновиду (коротка рецензія (відгук), реферативна рецензія, звичайна газетна (журнальна) рецензія, проблемна рецензія, рецензія -есе, - діалог, -фейлетон, -лист, авторецензія, рецензентська репліка).
4. Зміст тексту рецензії має містити такі компоненти: коментування основних положень (тлумачення авторської позиції); власне доповнення думок, висловлених автором; вираження свого ставлення до певної проблеми тощо; 2) узагальнена аргументована оцінка; 3) висновки про значення твору, рекомендація до друку тощо.

Критерії оцінювання курсового (магістерського) дослідження

1. Дотримання структури дослідження (наявність усіх структурних компонентів: титульного аркушу, змісту, списку скорочень (за потреби), вступу, тексту розділів основної частини, висновків, списку використаної літератури, додатків (за потреби)).
2. Відповідність оформлення роботи встановленим вимогам:
  - обсяг роботи (немає відхилень більше, ніж на 10 %);
  - дотримані вимоги щодо типу і розміру шрифту, міжрядкового інтервалу, нумерації сторінок, рубрикування тексту, оформлення ілюстративних матеріалів (таблиць, рисунків, діаграм та ін.), цитат, покликань та додатків;
  - використано графічні виділення, підкреслення, що полегшують сприйняття;
  - оформлення списку літератури відповідає ДСТУ 8302:2015.
3. Зміст вступу, його відповідність вимогам жанру (обґрунтований вибір теми, її *актуальність*, ступінь вивчення (огляд літератури, історія питання), *об'єкт і предмет* дослідження, сформульована *мета*, визначені *завдання*, вказані *методи і прийоми* дослідження, його *джерельна база*, з'ясована *практична значущість* роботи, зазначена *структура роботи*.
4. Зміст основної частини повністю відповідає обраній темі; чітко сформульований і схарактеризований науковий апарат дослідження; використані змістові моделі наукового викладу (порівняльна характеристика, класифікація, опис, хронологія, доведення та ін.).
  - текст роботи свідчить про повне вирішення завдань дослідження на високому теоретичному та науково-практичному рівні; чітко визначена й аргументована власна позиція здобувача;
  - теоретична частина роботи базується на ґрунтовному огляді актуальної літератури, монографічних і періодичних видань з теми наукової роботи; матеріал опрацьованих джерел представлений у вигляді вторинного тексту; оригінальність тексту не менше 30%.
  - практична частина роботи базується на матеріалі, що робить практичні висновки та пропозиції роботи достовірними, тобто за достатній для ефективного дослідження період та за репрезентативною вибіркою досліджуваних явищ та процесів;
  - теоретичний та практичний матеріали роботи взаємопов'язані та дають підстави робити цілісні аргументовані висновки;
  - ілюстративний матеріал є якісним, наочним і достатнім;
  - ґрунтовність та аргументованість висновків, їх відповідність окресленим у вступі завданням; висновки та пропозиції роботи мають теоретичне та практичне значення, є оригінальними та носять характер наукової новизни.
5. Виклад відповідає нормам наукового стилю.
6. Робота написана без мовних і мовленнєвих помилок.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням»

1. Поняття національної, літературної, державної мови. Самобутні риси української мови. Місце української мови серед інших мов світу. Комунікативні ознаки культури мови. Засоби евфонії. Евфонічні чергування у/в, і/й, з/зі/зо. Орфоепічні мовні норми.
2. Мовний, мовленнєвий, спілкувальний етикет. Парадигма мовних формул у типових ситуаціях спілкування: вітання та побажання, привернення уваги до себе, порада, розрада, співчуття, зауваження, докір, похвала, висловлення власного погляду, вибачення, комплімент. Прохання у формі запитання, ствердження, заклику, натяків. Згода: повна, часткова. Відмова: повна/категорична, емпатична, обґрунтована, відкладена, компромісна. Акцентуаційні мовні норми.
3. Мовленнєвий етикет педагога. Мовленнєві моделі взаємодії «учитель – учень». Репліки і висловлення вчителя, що створюють бар'єри комунікації. «Я-висловлювання». Вербалізації почуттів і емоційних станів. Лексеми н позначення рис характеру людини. Правопис закінчень іменників 2 відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.
4. Лексичні й стилістичні мовні норми. Особливості вживання синонімів, омонімів, антонімів, паронімів у професійному мовленні. Терміни, професіоналізми, жаргонізми, неологізми. Лексичні повтори, тавтологія, плеоназм, мовні штампи, просторічні слова, вульгаризми, слова-паразити. Професійна фразеологія. Правопис прізвищ та географічних назв іншомовного (слов'янського) походження.
5. Функційні стилі української мови та сфера їх застосування. Словники у професійному мовленні. Типи словників. Роль словників у підвищенні мовленнєвої культури. Узгодження власних назв населених пунктів, держав, географічних об'єктів тощо із загальними. Правопис і особливості відмінювання слів іншомовного походження.
6. Текст як форма реалізації професійної діяльності. Функційно-сміслові типи мовлення. Граматичні мовні норми (складні випадки керування, можливі варіанти перекладання дієприкметників російської мови із суфіксами *-ущ-*, *-ющ-*, *-ящ-*, *-ащ-*, *-вш-*, особливості відмінювання числівників, узгодження числівника з іменником, визначення роду невідмінюваних слів та ін.)
7. Особливості, види і функції спілкування. Умови успішного спілкування. Бар'єри у спілкуванні. **Особливості, стилі педагогічного спілкування.** Жанри публічного мовлення вчителя. Особливості перекладу і використання прийменників в українській мові. Правопис закінчень іменників 2 відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.
8. Слухання і його роль у комунікації. Види запитань. Невербальні засоби комунікації. **Екстралінгвістичні і просодичні засоби комунікації.** Правопис і особливості відмінювання власних назв іншомовного походження.
9. Видова й жанрова диференціація публічних промов, основні риси. Протокольні-етикетні (ритуальні) та розважальні види промов: урочиста промова, застільне слово (тост), поминальне слово. Шкільне красномовство (бесіда, промова (напутнє слово), доповідь на педнаradі) тощо. Невідмінювані іменники іншомовного походження
10. Особливості усного публічного виступу: вимоги, структура, етапи підготовки. Шляхи подолання опору аудиторії. Комунікативні вимоги до мовної поведінки під час публічного виступу. Прийоми утримання уваги слухачів. Зміни приголосних при словотворенні (додаванні суфіксів *-ськ(ий)*, *-ств(о)*). Кличний відмінок.
11. Аргументація і критика. Мовні засоби переконування. Правила і помилки в аргументації та критиці. Техніка і тактика аргументування. Комп'ютерна презентація публічного виступу. Види цитування. Правопис закінчень іменників 2 відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.
12. Сутність і специфіка професійної діалогічної мови. Етикет телефонної розмови. Функції та види бесід. Ключові правила коректного ведення дискусії. Мовні засоби, що сприяють безконфліктному спілкуванню. Типові фрази для завершення дискусії. Збори як форма прийняття колективного рішення. Суперечка, дебати, полеміка. Особливості відмінювання числівників. Зв'язок числівників з іменниками.
13. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації. Склад реквізитів документів. Вимоги до змісту та розташування реквізитів (адресат, адресант, дата, підпис, віза, резолюція). Основні правила запису цифрової інформації в документах.
14. Вимоги до тексту документа. Загальні вимоги до складання та оформлення найуживаніших документів (автобіографія, резюме, характеристика, заява, звіт, службова записка (доповідна, пояснювальна), оголошення, повідомлення, запрошення, прес-реліз). Графічні скорочення.

15. Сутнісні характеристики наукового стилю української мови. Підстилі й жанри реалізації наукового стилю. Загальні вимоги до наукового тексту, його змісту та структури. Особливості узгодження підмета з присудком в українській мові.
16. Різновиди міркування: власне міркування, доведення, спростування, пояснення. Опис, класифікація, зіставлення в структурі наукового тексту. Види дефініцій у науковому тексті. Правила рубрикації тексту і розділові знаки для оформлення пунктів переліку.
17. Мовностилістичні особливості текстів наукового стилю. Експресивність наукового тексту. Культура наукового мовлення. Мовні кліше організації наукового тексту. Розділові знаки при вставних словах, словосполученнях та реченнях.
18. Нормативність сучасного наукового тексту. Морфологічні норми. Характеристика функціонування різних частин мови в науковому тексті.
19. Синтаксичні норми наукового стилю: прямий і зворотний порядок слів у реченні; складні випадки керування в наукових текстах; однорідні члени речення, особливості їхнього використання; зв'язок координації між підметом і присудком; складнопідрядні речення, їхні типи в науковому стилі.
20. Загальні вимоги до написання й оформлення курсових і магістерських досліджень. Елементи наукового тексту: ілюстративний матеріал, таблиця, посилання, скорочення, додаток, літературне джерело. Лексичні та графічні скорочення.
21. Компресія наукового тексту. Прийоми компресії. План, тези, конспект як важливі засоби організації розумової праці. Правопис закінчень іменників 2 відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.
22. Анування наукового джерела, основні функції. Види анотацій. Мовні стандарти й типові помилки складання анотації. Дієслова і дієслівні сполуки як маркери тексту анотації. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань і цитат.
23. Рецензія, відгук: критичне осмислення наукової праці. Характеристика жанру рецензії. Специфіка вираження оцінної семантики в тексті наукової рецензії. Особливості вживання іменників, прикметників і дієслів у науковому і діловому стилях.
24. Структура, вимоги й поширені недоліки наукової статті. Мовні кліше в науковій статті: для передачі мотивації актуальності теми й важливості дослідження, розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі; формулювання мети, завдань, висновків дослідження. Лексико-графічні конструкції для вираження власного бачення проблеми (впевненості, припущення та ін.). Вживання віддієслівних іменників в українській науковій мові. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань і цитат.
25. Поняття «переклад» і «перекладання». Форми і види перекладу/перекладання. Лексичні трансформації. Перекладання вузькогалузевих термінів, загальноновживаних та загальнонаукових слів. Особливості перекладу фразеологізмів. Термінологічні паралелі. «Оманливі друзі» перекладача.
26. Власні назви в оригіналі та перекладі. Особливості перекладу російських прізвищ українською мовою. Перекладання українською російських: конструкцій з прийменником *по, при, для*; дієслів із суфіксом *-ирова*; активних дієприкметників із суфіксами *-ущ-, -ющ-, -ящ-, ш, -ви-*; дієприкметників із суфіксами *-ем-*; віддієслівних іменників на *-ние, -тие, -ка* та віддієслівних прикметників на *-очный*.
27. Найпоширеніші синтаксичні помилки у наукових текстах та шляхи їх уникнення. Перевага активних конструкцій над пасивними в українській мові та правильне вживання безособових конструкцій на *-но, -то* та ін.
28. Українська термінологія в професійному спілкуванні. Термін та його ознаки. Загальнонаукова, міжгалузева і вузькоспеціальна термінологія. Інтарнаціональне і національне в термінологічному процесі. Термінологія обраного фаху. Українські відповідники найпоширеніших іншомовних філологічних термінів. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань і цитат.
29. Усне наукове мовлення. Форми усної наукової комунікації. Публічний захист результатів науково-дослідницької праці. Візуальні засоби презентації наукового дослідження. Типи структурно-логічних схем. Таблиці. Основні принципи створення ментальних карт. Скісна риска як нелітерний орфографічний знак.
30. Редагування наукових текстів. Правка тексту, її основні види. Коректурні знаки для виправлення текстових оригіналів. Редагування текстів-перекладів. Типові помилки у перекладі російських слів українською.

СЛОВНИК ПОМИЛКОНЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЙ У ТЕКСТІ НАУКОВОЇ РОБОТИ

Уникаймо вживання:

А

архетипічний

Б

багаточисленні

бажаючи

базуватися

без всяких сумнівів

беззаперечні докази

безпристрасна оцінка

бігло ознайомитися

біжучий рядок

більша половина

більше всього

біля двохсот вживань

більше того

В

виділяти

викликати увагу

виключати можливість

виключення

виняткове право

вирішення проблеми

виступає

виходячи з припущення

вищенаведені факти

відзив на наукову роботу

відкривати можливість

відноситься до ряду проблем

відмінність

відміняти

відмічати

відносно чого

відправна точка

відтак

вірний спосіб

вірно визначив

Активно вживаймо:

архетипний

численні

охочі

грунтуватися

безсумнівно, поза будь-яким сумнівом

непростовні докази

безстороння оцінка

побіжно ознайомитися

рухомий рядок

більша частина

імовірніше, ймовірніше

близько двохсот уживань

до того ж; крім того; на додаток

виокремлювати

привертати до себе увагу

унеможливлювати; не давати змоги

виняток

прерогатива

розв'язання проблеми

функціонує; постає як

на підставі припущення

наведені вище факти

відгук про наукову роботу

уможливлювати; давати змогу

належить до низки проблем

розбіжність

скасовувати

зазначати, зауважувати

щодо чого

вихідний пункт

а отже; тому; тож

надійний спосіб

правильно визначив

віруючий

властива для нього

в кінці кінців

включає в себе

вносити вклад

всеохоплюючий

входить до

Г

головним чином

гостра необхідність

Д

давайте поміркуємо

дальня периферія

дана робота

двосторонній

діючий

до останнього часу

дозволяє констатувати

домінуючий

дякуючи підтримці

Е

енергозберігаючий

З

завдання зводиться до

задавати питання

залишається актуальною

залишати за собою право

заслужує уваги

захищати свою точку зору

згідно концепції

знаходиться в опозиції до

значна (переважна) більшість

значимий

з точки зору

зустрічаємо

зустрічаються випадки

І

вірянин; вірний

властива йому

зрештою; врешті-решт; кінець кінцем

містить у собі; охоплює; об'єднує

робити внесок

всеосяжний; всеохопний

належати до

переважно; здебільшого; гóловно

крайня потреба

поміркуймо

далека периферія

ця (зазначена, згадана) робота

двобічний, двоаспектний

чинний

донедавна

дає змогу (підставу) констатувати; уможливорює щось

основний; панівний; переважний; визначальний; домінантний

завдяки підтримці

енергоощадний

завдання полягає в

ставити запитання

не втрачає актуальності

застерігати право

вартий уваги

стояти на своєму; відстоювати свою думку

згідно з концепцією

опозиційний до; перебуває в опозиції до

більшість

вагомий, важливий, релевантний, значущий

на думку; на погляд; під кутом зору

фіксуємо, натрапляємо

трапляються випадки

існування категорій
існуючий порядок
існуючі підходи
існуючий стан
і т.п.

К

категоріальний
керуючись думкою
кидатися у вічі
координуючий центр

М

мати місце
моя власна думка

Н

навчати мові
називати по імені
накопичити досвід
нами було виділено
наступні проблеми
на сьогоднішній день
на фоні
на цей рахунок
невиправдане
не дивлячись на те що
неминуче
неприпустимий

О

об'єкт дослідження складають

область наукових інтересів
один і той же
окремі дослідники
оточуюче середовище
отримувати освіту
опиратися
організує центри
охарактеризувати

П

перехід з одного стану в інший

наявність категорій
заведений порядок
наявні (відомі) підходи
наявний стан
і под., і т.ін., та ін., тощо

категорійний
спираючись на думку
впадати в око
координаційний центр

бути, бувати, траплятися
моя думка

навчати мови
називати на ім'я
набути досвіду; примножити досвід
ми виокремили
такі проблеми
на сьогодні
на тлі
щодо цього
безпідставне
незважаючи на те що; попри те що
неодмінно
неможливий

об'єкт дослідження становлять; об'єктом
дослідження є
царина (галузь) наукових зацікавлень
той самий
деякі дослідники
навколишнє середовище; довкілля
здобувати освіту
спиратися
організаційний центр
схарактеризувати

перехід від одного стану до іншого

перш за все	передовсім
перш ніж	перед тим як; до того як
першочергове завдання	невідкладне завдання
підводити підсумки	підбивати підсумки
під кінець	насамкінець, наостанку
піднімати проблему (питання)	порушувати проблему (питання)
під редакцією	за редакцією
подібним чином	так само
по відношенню до	щодо
понятійний	поняттєвий
попереджати помилки	запобігати помилкам
посилання	покликання
посилатися	покликатися
пояснюється впливом	спричинений; зумовлений; породжений впливом
праця побачила світ	праця вийшла друком
при вивченні	вивчаючи; у процесі (під час) вивчення
при визначенні	визначаючи
при дослідженні	досліджуючи, у процесі дослідження
приналежність	належність
при наявності	за наявності
при необхідності	за потреби; якщо потрібно; якщо є потреба
при оцінці чого	оцінюючи що
присвоїти науковий ступінь	присудити науковий ступінь
приступити до обговорення	розпочати обговорення
при розгляді	розглядаючи, у процесі розгляду
притримуватися думки	дотримуватися думки
пропонується новий підхід	запропоновано новий підхід
протиріччя	суперечність
прояв	вияв
Р	
разом із тим	водночас
розрахований на філологів	призначений для філологів; рекомендований філологам; адресований філологам
ряд праць	низка праць; багато праць
С	
свідчить про щось	засвідчує щось; підтверджує щось, констатує щось
складати частину	становити частину
складова	складник
скоріше всього	імовірніше

служити матеріалом
служити підставою
співпадати
співставляти
становлення теорії

Т

таке ж
таким чином
так, наприклад
так як
там же
тим не менше
типу
той чи інший
торкатися проблеми

У

у відношенні до
у відповідності до
у (в) дисертаційному дослідженні
у залежності від
україномовний
у (в) першу чергу
у (в) порівнянні з
у (в) свою чергу
установка
у (в) якості викладача

Ц

це говорить про те
центробіжний

Ш

швидше за все
шестидесятники

Я

являється
як правило
як уже говорилося

слугувати матеріалом
бути підставою
збігатися
зіставляти
утвердження теорії

таке саме
отже
так,
оскільки, тому що
там само
проте; однак; одначе; попри це
на зразок; на кшталт; на взірець
той чи той
розглядати проблему

щодо, стосовно
відповідно до
у (в) дисертації
залежно від
українськомовний
насамперед; передусім; найперше
порівняно з
зі свого боку, так само
настанова, намір
як викладач

це засвідчує те
відцентровий

імовірніше
шістдесятники

є; являє собою
здебільшого; зазвичай; переважно
про що вже йшлося

ДОДАТКИ

Додаток А

Мовні норми на різних рівнях мовної системи

Таблиця А.1.

Правила перекладу російських прізвищ та географічних назв

Літер а	Іношомвні слова	Позиція	Літер а	Українською
1	2	3	4	5
е	Воронеж Пенза Федін Кузнецов	після пригол.	е	Воронеж Пенза Федін Кузнецов
	Євдокимов Єгоров Євгенєв Єланський Єнісей Єлабуга	на початку слова	Є	Євдокимов Єгоров Євгенєв Єланський Єнісей Єлабуга
	Достоевський Бердяєв Колгуєв	після голосних		Достоевський Бердяєв Колгуєв
	Аркадьєв Васильєв Арсеньєво Ананьєв Аляб'єв Прокоф'єв Григор'єв Барб'є	після ь та апострофа		Аркадьєв Васильєв Арсенєво Ананьєв Аляб'єв Прокоф'єв Григор'єв Барб'є
	Ломтев Сергєєв Лежнево	у суфіксах -єв, -єєв після пригол., крім Р, Ц, та шиплячих		Ломтев Сергєєв Лежнево Алексєєв, Менделєєв; але: М'уромцев, Нехорощев, Пісарєв, Андрєєв
Серов, Белкін, Наседкін Местковський, Пресняков Железноводск Белгород Хмелев Лебедев Каменєв Коренєв Медведев	якщо кореневе е російське відповідає і українському у споріднених словах	Серов Белкін Наседкін Местковський Пресняков Железноводськ Белгород (але: Хмельов, бо хмелю; Лебедев, бо лебеда; Каменєв, бо каменем; Коренєв, бо кореня; Медведев, бо ведмедя)		
ё	Елкін Бугаєв Окаємов Вороб'єв Солов'єв Мурав'єв	на початку слова, після голосних, губних пригол., а також після	йо	Йолкін Бугайов Окайомов Вороб'йов Солов'йов Мурав'йов
	Корольєв Алф'єров Новосєловское	після м'яких пригол., під наголосом	ьо	Корольов Алф'ьоров Новосьоловське
1	2	3	4	5
	Семєнов Фєдоров Парфєнов Артємовск	у спільних для обох мов імен, під наголосом	е	Семенов Федоров Парфенов Артемівськ
	Лихачєв Толмачєво Хрущєв	після ч, щ під наголосом	о	Лихачов Толмачово Хрущов
Э	Еліста Едуардов Етуш	завжди	е	Еліста Едуардов Етуш
Ы	Сиктивкар Чаплыгин Черемных		и	Сиктивкар Чаплигін Черемних
	Іркутск Ігарка	на початку слова	і	Іркутськ Ігарка
	Гагарин Бакиров Витебск	після пригол., крім шиплячих та ц		Гагарін Бакіров Вітебськ
	Жионо Тиціан	перед голосними		Ціолкóвський

	Чичиков Щиглов Гáршин, Гúщин Шишкин Тушино Цинанлали	<i>після шиплячих та ц</i>	и	Чичиков Щиглов Гáршин, Гúщин Шишкин Тушино
	Голиков Івич Варганич Рабинович Ігнатович Тобілевич Гринвич Голицын Радищев Мытищи	<i>у суфіксах -ИК-, -ИЧ-, (-ОВИЧ,-евич), -ИЦ-, -ИЩ-</i>		Голиков Івич Варганич Рабинович Ігнатович Тобілевич Голицын Радищев Митищи
	Придворов Привольное Приволжье	<i>у префіксі При-</i>		Придворов Привольное Приволжья
	Виноградов Пивоваров Писарев Пирогова Кисловодск Кириллов Зиновьев Глúнка, Данúлов, Малúнин, Казимúрський, Киселёв, Мирóнов, Мúшкін, Митрофáнов, Никúфоров, Одинцóв, Смирнóв, Тимофеев, Титóв	<i>у спільних для української, російської та ін. слов'янських мов словах</i>		Виноградов Пивоваров Писарев Пирогова Кисловодск Кириллов Зинов'єв Глúнка, Данúлов, Малúнин, Казимúрський, Кисельóв, Мирóнов, Митрофáнов, Мúшкін, Никúфоров, Одинцóв, Смирнóв, Тимофеев, Титóв
	Воинов Измаилов	<i>після голосних,</i>	ї	Воїнов Ізмаїлов
	Гурин, Измаилов, Ильин	<i>після ь та апострофа</i>		Гúр'ін, Ізмаїлов, Ільін
-ой			-ий	Донський, Крутій, Луговський, Полевій, Соловійов-Седій, Босій, Трубецький, але Толстой (Толста)
-ий		<i>після твердого приголосного</i>	-ий	Белій, Острóвський
		<i>після м'якого приголосного</i>	-ій	Країній
-ая, -яя			-а, -я	Бела, Острóвська, Країня
ь	Каньков, Кольцов, Гомель Кузнецк, Горький, Чайковский Мозовецкий, Французский Дьяконов, Панкратьев, Третьяков, Полóзьев, Салáсьев, Фатьянов, Ильóшин, Анáньин	<i>після м'яких приголосних д, т, з, с, ц, л, н</i>	ь	Каньков, Кольцов, Гомель Кузнецк, Горький (виняток) Чайковский, Мозовецький Французський Дьяконов, Панкратьев, Третьяков, Полóзьев, Салáсьев, Фатьянов, Ильóшин, Анáньин
	Обь, Пермь, Тверь	<i>м'якшення та апострофа</i>	без ь	Об, Перм, Твер
	Ковьяров, Арефьев Гурьев, Новые Воробьи	<i>після губних, задньоязикових і р перед я, ю, є, ї</i>	з'	Ков'яров, Ареф'єв, Гур'єв Нові Вороб'ї
	Белов, Вязьма, Ветров Пясецкий, Репин, Рюмин Ряхин	<i>коли я, ю означають сполучення пом'якшеного приголосного з а, у,</i>	без'	Белов, Вязьма, Ветров, Пясецький, Репін, Рюмін, Ряхін

Творення форм наказового способу дієслів

Однина		Множина					
1-ша особа (я)		1-ша особа (ми)					
Немає. Зрідка утворюється складена форма: <i>хай візьму, нехай попрошу, хай живу</i>		зроб біж береж	 ІМО	кинь сядь встань	 МО		
		грай встигай звикай	 МО	вдар руш їж	 МО		
2-га особа (ти)		2-га особа (ви)					
зроб біж береж	 И	кинь сядь встань	 □	зроб біж береж	 ІТЬ	кинь сядь встань	 ТЕ
грай встигай звикай	 □	вдар руш їж	 □	грай встигай звикай	 ТЕ	вдар руш їж	 ТЕ
3-тя особа (він, вона, воно)		3-тя особа (вони)					
Хай (нехай)	зробить біжить береже кине сяде встане грає рушить встигне звикне вдарить їсть	Хай (нехай)	зроблять біжать бережуть кинуть сядуть встануть грають рушать встигають звикають вдарять їдять				

Правила вживання прийменників у та в

у	уживають для того, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови	
	а) між приголосними, тобто, якщо попереднє слово закінчується, а наступне починається з приголосного	<i>прийнятий у плановий ремонт</i>
	б) на початку речення або після коми, крапки з комою, двокрапки, тире, дужки, якщо наступне слово починається з приголосного	<i>У цеху виробляють...</i>
	в) незалежно від закінчення попереднього слова перед наступним в, ф , а також сполученнями літер льв, св, тв, хв і подібними	<i>значення у формуванні; вимірюють у хвилинах</i>
в	уживають для того, щоб уникнути збігу голосних: а) між голосними, тобто, якщо попереднє слово закінчується, а наступне починається з голосного	<i>розташовано в Одесі; наведено в оголошенні</i>
	б) на початку речення або після коми, крапки з комою, двокрапки, тире, дужки, якщо наступне слово починається з голосного	<i>В інституті працює комісія</i>
	в) якщо попереднє слово закінчується на голосний, а наступне починається з більшості приголосних (крім в, ф, льв, св, тв, хв і подібних)	<i>пропозиція надійшла в комісію</i>

**Приклади перекладу українською російських конструкцій з прийменниками
у та в**

<i>Російська конструкція з у або в</i>	<i>Український відповідник</i>
в азарте	у запалі
в алфавитном порядке	за абеткою
в большинстве случаев	здебільшого
иметь в виду	мати на увазі
в глубину	завглибшки
в его пользу	на його користь
в заключение	на закінчення
в знак уважения	на знак поваги
в подарок дать	подарувати
в полной уверенности	цілком певно
в половину первого	о пів на першу
в прежние годы	за колишніх років
в применении к чему	стосовно чого; щодо
в противном случае	коли ж ні
в ружье!	до зброї!
в силу обстоятельств	через обставини
в скобках	у дужках
в случае вашего согласия	у разі вашої згоди
в смысле	у розумінні
в согласии с чем	згідно з чим
в соответствии с чем	відповідно до чого
в состоянии (сделать что-то)	бути спроможним
в срок	вчасно
в сроки	у терміни
в то время как	тоді як
в ту же минуту	тієї ж хвилини
в ширину	завширшки
ввести в состав	увести до складу
ввести в действие	увести в дію
вклад в науку	внесок у науку
во всю длину	на всю довжину
заседание должно начаться в три часа	засідання має початися о третій годині
расписка в получении	розписка про одержання
у берега	біля (коло) берега
у всех на виду	у всіх на очах
у микрофона	перед мікрофоном
у руля	за кермом

Значення прийменника ПРИ в українській мові

Українські відповідники російського прийменника при	Приклади перекладу	
	російська мова	українська мова

1. Для позначення просторової близькості

біля (кого, чого?)	при входе	біля входу
коло (кого, чого?)	при мене	коло мене
при (кому, чому?)	при дорозі	при дорозі
поруч (з ким, з чим?)	жыть при станції	жити поруч зі станцією
під (чим?)	битва при Бородіне	битва під Бородіном

2. Для позначення на підлегле, підсобне, допоміжне відношення до кого-небудь, чого-небудь, а також на службу де-небудь

при (кому, чому?)	центр при інституте	центр при інституті
	остаться при університете	залишитися при університеті

3. Для позначення наявності чого-небудь у кого-небудь

при (кому, чому?)	быть при деньгах	бути при грошах
з/зі/із (з ким, чим?)	быть при часах	бути з годинником

4. Коли вказують особу, яка має щось у наявності, під наглядом, у супроводі, під начальством тощо

з/зі/із (з ким, чим?)	деньги были при мне	гроші були зі мною
	отряд милиции при одном командире	загін міліції з одним командиром
при (кому, чому?)	деньги были при мне	гроші були при мені
	отряд милиции при одном командире	загін міліції при одному командирі

5. У присутності

при (кому, чому?)	при посторонних при свидетелях	при сторонніх при свідках
у присутності (кого, чого?)	“	у присутності сторонніх у присутності свідків

6. Для позначення супутніх обставин, умов, за яких щось відбувається

за (кого, чого?)	при жизни	за життя
під час (чого?)	при подписании договора	під час підписання договору

7. Для позначення епохи, періоду, часу, протяг якого щось здійснюється

за (кого, чого?)	при жизни	за життя
під час (чого?)	при подписании договора	під час підписання договору

8. У значенні за посередництвом

за (з) допомогою (чого?)	при помощи інструмента; при помощи друга	за допомогою інструмента; з допомогою друга
унаслідок (чого?)	при столкновении	унаслідок зіткнення
через (що?)	при таких обстоятельствах	через певні обставини
завдяки (чому?)	при поддержке	завдяки підтримці

9. У значенні незважаючи на

при (кому, чому?)	при всем уважении к Вам мы не можем удовлетворить Вашу просьбу	при всій повазі до Вас ми не можемо задовольнити Ваше прохання
попри (що?)	при всех моих усилиях я не могу убедить его	попри всі мої зусилля я не можу переконати його

Переклад українською російських конструкцій з прийменником при

<i>Російська конструкція з при</i>	<i>Український відповідник</i>
битва при Желтых Водах	битва біля Жовтих Вод
город при реке	місто коло річки
жесткость при изгибе	жорсткість щодо згинання
закалка при непрерывном охлаждении	гартування за неперервного охолодження
испытания при высоких частотах	випробування за високих частот
ни при каких условиях	ні за яких умов
при аварии	у випадку аварії
при анализе событий	аналізуючи події
при ближайшей возможности	при найближчій нагоді
при Богдане Хмельницком	за Богдана Хмельницького
при влиянии	за умови впливу
при возникновении	у разі виникнення
при всем желании	попри все бажання
при всякой погоде	за всякої погоди
при громких аплодисментах	під гучні оплески
при действии	у разі дії
при дороге	край дороги
при достижении	за досягнення
при значении давления	якщо значення тиску
при изменении	унаслідок змінення
при импорте	за умов імпортування
при мне	коло мене; зі мною
при нажатии	у разі натиснення
при наступлении весны	з початком весни
при обозначении	для позначання
при обращении к	у разі звертання; звертаючись до
при одной мысли о чем	від самої думки про що
при описании	описуючи
при оружии (быть)	при зброї
при оценке чего	оцінюючи що
при первом зове	на перший поклик
при проектировании	у процесі проектування
при сбережении	за умови зберігання
при себе (иметь)	з собою мати
при сложившихся обстоятельствах	за нинішніх обставин
при соблюдении ряда условий	дотримуючись низки умов
при содействии	за сприяння
при участии	за участю
при чем тут...?	до чого тут...?
при эксплуатации (изделия)	під час експлуатування
при электрическом освещении	при електричному освітленні
при этом	до того ж
прочность при изгибе	міцність щодо згинання
угол при вершине	кут при вершині

Правопис слів іншомовного походження

У словах іншомовного походження **И** пишемо за «правилом дев'ятки» — після д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р (ДЕ ТИ З'ЇСИ ЦЮ ЧАШУ ЖИРУ?)

Буква	Правила правопису	Приклади
И	В основах слів (загальні назви) після «9» перед наступним приголосним (крім й):	<i>динаміка, джинси, символ, цитата, ритм, дизель (АЛЕ: мартіні, місіс, сіті)</i>
	У складних словах з першою частиною ди- , що означає «двічі»:	<i>дилема, дифтонг, діалогія, дискусія, дивіденд</i>
	У префіксах анти- :	<i>антибіотик, антициклон, антитеза</i>
	Після ц у словах, що починаються на деци-	<i>децибел, дециметр, децилітр</i>
	У географічних назвах і прізвищах, які закінчуються на -ида, -ика	<i>Атлантида, Флорида, Арктика, Америка</i>
	Після літер, що позначають шиплячі приголосні (ж, ч, ш) і після ц	<i>Алжир, Цицерон, Вашингтон, Чикаго (АЛЕ: Джібуті, Чувашія)</i>
	У звукосполученні -ри перед приголосними	<i>Мадрид, Гринвіч, Єрихон, Кембридж, Крит (АЛЕ: Річард, Річмонд, Ріца, Ріо-де-Жанейро, Австрія)</i>
	В інших власних назвах, що підпадають під правило «дев'ятки»	<i>Аргентина, Сицилія, Тибет, Ватикан (АЛЕ: Сідней, Сімферополь, Сінгапур)</i>
	У деяких власних назвах	<i>Єгипет, Єрусалим, Вавилон, Китай, Пакистан</i>
	У давно запозичених словах	<i>Єхидна, імбир, кипарис, вимпел, спирт, химера</i>
	У словах, запозичених зі східних мов, переважно тюркських	<i>киргиз, кинджал, кисет, кишлак, шпинат, кизил</i>
У словах церковного вжитку	<i>єпископ, митрополит, херувим, християнство, митра</i>	
І	На початку слова	<i>історія, ідеал, імітатор, Іліада, Індія</i>
	Після приголосного перед голосним та й	<i>авіатор, Греція, тріо, Горацій</i>
	Після приголосних (крім «дев'ятки») перед іншим приголосним і в кінці слова	<i>Кіпр, Візантія, Сочі, Поті, бізнесмен, вітраж, фінал, ліра, хітон, мінор</i>
	УВАГА! Дізель (прізвище) — дизель (двигун), Сілуєт (прізвище) — силует (обрис)	
	У кінці невідмінюваних загальних назв	<i>Візаві, поні, конфеті, жалюзі</i>
Ї	Після голосних, але в складних словах і після префіксів пишемо і	<i>атеїзм, Каїр, Альтаїр, круїз, Ізмаїл; староіспанський, поінформувати</i>
	У кінці власних назв (після голосного чи м'якого приголосного)	<i>Гаваї, Гімалаї, деВінї</i>

Зв'язок числівників з іменниками

У сполученні з числівниками	Іменники	Мають форму
2,3,4, обидва та складеними числівниками останнім словом яких є два, три, чотири	+ іменники =	Множини два зошити, двадцять три студенти, два хлопці, три рази, обидва варіанти
2, 3, 4,	+ іменники, що означають парні предмети =	Р.в. однини два плеча, три вуха, чотири ока
2, 3, 4,	+ іменники, що мають в однині суф. - анин, - янин, - ин =	Р.в. однини два громадянина, три селянина
2, 3, 4,	+ іменники, що не підлягають лічбі =	сполучаються в особливих випадках <i>дві склянки води, дві молодості, два щастя</i>
2, 3, 4,	+ іменники, що мають тільки форму множини (<i>сани, ворота, двері</i>) та імен. IV відміни, в яких є відмінність в основах Одн. і Мн. (лоша – лоша́та, теля – теля́та) ≠	не сполучаються. Для переліку в таких випадках використовують слова типу : <i>душ, голів, штук, примірників, двадцять чотири штуки ножиць.</i>
2, 3, 4 зі сполученнями з половиною, з чвертю	+ іменники =	Множини <i>Два з половиною місяці</i>
<i>дробові числівники</i>	+ іменник =	Р.в. однини. <i>сім десятих процента</i>
<i>півтора, півтори</i>	+ іменник =	Р.в. однини. <i>півтора відра, півтори години</i>
<i>півтораста</i>	+ іменник =	Р.в. множини. <i>півтораста кілограмів</i>

Таблиця А. 9.

Сполучення числівника зі словами, що позначають приблизну кількість

Слова, на позначення приблизної кількості	Відмінок числівника	приклади
Близько Більше/менше Від/до Сягає	+ Родовий в.	<i>близько <u>двохсот шістдесяти</u> держав</i>
Більше ніж Менше ніж Понад	+ Знахідний в.	<i>понад <u>тисячу, дві тисячі</u></i>
Дорівнює (скільки?)	+ Давальний в.	<i>одному, двом, шести...</i>

Мовні засоби організації інформації наукового тексту

№	Функції смислових відношень між елементами інформації	Лексичні засоби для поєднання інформації
1	Причини і наслідки, умови і наслідки	і; та; але; проте, однак; (1) тому; тому що; бо; поскільки; звідси...; звідки йдеться...; в(у)наслідок цього...; в(у) результаті...; в(у) залежності від...; в(у) зв'язку з цим; згідно з ...; відповідно до...; за таких умов...; за такої умови...; через...; в(у) такому випадку...; (а) якщо (ж)..., то це свідчить про...; вказує на...; засвідчує, що...; дає можливість...; дозволяє...; сприяє...; має значення...; якщо..., то...;
2	Часова співвіднесеність і порядок викладення інформації	спочатку (насамперед, у(в) першу чергу) з'ясуємо...; передусім зазначимо...; наступним кроком у дослідженні...; одночасно; в(у) той же час; тут же; поряд із цим; попередньо; раніше; вище; ще раз; знову; в(у) подальшому; в(у) наступному; по-перше; по-друге; по-третє; по-п'яте; зараз; наступними роками; останнім часом; нарешті; на завершення; насамкінець; у(в)продовж; останніми роками;
3	Всебічний розгляд об'єкта з очки зору типовості, конкретності, сутності	з точки зору; в(у) цьому розумінні; взагалі; зокрема; як правило; в(у) тому числі; в основному; практично, по суті; з одного боку; з іншого боку...; крім того...; крім цього...; окрім...; у (в) контексті...; за концепцією...; між іншим...; більше того...;
4	Зіставлення і протиставлення інформації	однак, проте; але, та, також, як..., так само...; так само, як і...; як..., так і...; не лише..., але й; порівняно; у протилежність, напровагу, навпаки, аналогічно, також, таким же чином, з одного боку, з іншого боку, в(у) той же час, як; між тим, як; в(у) той час, як; разом із тим, тим паче, інакше, по-інакшому, саме так;
5	Виокремлення частин висловлювання	головне, зупинимось на головному, необхідно зазначити, маємо підкреслити (зазначити); слід мати на увазі (враховувати); треба врахувати; характерно, що...; лише...; виключно це...;
6	Доповнення або уточнення інформації	також, при чому, при тому, разом із тим, крім того, понад (що?), більше того, до речі, між іншим, головним чином, особливо, точніше, скоріше, йдеться про, мається на увазі, по суті, у цьому (відомому) сенсі, справа в тому, що, втім, все-таки, повернемося до теми, тим паче, що...; у(в) тому числі, у випадку, тобто, а саме; саме;
7	Зв'язок між попередньою та наступною інформацією	сказано,... показано... зазначено... як було встановлено,... одержано,... виявлено,... знайдено... з'ясовано,... як свідчать дані, на підставі даних, з таблиці (діаграми) виходить, (можна) встановити, у (в)раховуючи (що), як видно з таблиці, як зазначено у таблиці (схемі), у(в)казувалося вище,... як (уже) зазначалося раніше,... підкреслювалося,... вище(нижче) наведено, вище йшлося про..., згідно з цим, відповідно до цього, у зв'язку з цим, у зв'язку з

		вищевикладеним, названий, останній, попередній, відповідний, вищеописаний, вищевказаний, вищезгаданий, вищенаведений, введений, виведений, доведений, класифікований, завершений, викладений, знайдений, описаний, визначений, відмічений, перерахований, побудований, застосований, розглянутий, зроблений, сформульований, у(в)становлений, такий, такий самий, подібний, аналогічний, схожий, такого ж роду, подібного типу, наступний, один з них, деякі з них; більша частина, більшість; далі з'ясуємо; у такий же спосіб;
8	Об'єктивна оцінка інформації	природно, само собою зрозуміло, безперечно, безсумнівно, очевидно, навряд чи, начебто, у дійсності, насправді, дійсно, правда; точніше; зрозуміло..., але...; безсумнівно, але...; швидше за все, на перший погляд, врешті-решт, зрештою, дослідження показало, досвід (розрахунки, аналіз) підтвердив..., згідно з поглядами, встановлено, підраховано, можна припустити, невідомо, як відомо, загальновідомо;
9	Суб'єктивна оцінка інформації	думається; думаємо, що...; здається, що...; на наш погляд, за нашим переконанням, уявляється вірогідним (правомірним), викликає сумнів..., точка зору автора, спадає на думку, й(і)мовірно;
10	Узагальнення, висновок, підсумок	таким чином, відтак, отже, тож, у (в) цілому, коротше кажучи, у підсумку, в результаті, у кінцевому рахунку, у зв'язку з цим виходить, так що, усе це свідчить про те, що... звідси випливає... з цього є зрозумілим, що... ясно, що... є очевидним, що.. дозволяє зробити висновок... це вводиться до того, що... свідчить про... нарешті, на завершення, сформулюємо висновок, одним словом, підбиваючи підсумки, резюмуючи;
11	Ілюстрація зазначеного	наприклад, так, як приклад, прикладом може слугувати, наведемо приклад, проілюструємо яскравими прикладами, розглянемо приклад, про що можна судити за...; продовжимо ілюструвати...; наведемо найяскравіший приклад...; проаналізуємо типові приклади; унаочнимо, візуалізуємо;
12	Введення нової інформації, у тому числі питальними і риторичними реченнями	Які основні характеристики закону? У чому полягає новизна роботи? Розглянемо такі випадки. Наведемо такі факти. Наведемо кілька нових аргументів. Зупинимося детальніше на... Приступимо до... Перейдемо до питання про... Постає (виникає) питання про... Припустимо... Досить згадати (вказати)... Основні переваги цього методу... Деякі додаткові зауваження стосуються... Кілька слів про перспективи дослідження:..

Умовні схеми розділових знаків при цитатах.

Ц, ц – цитата; А, а – слова автора.

1. А: “Ц”. А: “Ц!” А: “Ц?”

Цицерон підкреслював: “Навіть зброя схиляється перед красномовством”

1. “Ц”, – а. “Ц!” – а. “Ц?” – а.

— Хто не вміє говорити, кар’єри не зробить”, – вважав Неполеон.

3. “Ц, – а, – ц”. “Ц, –а. – Ц”.

“Мудре і добре слово дає радість, – писав В.О. Сухомлинський, – нерозумне і зле – приносить біду”.

4. “Ц...ц”, – а. (На місці пропуску слів у цитаті ставляться три крапки).

5. А, що “ц”.

О. Гончар стверджував, що “мова – душа народу”.

6.

а) якщо цитується вірш із збереженням авторської віршованої форми, то він записується з абзацу і в лапки не береться;

б) якщо вірш записується суцільним текстом, то він оформлюється, як прозова цитата (див. схеми 1–2).

7. Неточні, переказані цитати в лапки не беруться: Грецький філософ Платон стверджував, що кожен оратор зобов’язаний говорити правду. (*—Обов’язок оратора – говорити правду*).

8. Кожна цитата у письмовому тексті повинна супроводжуватись покликанням (посиланням) на джерело, наприклад: (7, с. 45), де перша цифра вказує на номер джерела у списку літератури, а друга цифра – цитовану сторінку.

Скорочування слів і словосполучень

Лексичні та графічні скорочення

Лексичні скорочення (абревіатури) функціонують як самостійні слова. Графічні ж скорочення не є словами й використовуються лише на письмі. На відміну від лексичних вони обов'язково розшифровуються та читаються повністю.

Лексичні скорочення бувають декількох типів:

1. Ініціальні (абревіація) — утворені з податкових літер слів, що означають поняття; вони, у свою чергу, поділяються на:

а) літерні — читаючи їх, треба вимовляти літери, наприклад: *КБ, ЖБК, АТЗ* та ін.;

б) звукові — читаючи їх, вимовляють звуки, наприклад: *ЗАГС, ЦУМ, Ту-154, Ан-24* та ін.;

в) літерно-звукові (змішані) — частина слова вимовляється за літерами, частина — звуками, наприклад: *ЖЕК, ТЕЦ* та ін.

2. Складові скорочення — утворені з частин складів слів, наприклад: *завгар, техред, лінкор, міськком, Харзеленбуд* та ін.

3. Частково скорочені слова — утворені з частини або частин слів і повного слова, наприклад: *Донвугілля, Татнафта, госпрозрахунок, рембаза* та ін.

4. Відсікання (усічений), наприклад: *зам., зав., пом., приф., акад., доц.* та ін.

5. Телескопічні скорочення — утворені з початкової та кінцевої частини складових слів, наприклад: *рація* (із *ра[діостан]ція*), *біоніка* (із *біо[логія]* та *[електро]ніка*) й ін.

6. Змішаного типу (комбіновані), наприклад: *НДТторгмаш, ХарБТІ* й ін.

Розрізняють декілька **типів графічних скорочень**:

1) крапкові, наприклад: *ст., див., ім.* та ін.;

2) дефісні, наприклад: *з-д, б-ка, ін-т, ф-ка* та ін.;

3) скіснолінійні (дробові), наприклад: *р/р, а/с, в/ч* (крапка не ставиться);

4) нульові (курсивні) — на позначення фізичних, метричних величин, грошових одиниць та ін. лише після цифрових назв, наприклад: *3 хв, 68 кг, 170 г, 2690 грн* та ін. (крапка не ставиться);

5) комбіновані, наприклад: *півд.-зах., півн.-схід.* та ін.

Графічні скорочення, як правило, не подвоюються, виняток становить *рр. (роки)*.

У документах припускається використання лише загально нормативних графічних скорочень, зафіксованих у державних стандартах та словниках.

Не можна скорочувати:

1) імена та імена по батькові (крім ініціалів), наприклад:

не *Мих. Серг. Грушевський*, а *М. С. Грушевський* (як виняток — з однаковими прізвищами *Гр. Тютюнник* — *Григір*, бо є *Григорій Тютюнник*);

2) псевдоніми, наприклад:

не *Ю. Клен*, а *Юрій Клен*, не *Ж. Занд*, а *Жорж Занд*, не *О. Вишня*, а *Остап Вишня*, не *Л. Українка*, а *Леся Українка*, не *П. Мирний*, а *Панас Мирний*;

3) подвійні прізвища, наприклад:

не *Б.-Хом'як*, а *Богачевська-Хом'як*

не *Ж.-Стоша*, а *Жукевич-Стоша*

не *К.-Яценко*, а *Кучук-Яценко*

не *Т.-Барановський*, а *Туган-Барановський*.

Основні правила скорочення:

1. Скороченню підлягають різні частини мови. Одне й те саме скорочення застосовується для всіх граматичних форм одного й того самого слова, незалежно від роду, числа, відмінка й часу.

2. Неприпустиме одне скорочення для двох різних за значенням слів без додаткового пояснення.

3. У скороченому слові слід залишати не менше ніж дві літери, незалежно від прийому*, який використовується. Скорочення слова до однієї початкової літери припускається тільки для загальноприйнятих скорочень, наприклад: *к.* (карта), *м.* (місто), *с.* (сторінка) та ін.

Примітка. У загальноприйнятих скороченнях назв метричних мір та інших одиниць виміру крапка не ставиться: м (метр), мм (міліметр), г (грам), кг (кілограм), т (тонна), ц (центнер), л (літр) і под.; В (вольт), кВ (кіловольт), кгс (кілограм-секунда), лм (люмен), Мкс (максвел), Р (рентген), год (година), с (секунда), хв (хвилина).

*Примітка. У графічних скороченнях, утворених *стягненням* звукового складу слова, крапку не ставимо: грн (гривня), крб (карбованець), млн (мільйон), млрд (мільярд) і под., на відміну від скорочень, утворених *усіченням* складу слова, де крапку ставимо: дол. (долар), коп. (копійка), тис. (тисяча) і под.

4. Під час скорочення іменників ураховують відмінкові закінчення однини або множини, наприклад:

д-р (доктор), д-ри (доктори)

м-во (міністерство), м-ва (міністерства) та ін.

5. Прикметники й дієприкметники, що закінчуються на: *-а/о/і/вський, -а/о/дський, -ажний, -енний, -ативний, -и/і/чий, -е/є/вий, -и/і/чний, -е/я/нський, -іальний, ельний, -е/і/льський, -ійний, -кий, -ний, -ній, -ований, -уальний, -чий, -яний* скорочують відсіканням цієї частини слів.

6. Прикметники, що закінчуються на *-графічний, -логічний, -помічний, -навчий*, скорочують відсіканням частини слова *-афічний, -огічний, -омічний, -авчий*: *географічний — геогр., соціологічний — соціол.* і под.

7. Прикметники, утворені від власних імен, скорочують відсіканням частини *-ський*, наприклад: *шевченківський — шевченків., франківський — франків.,* і под.

8. У прикметниках, утворених від географічних назв і назв народів зберігають найповнішу для розуміння форму скорочення, наприклад:

грузинський народ — грузин. Народ, Бориспільський край — Бориспіль. край, Луганська область — Луган. обл. і под. Якщо назви району й області збігаються, то їх скорочують ідентично, наприклад: *Харківська область — Харк. обл. Харківський район — Харк. р-н* і под.

9. Якщо відсіченій частині слова передують літера й або голосний, то слід зберігати наступний приголосний, наприклад: *калійний — калійн., олійний — олійн., червоний — червон.* і под.

10. Якщо скороченню підлягає тільки одна літера, то слово не скорочують, наприклад: *вищий — вищ.,* але *вища — не скорочують. учений — учен.,* але *учена — не скорочують. міський — міськ.,* але *міська — не скорочують* і под.

11. Якщо відсіченій частині слова передують апостроф, то слід зберігати наступний за ним голосний і приголосний, наприклад: *торф'яний — торф'ян. слов'янський — слов'ян,* і под.

12. Якщо відсіченій частині передують літера ь, то скорочувати слід на приголосний, що стоїть перед ним, наприклад: *грецький — грец. гуцульський — гуцул, сільський — сіл.* і под.

13. Якщо відсіченій частині передують подвоєний приголосний, то скорочуване слово зберігає один із приголосних, наприклад: *законний — закон, іменний — імен, щоденний — щоден.* і под.

14. Якщо слово може скорочуватися відсіканням різної кількості літер, то відсікають максимальну, слідкуючи лише за тим, щоб не затемнювалося безпосереднє значення скорочуваного слова, наприклад:

експериментальний — експерим., а не *експериментал., експеримент.*

фундаментальний — фундам., а не *фундаментал., фундамент.*

графічний — графіч.

комічний — коміч.

континентальний — континент, і под.

15. У складних іменниках, що пишуться через дефіс, відсікають кожну складову частину.

16. У словосполученні скорочують кожне слово, наприклад: *видавничий відділ — вид. від., допоміжна картка — допом. карт, умовний друкований аркуш — умов. друк. арк.* і под. В окремих усталених словосполученнях слова скорочують тільки у складі даного словосполучення, наприклад: *без року — б. р., без ціни — б. ц., вихідні дані — вих. дан. і так далі — і т. д.* та под.

17. У географічних назвах, що пишуться через дефіс, відсікають другу складову частину, якщо вона має закінчення *-ський*, наприклад:

місто Кам'янець-Подільський — м. Кам'янець-Поділь., місто Корсунь-Шевченківський — м. Корсунь-Шевченків., і под.

Примітка. Географічні назви, що є складними іменниками та пишуться через дефіс, не підлягають скороченню, наприклад: *Івано-Франківськ, Михайло-Олександрівка, Олексієво-Дружківка* та под.

18. У складних прикметниках, що пишуться через дефіс, підсікають кожен складову частину або одну з них відповідно до загальних правил скорочення, наприклад: *греко-католицький* — *греко-катол.*, *фізико-математичний* — *фіз.-мат.*, *хіміко-технологічний* — *хім.-технол.* і под.

19. У складних прикметниках, що пишуться разом, відсікають другу частину слова відповідно до загальних правил скорочення, наприклад:

агролісомеліоративний — *агролісомеліор.*, *лісогосподарський* — *лісогосп.* і под.

20. У складних словах, що пишуться разом, скорочують або першу, або останню частину слова чи залишають перші літери слів, які утворюють складне слово, наприклад: *відеофонограма* — *відеофоногр.*, *діафільм* — *дф*, *міська державна адміністрація* — *міськдержадмін.* і под.

АЛГОРИТМІЧНИЙ ПРИПИС ДО КОНСПЕКТУВАННЯ ДРУКОВАНОГО ДЖЕРЕЛА НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ*

1. З'ясуйте для себе загальну мету конспектування, а саме: який конспект цього разу вам потрібний — стислий чи докладний (розгорнутий, деталізований) **Пам'ятайте!** Стислий конспект передає в узагальненому вигляді найсуттєвішу інформацію тексту, а докладний (розгорнутий) конспект включає також відомості, які конкретизують, мотивують, деталізують основні положення тексту у вигляді доведень, пояснень, аргументів, ілюстрацій тощо.

2. Пригадайте, як ви починали роботу над складанням плану. Ці ж дії допоможуть вам зрозуміти основний зміст тексту і становитимуть підготовчий етап для складання конспекту:

- а) прочитайте заголовок та спрогнозуйте за ним проблематику і ключові поняття тексту;
- б) перевірте свій прогноз, прочитавши уважно та усвідомлено текст;
- в) визначте основну інформацію абзаців: ключові слова, словосполучення, речення;
- г) опрацюйте вдруге абзаци й вирішіть, як найдоцільніше скоротити речення з головною інформацією, і позначте у найзручніший для вас спосіб скорочений варіант абзаців;
- д) розподіліть текст на структурно-змістові частини (фрагменти);
- е) зазначте в кожному фрагменті головну й неголовну (додаткову) інформацію.

3. Складіть і запишіть план-програму розроблюваного конспекту.

4. Відберіть інформацію, звернувши увагу і на зазначену курсивом, дійсно необхідну для реалізації визначеного плану-програми.

5. Здійсніть, опрацьовуючи відібрану інформацію, її комплексну компресію, використовуючи для цього різноманітні прийоми компресії змісту і мовних засобів тексту:

- визначте і розмежуйте в обраній спосіб ту інформацію, яку передаватимете дослівними формулюваннями з тексту, й ту, що трансформуєте у скорочений варіант;
- об'єднайте прості речення у складні;
- коректно спростіть складні (довгі) конструкції;
- вилучіть з речень дієприкметникові та дієприслівникові звороти;
- вилучіть речення з надлишковою інформацією, а також побіжні висловлювання та міркування;
- передайте інформацію (де це є можливим і доцільним) у вигляді таблиць, діаграм, схем, графіків тощо.

6. Логічно об'єднавши відібраний і трансформований матеріал (за допомогою різних засобів організації зв'язного тексту), запишіть його і переконайтесь, що підготували саме конспект.

Примітка. Доцільно скористатися загальноприйнятим скороченим записом слів.

7. Зазначте в конспекті основну, найважливішу та найціннішу інформацію, використовуючи такі прийоми, як підкреслюван-ня (у т.ч. різними кольорами), позначки (окличні й питальні знаки) на берегах (полях) тощо.

8. Здійсніть самоконтроль, з'ясувавши:

- а) чи всю головну інформацію тексту-джерела відбито в конспекті;
- б) чи є логічним за побудовою конспект;
- в) чи абсолютно точно наведено цитати, цифрові і фактичні дані;
- г) чи є нормативним за мовним оформленням текст (відсутні орфографічні, лексичні, граматичні та стилістичні помилки).

9. Відредагуйте за результатами здійсненого самоконтролю зміст, структуру та мовне оформлення одержаного конспекту.

Пам'ятайте! При конспектуванні доцільно використовувати достатні береги в зошиті для фіксації власної думки з приводу прочитаного, певних позначок, подальших міркувань, запитань, зауважень тощо.

*використано матеріали посібника Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : "Центр навчальної літератури", 2006. 312 с.

Використовуймо національне багатство: українські відповідники до запозичених слів*

- абсолютний – цілковитий, безумовний
- автентичний – справжній; той, що ґрунтується на першоджерелі
- автономний – самостійний
- автохтонний – корінний; місцевого походження
- аграрний – земельний
- адаптація – пристосування
- акомпанемент – супровід
- акумулювати – зосереджувати; нагромаджувати
- альтернатива – вибір
- аматор – любитель
- амбітний – честолюбний, гоноровий, чванливий
- амбіція – гонор, чванливість, честолюбство
- аналогічний – відповідний; схожий
- аномалія – відхилення
- анонс – попереднє оголошення
- антракт – перерва
- анулювати – скасувати
- апатія – байдужість
- апелювати – оскаржувати що-небудь; звертатися по підтримку
- апеляція – оскарження
- аплодисменти – оплески
- аргумент – доказ
- базис – основа
- баланс – рівновага
- бартер – обмін
- баталія – битва, бій
- бінарний – подвійний
- біографія – життєпис
- вакансія – незайнята, вільна посада в штаті установи, організації
- вахтер – черговий сторож
- вендета – помста
- вербальний – усний; словесний
- вертикальний – прямовисний
- вето – заборона
- вібрація – коливання
- візаві – один навпроти одного; той, хто перебуває навпроти
- візуальний – зоровий
- вікенд – відпочинок, вихідний день
- вікторія – перемога
- вульгарний – грубий, брутальний, непристойний
- галантний – вишукано ввічливий; чемний, люб'язний
- гарантувати – забезпечувати
- гармонія – злагодженість
- генеалогічний – родовідний
- генеалогія – родовід
- генезис – походження, виникнення
- генерація – покоління
- герметичний – непроникний, закупорений
- гігантський – велетенський
- гіперболізація – надмірне перебільшення
- гіпотеза – припущення
- глосарій – тлумачний словник
- горизонт – обрій, видноколо, овид, крайнебо, небокрай
- ґатунок – вид, сорт

- дебют – виступ уперше
- деградувати – вироджуватися; занепадати
- деструктивний – такий, що призводить до руйнування чогось, руйнівний
- дефект – вада, недолік
- дефініція – визначення поняття; означення
- дефіцит – нестача
- дидактичний – повчальний, напутній
- дилема – необхідність вибору між двома (звичайно небажаними або важко здійсненними) можливостями
- директива – настанова
- дискретний – поділений, перервний
- диференціювати – розрізняти
- домінувати – переважати
- еволюція – розвиток
- еквівалент – відповідник
- екстрений – негайний
- еліта – найкращі представники суспільства
- ефемерний – примарний, ілюзорний
- ігнорувати – не брати до уваги
- ідентичний – той самий, однаковий
- імітація – наслідування; підробка
- імідж – образ
- індиферентний – байдужий
- інвестиція – вкладення; вклад
- інкримінувати – звинувачувати
- інсинуація – злісна вигадка; наклеп
- інцидент – прикрий випадок (подія); непорозуміння
- квінтесенція – найважливіше, найсуттєвіше
- компенсація – відшкодування
- консенсус – згода
- консолідація – об'єднання, згуртованість людей, організацій для досягнення спільної мети
- константа – постійна величина
- конструювати – зводити, споруджувати
- консультант – радник, порадник
- концентрувати – зосереджувати
- координувати – узгоджувати
- корекція – виправлення
- лаконічний – стислий
- легітимний – законний
- ліміт – межа; обмеження
- маркетинг – торгівля
- мемуари – спогади
- мізантроп – відлюдник, людиноненависник
- обструкція – перешкода, завада
- одіозний – неприємний, небажаний
- орієнтальний – східний; характерний для країн Сходу
- паритетний – рівноправний
- патетичний – піднесений, пристрасний, схвильований
- патовий – безвихідний
- патогенний – хвороботворний
- перипетії – несподівані повороти в житті; ускладнення
- перманентний – постійний, неперервний
- преамбула – вступна частина (певного акта, угоди)
- превалювати – переважати
- прерогатива – перевага, право
- преференція – привілей, пільга
- пріоритет – першість, перевага

- пролонгація – продовження
- протекція – заступництво, підтримка
- процент – відсоток
- раритет – цінна рідкісна річ
- рекорд – досягнення
- ренегат – відступник; зрадник
- рентабельний – прибутковий, дохідний
- респектабельний – поважний
- ретируватися – відступати, зникати
- реформа – зміна
- рецидив – повторний вияв чого-небудь
- скрупульозний – дуже ретельний; точний до дрібниць
- стимулювати – спонукати до дії
- тривіальний – звичайний, буденний
- фактор – чинник
- фальш – помилка
- фіктивний – несправжній; підроблений
- форсувати – прискорювати, пришвидшувати
- хаос – цілковитий безлад
- хронічний – постійний
- цейтнот – нестача, брак часу
- церемоніальний – урочистий

*використано матеріали посібника Навчальний посібник-практикум / Г. Л. Вознюк, С. З. Булик-Верхола, І. П. Васишин, М. В. Гнатюк, І. Б. Ментинська, І. Д. Шмілик. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 324 с.

**Нібитоукраїнсько-український словник-мінімум
Катерини Городенської***

Уживають

Радимо

<p>без усяких сумнівів беззаперечні докази безумовно бігло ознайомитися більше всього більше того вважати необхідним вийти з положення виключати можливість виконано мною вирішення проблеми висловлювання виходячи з вищенаведені факти вищеподані аргументи відіграє важливе значення</p> <p>відноситься до іменників відправна точка властива для нього в один і той же час в останні роки головні ознаки головним чином до останнього часу дозволяє констатувати домінуючий жодним чином значимий залишатися при своїй думці</p> <p>залишатися без змін запобігти помилок захищати свою точку зору з метою зміцнення з метою виявити знаходиться в опозиції до з цього часу зустрічаємо з урахуванням інакше кажучи їх (належність) ключове завдання має місце має пряме відношення до чогось</p> <p>найбільшою мірою наступним чином на це є підстави невиправдане</p>	<p>безсумнівно, поза будь-яким сумнівом неспростовні докази безперечно побіжно ознайомитися понад усе до того ж, крім того. на додаток вважати за потрібне вийти зі становища унеможливлувати, не давати змоги я виконав розв'язання проблеми висловлення на підставі, на основі наведені вище факти подані вище аргументи відіграє важливу роль, має важливе значення, має велику вагу належить до іменників вихідний пункт властива йому водночас останнім часом, недавно основні ознаки переважно, здебільшого, головно донедавна дає змогу (підставу) констатувати, уможлиблює основний, панівний, домінуючий аж ніяк вагомий, важливий, значущий обстоювати свою думку, дотримуватися своїї думки не зазнати змін запобігти помилкам стояти на своєму, відстоювати свою думку щоб зміцнити, для зміцнення щоб виявити, для виявлення опозиційний до, перебуває в опозиції до відтепер фіксуємо, натрапляємо ураховуючи, зважаючи на іншими словами їхній важливе завдання відбувається, спостерігаємо має безпосередній стосунок до чогось, безпосередньо стосується чогось</p> <p>найбільше так для цього є підстави безпідставне</p>
---	---

<p>не грає ніякої ролі необхідність носить ім'я (назву) об'єкт дослідження складають</p> <p>один і той же осмислити суть справи</p> <p>оточуюче середовище опиратися охарактеризувати понятійний першочергове завдання піддавати сумніву під кінець піднімати проблему пояснюється впливом при вивченні при дослідженні приналежність при необхідності при наявності при поєднанні присвоїти науковий ступінь протиріччя проявляють разом із тим реальна дійсність розділяти ряд праць розходження в поглядах свідчить про щось складати частину служити підставою (причиною, прикладом) смысл життя справа в тому становить собою таким чином той чи інший тим не менше типу тримати в полі зору у (в) більшій мірі у (в) більшості випадків у відношенні до у (в) декількох словах у (в) деякій мірі у (в) дисертаційному дослідженні у (в) дійсності у (в) жодному випадку у значенні у (в) значній мірі у (в) кінцевому рахунку у (в) кращому випадку</p>	<p>немає жодного значення потреба має ім'я, називається, іменується об'єкт дослідження становлять, об'єктом дослідження є</p> <p>той самий збагнути (осягнути, з'ясувати, усвідомити) суть справи навколишнє середовище, довкілля спиратися схарактеризувати поняттєвий невідкладне завдання сумніватися насамкінець, наостанку порушувати проблему (питання) спричинений, зумовлений впливом вивчаючи, у процесі (під час) вивчення досліджуючи, у процесі дослідження належність за потреби, якщо потрібно за наявності унаслідок поєднання присудити науковий ступінь суперечність виявляють водночас реальність, дійсність розмежовувати, диференціювати низка праць розбіжності в поглядах засвідчувати щось, підтверджувати щось становити частину бути підставою, слугувати підставою (причиною, прикладом) смысл життя річ у тім становить, є, являє собою отже той чи той проте, попри це на зразок, на кшталт, на взірець мати на оці, не спускати з ока більшою мірою, більше здебільшого, переважно щодо, стосовно кількома словами деякою мірою у (в) дисертації</p> <p>насправді ніяк зі значенням великою мірою врешті-решт найліпше</p>
---	---

у (в) першу чергу, перш за все у (в) разі необхідності у (в) свою чергу у (в) силу можливостей у (в) той же час у (в) тому числі і у (в) цьому випадку у (в) цьому відношенні у (в) результаті через деякий час шляхом обстеження що характеризується як правило	насамперед, передусім, передовсім у (в) разі потреби, якщо (коли) буде потрібно/потреба натомість, зі свого боку, так само якщо буде змога одночас зокрема й, між ними й, навіть і загалом у (в) цьому разі щодо цього, у (в) цьому плані унаслідок (внаслідок) згодом, незабаром, невдовзі обстежуючи для яких характерний переважно, здебільшого, зазвичай
---	---

*використано матеріали посібника Колоїз Ж. В. Науковий стиль української мови : практикум. Кривий Ріг : КДПУ, 2017. 114 с.

Основні вимоги до змісту презентації

1. Вимоги до змісту мультимедійної презентації:

- відповідність змісту презентації поставленій меті й завданням;
- дотримання прийнятих правил орфографії, пунктуації, скорочень і правил оформлення тексту (відсутність крапки в заголовках тощо);
- відсутність фактичних помилок, достовірність представленої інформації;
- завершеність (зміст кожної частини текстової інформації логічно завершено);
- об'єднання семантично пов'язаних інформаційних елементів у цілісні групи;
- стислість і лаконічність викладу, максимальна інформативність тексту;
- розташування інформації на слайді (переважно горизонтальне розташування інформації, зверху вниз по головній діагоналі; найбільш важлива інформація повинна розташовуватися в центрі екрану; якщо на слайді картинка, напис повинен розташовуватися під нею; бажано форматувати текст по ширині; не допускати «рваних» країв тексту);
- наявність не більше одного логічного наголосу: виділення червоним, яскравість, обведення, миготіння, рух;
- інформація подана привабливо, оригінально, привертає увагу.

2. Вимоги до візуального й звукового ряду:

- використання тільки оптимізованих зображень (наприклад, зменшення з допомогою Microsoft Office Picture Manager, стиснення за допомогою панелі налаштування зображення Microsoft Office);
- відповідність зображень змісту;
- якість зображення (контраст зображення стосовно фону; відсутність «зайвих» деталей на фотографії або картинці, яскравість і контрастність зображення, однаковий формат файлів);
- якість музичного ряду (ненав'язливість музики, відсутність сторонніх шумів);
- обґрунтованість і раціональність використання графічних об'єктів.

3. Вимоги до тексту:

- читання тексту на тлі слайда презентації (текст виразно видно на тлі слайда, використання контрастних кольорів для тла й тексту);
- кегль шрифту відповідає фізіологічним можливостям сприйняття й повинен бути не менше 24 пунктів;
- відношення товщини основних штрихів шрифту до їх висоти орієнтовно становить 1:5; найбільш зрозуміле відношення розміру шрифту до проміжків між літерами: від 1:0,375 до 1:0,75;
- використання шрифтів без зарубок (їх легше читати) і не більше 1-2-х варіантів шрифту;
- довжина рядка не більше 36 знаків;
- відстань між рядками усередині абзацу – 1,5; між абзацами – 2 інтервали;
- підкреслення використовується лише в гіперпосиланнях.

4. Вимоги до дизайну:

- використання єдиного стилю оформлення;
- відповідність стилю оформлення презентації (графічного, звукового, анімаційного) змісту презентації;
- використання для тла слайда психологічно комфортних тонів;
- тло має бути елементом заднього (другого) плану: виділяти, відтіняти, підкреслювати інформацію, розміщену на слайді, але не затуляти її;
- використання не більше трьох кольорів на одному слайді (один для тла, другий для заголовків, третій для тексту);
- відповідність шаблону до представленої теми (у деяких випадках може бути нейтральним) ;
- використання анімаційних ефектів за раціональної необхідності.

5. Вимоги до якості навігації:

- працездатність елементів навігації;
- якість інтерфейсу;
- доцільність і раціональність використання навігації.

6. Вимоги до ефективності використання презентації:

- забезпечення всіх рівнів комп'ютерної підтримки: індивідуальної, групової, фронтальної роботи аудиторії;
- доцільність використання презентації;
- творчий, оригінальний підхід до створення презентації.

7. Презентація не повинна бути монотонною й громіздкою (оптимально це 10-20 слайдів).

8. На титульному слайді вказуються дані автора (ПІБ і назву установи), назва матеріалу, дата розробки. Можливий варіант використання колонтитулів. Інше розміщення даних автора припустимо у випадку, якщо воно заважає сприйняттю матеріалу на титулі.

10. На останньому слайді вказується перелік використаних джерел, активні й точні посилання на всі графічні об'єкти. На завершальному слайді можна ще раз вказати інформацію про автора презентації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернигора Н. М. Написання сучасної наукової статті. Київ : Білий Тигр, 2015. 28 с.
2. Васенко Л. А., Дубічинський В. В., Кримець О. М. Фахова українська мова: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
3. Волощак М. Неправильно – правильно: Довідник з українського слововживання. За матеріалами ЗМІ. Київ, 2000. 234 с.
4. Бондаренко В. В., Дубічинський В. В., Кухаренко В. М. Переклад науково-технічної літератури. Харків, 2001. 234 с.
5. Жарова Л. П. Складні випадки перекладу з російської на укр. мову: метод. посібник. Київський центр підвищення кваліфікації держслужбовців і керівників держ. установ і організацій. Київ: Знання, 2000. 123 с.
6. Жук Т. В. Актуальні проблеми перекладу наукових текстів українською мовою. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки.* 2012. Кн. 2. С. 59-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_2_16.
7. Карамішева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика. Львів, 2002. С. 162–168.
8. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: структура наукового тексту. К., 1970. 306 с.
9. Котнорова Н. П. Культура научной речи : текст и его редактирование : уч. пособие. Пермь : Пермский гос. ун-т, 2005. 125 с.
10. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
11. Мацько Л., Деніскіна Г. Українська наукова мова: теорія і практика : навч. посіб. Тернопіль. : Підручники і посібники, 2011. 272 с.
12. Михайлова О. Г., Сидоренко А. А., Сухопар В. Ф. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості : навч. посіб. Харків, 2000. 97 с.
13. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. Київ, 1998. 167 с.
14. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : “Центр навчальної літератури”, 2006. 312 с.
15. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад’юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
16. Пустоварова О. О. Актуальні проблеми перекладу. Філологічні науки. URL: http://rbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzfn_2012_2_16.pdf
17. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю : монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.
18. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 252с.
19. Серажим К. Тексти-міркування і тексти-докази : семантичне і стилістичне розмежування. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://www.jorn.univ.kiev.ua>
20. Сербенська О. А. Екологія українського слова : практ. словничок-довід. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 56 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004656>
21. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.
22. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.
23. Стріха М. Реалія і переклад. *Слово і час.* 1990. № 12. С. 73-74.
24. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ. *Лінгвістичні студії.* Донецьк, 2002. Вип. 10. С. 157–161.
25. Шляхова В. В. Переклад термінів як засіб формування лінгвістичної компетенції студентів. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць.* Київ, 2007. Вип. VII. С. 403–405.
26. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2010. 696 с.
27. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Підручник. Київ: Знання. 2004. 307 с.
28. Ярская-Смирнова Е. Создание академического текста: учеб. пособие для студентов и преподавателей вузов. М.: ООО «Вариант»: ЦСПГИ, 2013. 156 с.

Навчальне видання
НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Практикум

Укладач
Прокопенко Ліліана Іванівна

Підп. до друку 31.06.2021. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Гарн. «Times» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 6,1.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторович

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.

Тел. 0949464393, 0487431393 email - 7431393@gmail.com